

Oruc İbadlı
Aliyə Zərgərli

BİTKİ ADLARI HAQQINDA NƏ BİLİRSİNİZ ?

AZƏRBAYCAN MİLLİ ELMLƏR AKADEMİYASI
MƏRKƏZİ NƏBATAT BAĞI

Oruc İbadlı
Aliyə Zərgərli

BİTKİ ADLARI HAQQINDA NƏ BİLİRSİNİZ ?

AMEA Mərkəzi Nəbatat Bağının 75 illiyi ilə əlaqədar

Bağın Elmi şurasının qərarına əsasən çap olunur.

Redaktorları: biologiya elmləri namizədi V.S. Fərzəliyev,

biologiya elmləri namizədi, dosent N.B.Hüseynova

Oruc İbadlı, Aliyə Zərgərli

«Bitki adları haqqında nə bilirsiniz?», Bakı, «Elm», 2009.

Kitabda uzun illər Qafqaza ekspedisiyalar və ezamiyyələr zamanı müxtəlif regionların sakinləri ilə aparılmış sorğular, çoxsaylı ədəbiyyatların araşdırılması nəticəsində bitki adları haqqında əldə edilmiş geniş materiallar verilmişdir.

Müəlliflərin əsas məqsədi bitki adlarının milli dilimizdə ayrı-ayrı regionların ləhcəsində adlandırılmasını geniş oxucu kütləsinə çatdırmaqdan ibarət olmuşdur.

Kitabdan həvəskar nəbatatçılar, biologiya sahəsində çalışan mütəxəssislər, ali və orta məktəb müəllimləri, aqranomlar, tələbə və şagirdlər faydalana bilər.

Giriş

Dünya florasında mövcud olan bitkilər bir-birindən müxtəlif əlamətlərinə görə fərqləndiyi kimi, adlarına görə də fərqlənilirlər.

Məlum olduğu kimi bitkilər aləmində sisteməlik cəhətdən sıralanmada əvvəlcə sıra, sonra fəsilə, cins və növ gəlir. Bütün bu adları ilkin müəyyən edən müəllifin adı sıra, fəsilə, cins və növdən sonra beynəlxalq dildə (latınca) yazılır. Məs: fəsilə *Alliaceae* J. Aqardh, -*Allium* L. *Allium sepa* L. Yəni *Alliaceae* -Soğan fəsiləsini ilkin işləmiş və müəyyən etmiş J. Aqard olmuşdur. *Allium* L. - Soğan cinsini ilk dəfə Linney işləmişdir. Ona görə soğan cinsindən sonra Linneyin qısaltılmış adı «L.» - kimi göstərilir. İlk olaraq növü tapan tədqiqatçının müəlliflik hüququ qorunur və müəllifin adı növdən sonra müxtəlif formalarda (qısaltılmış və ya tam) yazılır.

Növə adı o növləri ilk olaraq sisteməlik cəhətdən işləyən tədqiqatçılar və alimlər verməlidir. Bitkiyə adın qoyulması müəllifdən çox asılıdır. Onun arzusu ilə bitkinin toplandığı şəhər, kənd, qəsəbə və s. adı ilə adlandırılır.

Bitkilərin adlandırılması xarici mühitdə baş verən hadisələrdən, bənzətmələrdən və s. səbəblərdən asılı olaraq çoxşaxəlidir. Məs: xalq arasında «danaqıran» adlanan bitki haqqında belə müləhizə gəzir ki, bitki ilk yazda hələ qar əriməmiş çiçək açdığından çiçəklərinin rəngi xeyli aralıdan diqqəti cəlb edir. Belə soyuq vaxtda danalar çöldə otlayan zaman elə birinci gözlərinə dəydikləri bu bitki olduğundan onun çiçək və yarpaqlarını yeyirlər. Bitkinin çiçəyi və yarpaqları zəhərli olduğuna görə onu yeyən danalar zəhərləndiyindən xalq bitkini «danaqıran» adlandırır. Buna oxşar «itboğan» və ya «vaxtsiz çiçək» adlanan bitkinin soğanaqlı yumruları, yarpaq və çiçəyi zəhərli olduğundan ondan istifadə edən heyvanlarda kəskin boğulma baş verir. Xalqın gözü tərəzidir. Xalq belə hadisələri müşahidə edir və bitkilərə oxşar adlar verir.

Bir çox bitkilər hər hansı bir heyvanın və ya quşun formasına, onların orqanlarına bənzəməsinə görə adlandırılır. Məs: pişiyin quyruğuna oxşadığına görə «pişikquyruğu», şirin quyruğuna oxşadığına görə «şirquyruğu», durnanın dimidiyinə oxşadığına görə «durnadimidiyi», yarpaqları quzunun qulağına oxşadığına görə «quzuqulağı», zərif budaqları olduğundan və quş o budağa qona bilmədiyinə görə «quşqonmaz», balaca yel əsədikdə bitkini bir yerdən başqa yerə apardığına və ya qovduğuna görə bitkiyə «yelqovan» adı vermişlər. «Dovşanqulağı», «qurdqulağı», «dana-ayağı», «dəvəayağı», «qazayağı» və s. adlar da bu qəbildəndir.

Bitkilərə ad verilməsi çoxşaxəli və geniş məsələ olduğundan bütün bunları araşdırıb «Bitki adları barədə nə bilirsiniz?» kitabçasını hazırlamağı qarşımıza məqsəd qoymuşuq. Bu istiqamətdə ilk dəfə tərtib olunan bu kitabda əlifba sırası ilə bitkinin elmi adı, ayrı-ayrı bölgələrin ləhcələrində (leksikonunda) onun yerli adı, latın və rus dilində adları, o cümlədən lüğəti mənalari verilir. Kitabçada eyni zamanda bitkinin morfoloqiyası, əhəmiyyəti, istifadəsi və yayılması haqqında məlumatlar da toplanmışdır. Arzumuz bitki adları və onların ilkin olaraq necə adlandırılması barədə məlum olanları araşdırıb sizə çatdırmaqdan ibarətdir. Məqsədimiz floramızda bitən hər bitkinin öz dilimizdə milli və yerli adları barədə oxuculara məlumat verməkdir.

Kitabın işıq üzü görməsində yaxından köməklik göstərən k.-t.e.n., dos. K. Əsədova, S. Kazımovaya və A. Nəsimovaya öz minnətdarlığımızı bildiririk.

Kitab ilk dəfə tərtib olduğundan qüsurlardan xali deyildir. Ona görə bizə irad və təkliflərinizi bildirən oxuculara əvvəlcədən minnətdarlığımızı bildiririk.

Rəy və təkliflərinizi aşağıdakı ünvanə gəndərə bilərsiniz: AZ-1073, Bakı şəhəri, Badamdar yolu 40, AMEA Mərkəzi Nəbatat Bağı.

Bitki adları haqqında nə bilirsiniz?

Abeliya – Doqquzdonkimilər fəsiləsinə aid olub, kolşəkilli bitkidir. Latınca «*Abelia*», rusca «Abeliə» adlanır. Cinsin adı XIX əsrdə Çində çalışmış həkim K. Abelin şərəfinə adlandırılmışdır. Dekorativ bitkidir, çiçəkləməsi 4-5 ay davam edir. Çiçəkləri xoş ətirlidir. Qələmləri ilə asan çoxalır. AMEA-nın Mərkəzi Nəbatat Bağında (MNB) **İriçiçəkli və Çin abeliyası** növləri becərilir.

Acı biyan – Fabakimilər (Paxlakimilər) fəsiləsinə aid olub, latınca «*Goebelia*», rusca isə «Qebeliə» adlanır. Çoxillik ot bitkisidir. Güclü kök sisteminə malikdir. Əsasən pambıq sahələrində və kənd təsərrüfatı bitkilərinin əkin yerlərində geniş yayılmışdır. Tərkibində alkaloid təsirinə malik zəhərli maddə olduğu üçün bitki mal-qara tərəfindən yeyilmir. Azərbaycanda 1 növü – **Tülküquyruq acı biyan** növü geniş yayılmışdır.

Acıçiçək - Acıçiçəkkimilər fəsiləsinə aid olub, çoxillik ot bitkisidir. Latınca «*Gentiana*», rusca «Qoreçavka» adlanır. Dioskorid və Pliniyin məlumatlarına görə Germes İlliri kralı Qentiye bir bitki gətirmişdir. Əfsanəyə görə kral bu bitkinin yarpaq və köklərindən vəba xəstəliyinə qarşı dərman hazırlamağı əmr etmişdir. Sonralar bitki Qentinin şərəfinə adlandırılmış və daha sonralar bu ad bütün cinsə aid edilmişdir. Bitki dekorativ cəhətdən çox qiymətlidir. Alp florasının rəmzlərindən hesab olunur. Xalq təbabətində acıçiçəyin kökündən qızdırmaya (malyariyaya) qarşı, həmçinin acılıq kimi, iştahanın artırılmasında və qidanın həzm olunmasında istifadə olunur. Acıçiçəyin gövdə və yarpaqlarında C vitamini vardır. Azərbaycan florasında 14 növü bitir.

Acıqovuc - Kəpənəkçiçəklilər (Mürəkkəbçiçəklilər) fəsiləsinə aiddir. Xalq arasında zəncirotu kimi də tanınan bu çoxillik ot bitkisi latın dilində «*Taraxacum*», rus dilində isə «Oduvançik» adlanır. Dərman əhəmiyyətli bitki olub, yarpaq və kökündə acı qlükozid, aşı maddəsi, inulin, fruktoza, A və C vitaminləri, həmçinin digər maddələr aşkar edilmişdir. Zəncirotunun kökündən iştahın artmasında, orqanizmdə qida həzminin yaxşılaşmasında, ödqovucu və qaraciyərin iltihabı xəstəliklərində istifadə edilir. Zəhərli olmasına baxmayaraq xalq arasında yarpaqlarını azacıq qaynar suda 3-5 dəqiqə pörtdükdən sonra ondan dolma hazırlanmasında istifadə olunur. Azərbaycan florasında 13 növü bitir. Əsas əhəmiyyət kəsb edən **dərman, çəməncik və səhra** növləridir.

Acıquşəppəyi – Kələmkimilər (Xaççiçəkkimilər) fəsiləsinə aiddir. Çoxillik ot bitkisi olub, latınca «*Rorippa*», rusca isə «Jeruşnik» adlanır. Acı olmasına baxmayaraq xalq arasında **sucaq** növünün cavan gövdə və yarpaqları yeyilir. Yarpağının tərkibində C vitamini vardır. Azərbaycan florasında 4 növü geniş yayılmışdır.

Acılıq - Acılıqkimilər fəsiləsinə aiddir. Adından məlum olduğu kimi iynə yarpaqları çox acıdır. Çoxillik kol bitkisi olub, latın dilində «*Ephedra*», rus dilində isə «Xvoynik» adlanır. Cavan budaqlarında və yarpaqlarında efedrin adlı alkaloid vardır ki, bu da ürək və asma xəstəliklərinin müalicəsində istifadə olunur. Keçmiş ittifaqda santanın, rozmarin və efedrinin yarpaqlarının qarışığından asma xəstəliyinə qarşı xüsusi «*Asmaton*» adlı siqaret hazırlanırdı. Bu siqareti çəkdikdə asma xəstəliyinin bütün ağrıların qarşısı alınırdı. Azərbaycan florasında 4 növü bitir.

Acıyonca - Fabakimilər (Paxlakimilər) fəsiləsinə aiddir. Çoxillik ot bitkisi olub, latınca «*Coronilla*» adlanır. Lüğəti mənası tac deməkdir. Rus dilində «Vəzelğ» adlanır. Tərkibi C vitamini, provitamin və karotin maddələri ilə zəngindir. Yaşıl yarpaqları və gövdəsində aşı maddəsi vardır. Zəhərli bitkidir. Toxumlarının tərkibində acı zəhərli qlükozid maddəsi vardır ki, bu da ürək xəstəliyinin müalicəsində istifadə olunur. Azərbaycan florasında 7 növü bitir. Onlardan ən əhəmiyyətlisi **Alı acıyonca** növüdür.

Adaçayı və ya Sürvə - Lamiasiyakimilər (Dodaqçiçəklilər) fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Salviya*» adlanıb lüğəti mənası sağlam olmaq deməkdir. Rus dilində «Şalfey» adlanır. Adaçayının bir çox növü müalicəvi əhəmiyyətə malikdir. Qədim romalılar və ərəblər dərman sürvəsindən müxtəlif xəstəliklərin müalicəsində, qida və içkilərin ətirəndirilməsində (aromatlaşdırılməsində) istifadə etmişlər. Bu növ hal-hazırda müxtəlif ölkələrin farmakopeyasına

daxil edilərək ağız boşluğu, yuxarı tənəffüs yolları və b. xəstəliklərin müalicəsində istifadə olunur. Əksər növlərində efir yağı olduğu üçün nəinki təbabətdə, eyni zamanda ətriyyat sənayesində də istifadə olunur. Açıq şəraitdə əkilib becərilir. Azərbaycanda 27-dən artıq növü bitir ki, onun da 2 növü mədəni bitki kimi becərilir.

Ağ akasiya – Fabakimilər (Paxlakimilər) fəsiləsinə aid olub, ağac və ya kol bitkisidir. Latın dilində «*Robinia*» olub, bu söz bitkini ilk dəfə 1620-ci ildə Amerikadan Avropaya gətirmiş Vespazianın şərəfinə adlandırılmışdır. Bitki rus dilində də «Robinia» adlanır. Dekorativ cəhətdən çox əhəmiyyətlidir. Bal verən bitki olduğuna görə yerli əhali onu bal bitkisi adlandırır. Azərbaycan florasında 3 növü vardır. Onlardan **Ağ, Bəzəkli** və **Yapışqanlı akasiya** geniş əkilib becərilir.

Ağbiğ - Qırtickimilər (Taxıllar) fəsiləsinə aid olub, çoxillik bitkidir. Latın dilində «*Nardus*» adlanır. Lüğəti mənası Hindistanda bitən bir neçə ətirli bitkilərin adı ilə bağlıdır. Rus dilində isə bitki «*Belous*» adlanır. Çikəkləməyə qədər cavan zoğ və yarpaqları heyvanlar tərəfindən yeyilir. Çiçəkləmədən sonra, yəni meyvə verərkən heyvanlar ondan istifadə etmir. Alaq bitkisi kimi isə çox vaxt quru sahələrdə bitən otlaqları tutur.

Ağcaqayın – Ağcaqayınkimilər fəsiləsinə aiddir. Ağac bitkisi olub, latın dilində «*Acer*» adlanır. Lüğəti mənası «sivri» (yarpaqları iti dilimlidir) deməkdir. Rus dilində bitki «*Klen*» adlanır. Dekorativ əhəmiyyətə malik olub, bağ və parkların yaşıllaşdırılmasında geniş istifadə olunur. Oduncağı möhkəm olduğuna görə ondan balta, bel, çəkic və b. alətlərə sap (dəstək) düzəltmək üçün geniş istifadə olunur. Bütün növləri yaxşı balverəndir. Azərbaycan florasında 8 növü vardı.

Ağəsmə – Qaymaqçiçəkkimilər fəsiləsinə aiddir. Sarmaşan kol bitkisi olub, latınca «*Clematis*» adlanır. Lüğəti mənası clema, clematis - bığcıq deməkdir, yəni bığcıqları vasitəsi ilə «alışan», «yapışan» mənasını verir. Rus dilində «*Lomonos*» adlanır. Qərbi Avropada XVI əsrdən, Yaponiyada isə daha qədimdən becərilir. Seleksiya işləri nəticəsində xeyli sort və formaları yaradılmışdır. Dekorativ əhəmiyyətə malik olub, şaquli yaşıllaşdırmada geniş istifadə olunur. Yarpaqlarında A vitamini, çiçəklərində isə efir yağı vardır. Cavan budaqları yeyilir. Çiçəklənən budağın tərkibində yaşıl qətran vardır. Cavan zoğlarından zənbil, səbət toxunmasında geniş istifadə olunur. Azərbaycan florasında 2 növü bitir. MNB-da kolleksiyada becərilir.

Ağlarot – Ağlarotkimilər fəsiləsinə aid olub, birillik və çoxillik ot bitkisidir. Latınca «*Lythrum*» adlanır. Lüğəti mənası isə *ludron* - qan deməkdir. Güman ki, çiçəyinin rəngi tünd-qırmızı olduğuna və qana bənzədiyinə görə ona bu ad verilmişdir. Rus dilində bitki «*Derbennik*» adlanır. Bal verən bitkidir. Kök və yarpaqlarında aşı maddəsi vardır. Ev heyvanları tərəfindən yeyilmir. Azərbaycan florasında 6 növü bitir. Bunlardan 4 növü birillik, 2 növü isə çoxillikdir.

Ağot – Qırtickimilər (Taxıllar) fəsiləsinə aiddir. Çoxillik ot bitkisidir. Latınca adı «*Andropogon*» olub, lüğəti mənası *andros* - ər, *poqon* - saqqal olub, «saqqallı kişi» mənasını verir. Rus dilində bitki «*Borodaç*» adlanır. Dekorativ bitkidir. Kökləri həddindən artıq coddur. Qaynar suda saxladıqdan sonra yumşalır. Ondən kosmetikada fırça kimi istifadə edilir. Bir növü qandayandırıcı xüsusiyyətə malikdir. Azərbaycan florasında **Qandayandırıcı** və **Qafqaz ağotu** növləri bitir.

Ağtərə – Daşdələnkimilər fəsiləsinə aiddir. Çoxillik ot bitkisi olub, latınca «*Parnassia*», rus dilində isə «*Belozor*» adlanır. Cinsin adı Yunanıstanda müqəddəs yerlərdən sayılan Parnas dağlarının adı ilə bağlıdır. Qədim miflərə görə Apollo bu dağlarda yaşamışdır. Bitki bəzək-bağçılıqda geniş istifadə olunur. Azərbaycan florasında ancaq **Bataqlıq ağtərəsi** növü bitir.

Akasiya- Fabakimilər (Paxlakimilər) fəsiləsilə aiddir. Ağac bitkisi olub, latınca «*Acacia*» adlanır. «Akaki» yunan sözü olub, bu ad Teofrast və Dioskoridin mülahizələrinə görə Misirdə olan «tikanlı ağac» adlanan «Akasiya torsilis» adından götürülmüşdür. Rus dilində «*Akaüi*» adlanır. Azərbaycanın rayonlarında çox vaxt bitkini paxlalarının kənarının şirin olması və bal arılarını cəlb etdiyinə görə «balverən bitki» adlandırırırlar. Dekorativ əhəmiyyətə malikdir. Çiçəklərinin tərkibində qatı, sarı rəngli və xoş ətirli efir yağı olduğuna görə ətriyyat sənayesində

geniş istifadə olunur. Yaşıllaşdırma və bəzək-bağçılıqda böyük əhəmiyyət kəsb edir. MNB-da kolleksiyada becərilir.

Aqava – Aqavakimilər fəsiləsinə aiddir. Gövdəsiz çoxillik bitki olub, qısa ağaclaşmış gövdəsi vardır. Latınca «*Agave*», rusca isə «Aqava» adlanır. Ən çox Amerika və Meksikada geniş yayılmışdır. Öz vətəninə bitki çox iridir (3m). Aqavalar ömründə bir dəfə çiçəkləyir. Buna görə də monokarp bitki

adlanırlar. Ömrünün 6-10-cu ilində aqavanın mərkəzi yarpaqlarının arasında çiçək oxu əmələ gəlir, inkişaf edərək 10-12 m hündürlüyə qalxır. Saplağın üzərində 4000-ə qədər çiçək olur. Meksikalılar çiçək oxunu dindən kəsib oradan çıxan şirəni toplayırlar. Bu şirəyə «Akvamil», yəni «bal suyu» deyilir. Gündə hər bitki 5 litrə yaxın şirə verir. Şirəvermə müddəti 8-9 ay davam edir. Bitki məhv olana qədər 1 ton şirə verə bilər. Bu şirədən Meksikalılar «Tekilla» adlı arağ hazırlayırlar. Çiçək açdıqdan sonra məhv olan ana bitkinin yanlarında bir neçə bala bitkilər əmələ gəlir ki, onlar da əslində həmin bitkinin ömrünü davam etdirir. Xalq təbabətində onun yarpaqlarından bel ağrıların, radikulit, lümbaqa və s. xəstəliklərin müalicəsində istifadə olunur. Dünyada bu cinsin 300 növü vardır. MNB-da açıq və örtülü şəraitdə bir çox növləri becərilir.

Alaqaqal – Kəpənəkçiçəkkimilər (Mürəkkəbçiçəkkimilər) fəsiləsinə aiddir. İkillik ot bitkisi olub, latın dilində «*Silybum*», rus dilində isə «Rastoropşa» adlanır. Yazda alaqaqalın cavan yarpaqları və saplaqları yağ və sirkə ilə qarışdırılaraq salat kimi istifadə olunur. Toxumlarında 30%-ə qədər yağlılıq olduğundan Azərbaycan mətbəxində geniş istifadə olunur. Toxumları buğda ilə birlikdə qovrulub Novruz bayramında qovurğa və qovud (əzilib toz halına salınmış) kimi istifadə olunur. Cavan halda bitki mal-qara tərəfindən yaxşı yeyilir. Azərbaycan florasında **Adi alaqaqal** növü geniş yayılmışdır.

Albalı (Gilanar, turş giləs) – İtturnukimilər fəsiləsinə aid olub, kol bitkisidir. Latınca «*Cerasus*», rus dilində isə «Vişnə» adlanır. Qiymətli meyvə növü olub, yeyintidə təzə və qurudulmuş halda istifadə olunur. Bitkinin meyvəsindən mürəbbə, kompot və şirələr hazırlanır. Albalının toxumlarının tərkibində amiqdalin qlükozidi, yarpağında isə limon turşusu vardır. Albalı meyvələri A və C vitamini ilə zəngindir. Yaxşı balverən bitkidir. Azərbaycan florasında 7 növü vardı ki, bunlardan yalnız iki növü mədəni şəraitdə becərilir.

Alça – İtturnukimilər fəsiləsinə aiddir. Latınca adı «*Prunus*», rus dilində isə «Alıça» deməkdir. Onun beş ləçəkli çiçəyi müvəffəqiyyətin, xoşbəxtliyin, uzunömürlülüüyün, sevinc və sülhün rəmzi kimi qiymətləndirilir. Alçanın meyvələri yeyintidə təzə və qurudulmuş halda, eləcə də mürəbbə, cem (povidla) və konservlərin hazırlanmasında istifadə olunur. Meyvəsinin tərkibi 5-7% şəkər, 4-7% limon turşusu və C vitamini ilə zəngindir. Azərbaycanda alçanın meyvələrindən alça turşusunun hazırlanmasında istifadə olunur. Alça turşusu-lavaşası yeyintidə ədviyyat, təbabətdə isə skorbut xəstəliyinin müalicəsində dərman kimi istifadə olunur. Azərbaycan florasında 3 növü - **Adi, Xəzər və İran alçası** növləri geniş yayılmışdır.

Alışan – Sədokimilər fəsiləsinə aid olub çoxillik ot bitkisidir. Latınca «*Dictamnus*» adlanır. Lüğəti mənası Dikte- Krit dağlarının birinin adı, Thamnos isə «kol» deməkdir. Rus dilində «Əseneü» adlanır. Qaratikan kolları arasında bitən bu bitkinin yayın qızmar günlərində öz-özünə alışıb yandığı haqqında rəvayətlər gəzir. Elə buna görə də bitkiyə xalq arasında «alışdım-yandım» da

deyirlər. «Alışdım-yandım» quraqlıqadavamlı olmaqdan ötrü öz ətrafında efir yağı ilə zəngin atmosfer yaradır. Kibriti yandırıb bu bitkiyə yaxın tutduqda o ani olaraq alovlanır. Bu bitkinin tərkibində diktamin alkaloidi, saponin və 0,5%-ə qədər efir yağı vardır. Çində sarılıq, öd kisəsi iltihabı xəstəliklərinin müalicəsində, qaşların tökülməsində və keçəlləşmənin qarşısının alınmasında istifadə edilir. Azərbaycan florasında 1 növü - **Qafqaz alışan** növü geniş yayılmışdır. Nəslə kəsilməkdə olan bitki kimi qorunması və «Qırmızı Kitab»a düşməsi məsləhətdir.

Alma – İtturnukimilər fəsiləsinə aiddir. Latınca «*Malus*», rusca «Əblonə», yunanca isə «malon» və ya «melon» adlanır. Ağac və ya kol bitkisidir. Almanın meyvələri təzə, qurudulmuş qax və ya pörtülmüş halda, eləcə də konserv, mürəbbə, povidla və cəmlərin hazırlanmasında

istifadə olunur. Alma meyvəsinin şirəsində qlükoza, fruktoza, saxaroza, alma turşusu və c. vardır. Qədimdən qiymətli bitki kimi geniş istifadə edilmişdir. Alma meyvələrinin qidanın həzm olunmasına və xroniki ishala qarşı təsiri çox böyükdür. Azərbaycan florasında yabanı halda 1, mədəni şəraitdə isə 2 növünə rast gəlinir. MNB-da kolleksiyada becərilir.

Amorfa – Fabakimilər (Paxlakimilər) fəsiləsinə aiddir. Quraqlığadavamlı kol bitkisi olub, latın dilində «*Amorpha*», rus dilində «Amorfa» adlanır. Dekorativ məqsədlə yaşıllaşdırmada geniş istifadə olunur. Cavan zoğlarından göy boya hazırlanır. Efir yağlı bitkidir. Meyvələrində efir yağı daha çoxdur (1%-dən çox). Yarpaqlarında 0,05-0,08%-ə qədər yağ vardır. Azərbaycanda **Kolvari amorfa** növü mədəni halda becərilir.

Andız- Kəpənəkçiçəkkimilər (Mürəkkəbçiçəkkimilər) fəsiləsinə aid olub, çoxillik ot bitkisidir. Latın dilində «*Inula*» adlanır. Lüğəti mənası inaein- təmizləmək deməkdir. Rus dilində «Devəsil» adlanır. Köklərində 44% inulin vardır. Bəlgəmgətirici və sidikqovucu dərmanların hazırlanmasında, yaraların sağalmasının tezləşdirilməsində istifadə olunur. Xalq təbabətində təmizləyici xüsusiyyətinə görə şəkər xəstəliyinin müalicəsində istifadə olunur. Azərbaycan florasında 13 növü geniş yayılmışdır.

Ardıc – Sərvkimilər fəsiləsinə aiddir. Kol və ya ağac bitkisi olub, latınca «*Juniperus*», rus dilində isə «Moijjevelğnik» adlanır. Meyvələrində efir yağı vardır. Təbabətdə yağından dəri xəstəliklərinin müalicəsində istifadə olunur. Meyvələri güclü sidikqovucu xüsusiyyətə malikdir. İynəyarpaqlarında 32,3% C vitamini vardır. Dekorativ və quraqlığadavamlı kol və ya ağaclar olub, bağ və parklarda geniş yayılmışdır. Oduncağı yandırıldıqda közü 24 saat qala bilir. Yaxşı qayçılanma qabiliyyətinə görə ona hər forma vermək mümkün olduğundan bu bitkidən yaşıllaşdırılmada canlı çəpər kimi istifadə olunur. Azərbaycanda 6 növü geniş yayılmışdır. MNB-da kolleksiyada becərilir.

Armud – İtburnukimilər fəsiləsinə aid olub, ağac və ya kol bitkisidir. Latın dilində «*Pyrus*», rus dilində isə «Qruşa» adlanır. Armudun meyvəsi qida kimi təzə və qurudulmuş halda (qax kimi) yeyilir. Qurudulmuş, toz halına salınmış armudunun buğda unu ilə qarışığından çörək və qoğal hazırlanır. Cır armudun meyvələri qidada pörtülmüş və qızardılmış halda, kompot və armud cövhərinin hazırlanmasında istifadə olunur. Ondan həmçinin spirt də hazırlanır. Armudun meyvələrinin tərkibində 12-21,6 mq %-ə qədər C vitamini vardır. Azərbaycanda 18 növü bitir ki, bunlardan ikisi mədəni şəraitdə becərilir. MNB-da kolleksiyada becərilir.

Arpa – Qırtıckimilər (Taxıllar) fəsiləsinə aid olan ot bitkisidir. Latın dilində «*Hordeum*» adlanıb, arpanın qədim Roma adıdır. Rus dilində «Əçmenğ» adlanır. Heyvanlar üçün qidalı yem, xüsusən də «arpa bəlimi» kimi çox istifadə olunur. Arpanın dəni iri və xırda buynuzlu heyvanlar, atlar üçün qiymətli yem hesab olunur. Pivə istehsalında əsas komponent kimi geniş istifadə olunur. Bəzək bitkisi kimi sünbülləri çox yaraşlıqdır. Azərbaycan florasında 8 növü bitir.

Artışok – Kəpənəkçiçəkkimilər (Mürəkkəbçiçəkkimilər) fəsiləsinə aiddir. Ənginar və ya Artışok çoxillik ot bitkisidir. Latın dilində «*Cynara*» adlanır. Sözü lüğəti mənası yunan dilində «it» deməkdir. Bu söz onun tikanlı olması və əl-ayağa batması ilə əlaqədardır. Həm yem, həm də tərəvəz bitkisi kimi istifadə olunur. Rus dilində «Artışok» adlanır. Qidada ətli çiçək yatağı, ətli pulcuq qını, cavan zoğ və saplaq yarpaqları ala-çiy və qaynadılmış halında işlədilir. Artışokun açılmamış səbətinin tərkibində 9,5 qram vitamin B1, yarpaqlarında isə 24,7-38,6 mq % C vitamini vardır. Artışokun toxumlarının tərkibində 30%-ə qədər qatı yağ vardır. Bu yağdan sabun istehsalında istifadə olunur. Artışokun köklərində inulin, yarpaqlarında isə qlükozid sinarin kimi dərman maddələri vardır. Artışok həmçinin balverən bitkidir. Azərbaycanda 2 növü vardır ki, bunlar da mədəni şəraitdə becərilir. MNB-da kolleksiyası vardır.

Asfodelina – Asfodelinakimilər fəsiləsinə aid olub, birillik və çoxillik ot bitkisidir. Latınca «*Asphodeline*», rusca isə «Asfodelina» adlanır. Xarici görünüşünə görə «*Asphodelus*» cinsinə məxsus növlərə oxşadığından ona bu ad verilmişdir. Kökümsovları və toxumları ilə asanlıqla çoxalır. Mərkəzi Nəbatat Bağında toxumdan təbii bərpa olunaraq geniş yayılır. Bəzək əhəmiyyətli

bitki olub 40-45 gün çiçəkləyir. Azərbaycan florasında iki növü geniş yayılmışdır: **Birillik ağacvari asfodelina, Çoxillik şovis asfodelinası.**

Asırqal – Melenta fəsiləsinə aiddir. Çoxillik ot bitkisi olub, latınca «*Veratrum*», rusca «Çemerüa» adlanır. K. Linney «Hellelorus»un qədim adını bu cinsə vermişdir. Kökümsovunun tərkibində alkaloidlərdən nervin və veratroidin vardır. Xalq təbabətində kökümsovu ağrıkəsici kimi, əsəb xəstəlikləri müalicəsində və parazitlərlə mübarizədə istifadə olunur. Yarpaq və gövdəsindən alınan toz burunun selikli qişasına, gözə, tənəffüs yollarına təsir edir və asqırmaya səbəb olur. Heyvanlar bu bitkini yemir və təsadüfən yedikdə isə onlarda zəhərlənmə halları baş verir. Azərbaycan florasında **Lobel asırqal** növü geniş yayılmışdır.

Astra (Kəpənəkçiçək, Aconitum) – Kəpənəkçiçəkkimilər (Mürəkkəbçiçək-kimilər) fəsiləsinə aiddir. Kəpənəkçiçək çoxillik ot bitkisi olub, latın dilində «*Aconitum*», rus dilində isə «Akonit», «Boreü» adlanır. Yunanca «akoniton» sözünün latınlaşmış formasıdır. Bitkiyə bu ad canavar və digər yırtıcı heyvanları zəhərləmək üçün istifadə olunduğundan verilmişdir. Heyvanlar üçün zəhərli bitki sayılır. Zəhərləyici xüsusiyyətləri hələ qədimdən məlum olmuşdur. Yunanlar və çinlilər ondan ox üçün zəhər hazırlayırdılar. Bəzi mənbələrə görə Teymurləngi bu bitki ilə zəhərləmişlər. Bitkinin zəhərli olması onun tərkibində akonitin alkaloidinin olması ilə əlaqədardır. Maraqlı orasıdır ki, bitkinin zəhərli olub-olmaması, yaşından, coğrafi yerləşməsindən çox asılıdır. Cənub qurşaqlarında o daha zəhərlidir. Norveçdə isə ondan heyvanlar üçün yem kimi istifadə edirlər. Tibet təbabətində «tibbin padşahı» sayılaraq sibir yarası, ağciyər xəstəliklərinin müalicəsində istifadə olunur. Dekorativ əhəmiyyətlidir. Padzəhr (zəhər əleyhinə) kəpənəkçiçəyinin acı kökümsovundan təbabətdə zəhərlənməyə, bağırsaq qurduna, soyuqdəymə və ya titrətməyə qarşı istifadə olunur. Hündür kəpənəkçiçəyinin tərkibində olan akonitin alkaloidi heyvanların iflic olmasına səbəb olur. Azərbaycan florasında 3 növü bitir.

At boyanası – Kərəvüzkimilər (Çətirçiçəkkimilər) fəsiləsinə aiddir. Çoxillik bitki olub, latın dilində «*Hippomarathrum*» adlanır. Lüğəti mənası hippos - at, marathron- razyana deməkdir. Rus dilində isə bu bitki «Konskiy fenxelğ» adlanır. Yemək məqsədilə yarpağının yoğun saplağından istifadə olunur. Azərbaycan florasında 3 növü bitir.

Atıl-batıl – Kərəvüzkimilər (Çətirçiçəkkimilər) fəsiləsinə aiddir. Çoxillik bitki olub, latın dilində «*Zosimia*», rus dilində isə «*Zosimiə*» adlanır. Dekorativ və dərman bitkisi kimi əhəmiyyətlidir. Eyni zamanda ofsun bitkisi olub, üzərlik kimi bəd-nəzərə qarşı, pis əhval-ruhiyyəni yox etmək üçün xalq arasında istifadə olunur. Azərbaycan florasında 1 növü bitir.

At lərgəsi – Fabakimilər (Paxlakimilər) fəsiləsinə aid olub, birillik bitkidir. Latın dilində «*Vicia faba*» adlanır. «*Vicia sativa*» nın adı qədim Roma alimi Varronanın adı ilə bağlıdır. Rus dilində isə bu bitki «Konskie bobı» adlanır. Azərbaycanda 40-42 növü vardır ki, bunlardan yalnız biri mədəni şəraitdə becərilir.

Atpıtrağı- Kəpənəkçiçəkkimilər (Mürəkkəbçiçəkkimilər) fəsiləsinə aiddir. İkiillik bitki olub, latın dilində «*Arctium*», rus dilində «Lopuşnik» adlanır. Atpıtrağının köklərində 19% inulin və 69% karbohidrat vardır. Atpıtrağının cavan kökləri çiy və qaynadılmış halda istifadə olunur. Xırda-xırda doğranılmış kökünün qaynadılması zamanı qatıq, turşəng və sirkə qatılarkən atpıtrağının tərkibindəki inulin şəkərə çevrilir. Cavan yarpaqlarından salat hazırlanır və çox vaxt «borş» xörəyinə də qatılır. Qurudulmuş və xırda üyüdülmüş köklərdən nişasta unu hazırlanır. Çörəyin hazırlanmasında adi una 30% atpıtrağı unu əlavə oluna bilər. Atpıtrağının bütün növləri yaxşı balverən bitkidir. Toxumlarında 17%-ə qədər qatı yağ vardır. Azərbaycan florasında 4 növü bitir. Onlardan ən çox istifadə olunanı **İri atpıtrağıdır.**

Atşabalıdı – Atşabalıdıkimilər fəsiləsinə aiddir. Ağac bitkisi olub, latınca «*Aesculus*» adlanır. Lüğəti mənası aescare və ya escare-yeməli deməkdir. Adından məlum olduğu kimi heyvanlar, xüsusən də atlar üçün yeməli meyvədir. Rus dilində bitki «Konskiy kaştan» adlanır. Atşabalıdı yaşıllaşdırmada geniş istifadə olunur. Balverən bitkidir. Toxumlarında yüksək keyfiyyətli nişasta, yağ, spirt və saponinli maddələr, meyvəsinin qabığına isə aşıləyici və boyaq maddələri vardır. Azərbaycan florasında **Adi atşabalıdı** növü bitir. MNB-da kolleksiyada becərilir.

Ayıldöşəyi – Ayıldöşəyikimilər fəsiləsinə aiddir. Çoxillik ot bitkisi olub, latınca «*Dryopteris*» adlanır. Lüğəti mənası dryus-palıd, pteris- ayıldöşəyi deməkdir. Yəni palıd meşələrində bitən ayıldöşəyi. Rus dilində bu bitki «Hitovnik» adlanır. Təbabətdə lentşəkilli bağırsağ qurduna, zəhərlənməyə qarşı geniş istifadə olunur. Tərkibində efir yağı, qətran və c. maddələr vardır. Azərbaycan florasında 8 növü bitir. Onlardan ən əhəmiyyətli və geniş istifadə olunanı **Erkək ayıldöşəyidir**. MNB-da kolleksiyada becərilir.

Aylant – Aylantkimilər fəsiləsinə aiddir. Ağac bitkisi olub, quraqlığa və şaxtaya davamlıdır. Bəzən buna şeytan, rus və ya çin ağacı da deyirlər. Latınca «*Ailanthus*», rus dilində isə «Aylant» adlanır. Bir çox ölkələrdə onun yarpaqları ilə vəhşi ipəkqurdunu qidalandırır. Qabığından və yarpaqlarından qurduqovucu və ishal xəstəliklərinə qarşı istifadə olunur. Azərbaycan florasında **Nəhəng aylant** növü mədəni şəraitdə bitir. MNB-da geniş yayılmışdır.

Ayrıq- Qırtıckimilər (Taxıllar) fəsiləsinə aiddir. Çoxillik ot bitkisi olub, latınca «*Agropyrum*», rus dilində isə «Pirey» adlanır. Yaşıllaşdırmada qayçılamanı yaxşı götürdüynə görə ən çox çəmən (qazon) bitkisi kimi istifadə olunur. Bütün heyvanlar tərəfindən yeyilən qidalı yem bitkisidir. Xalq təbabətində kökündən hazırlanmış dəmləmə və cövhərindən halsızlığa, zəifliyə qarşı, kökümsovlarından alınmış cövhərdən isə dərman həblərinin dadını yaxşılaşdırmasında istifadə olunur. Azərbaycan florasında 15 növü bitir. Onlardan ən əhəmiyyətlisi **sürünən ayrıqdır**.

Azat (Nil) – Qarağackimilər fəsiləsinə aiddir. Ağac bitkisi olub, latınca «*Zelkova*», rus dilində isə «Dzelğkva» adlanır. Lənkəran bölgəsində bitkiyə Nil də deyilir. Oduncağı çox qiymətlidir. Ondən tikintidə, gəmiqayırmada, körpü tikintilərində, su dəyirmanı və b. yerlərdə geniş istifadə olunur, rəndələndikdə çox yaraşlıq görünür. Belə qiymətli oduncağına görə kökü kəsilmək təhlükəsi altında olduğundan Azərbaycanın «Qırmızı kitabı»na daxil edilmişdir. Azərbaycan florasında 1 növü-**Vələsyarpaq azat** yayılmışdır. MNB-da kolleksiyada becərilir.

Badam –Gülçiçəkkimilər fəsiləsinə aid olub, ağac və kol bitkisidir. Latınca «*Amygdalus*» adlanır. Lüğəti mənası amygdale və amygdalea, yəni badam ağacı olub, Teofrastın, Dioskoridin və Plineyin əsərlərində göstərilmişdir. Rus dilində i«Mindalg» adlanır. Qiymətli meyvə ağacıdır. Adətən şirinləpəli növləri becərilir ki, onlardan qidada və əsasən də qənnadı sənayesində geniş istifadə olunur. Acı badamın meyvəsinin ləpəsində 50%-ə qədər yağ vardır ki, bundan acı badam yağının alınmasında istifadə olunur. Badam yağı təbabətdə, ətriyyatda istifadə olunur. Azərbaycan florasında 3 növü bitir, 1 növü isə mədəni şəraitdə becərilir. Onlardan ən əhəmiyyətlisi mədəni şəraitdə becərilən **Adi badamdır**. MNB-da və Şamaxı dayaq məntəqəsində 20-yə qədər sortu becərilir.

Badımcan- Badımcançiçəklilər fəsiləsinə aiddir. Azərbaycanda birillik bitki kimi, tropik ölkələrdə isə çoxillik bitki kimi becərilir. Vətəni Hindistan olub, Mədrəs vilayətində yabanı halda bitir. Əbu Baytara görə Afrikada hələ orta əsrlərdən əvvəl yayılmışdır. Latınca «*Solanum*», rus dilində isə «Baklajan» adlanır. Badımcan xeyirli tərəvəz bitkisi kimi çox qiymətli olub, ondan badımcan qızartması, dolması, kürüsü və tutması hazırlanır. Dərman bitkisi kimi qanda xolestirinin miqdarını tənzimləyir.

Badyan- Kərəvüzkimilər (Çətirçiçəkkimilər) fəsiləsinə aiddir. İkiillik ot bitkisi olub, latınca «*Conium*» adlanır. Lüğəti mənası yunan dilində conos olub, «cır zoğ» deməkdir. Meyvəsindən qidada istifadə etdikdə başgicəllənməyə səbəb olur. Rus dilində bitki «Boliqolov» və ya «Omeq» adlanır. Bitkinin bütün hissələri, xüsusən də meyvələri zəhərlidir. Meyvələrinin tərkibində 1%-ə qədər müxtəlif alkaloidlər vardır. Bitki qurudulduqda tərkibində olan alkaloidlərin parçalanması nəticəsində zəhərliliyi itir. Koniim təbabətdə ağrıkəsici dərman kimi istifadə olunur. Azərbaycan florasında **Ləkəli badyan** növü bitir.

Bağamburc (Həmişəcavan) –Bağamburckimilər fəsiləsinə aid olub, latınca «*Viscum*», rus dilində isə «Omela» adlanır. Bağamburc parazit olaraq meyvə ağaclarına (armud, alma və b.) zərər vurur və bəzən onların məhvində də gətirib çıxarır. Bağamburc ev heyvanları üçün qışda yaxşı yemdir. Onun yarpaqlarından alınan dərmanlar hipertoniya xəstəliyində istifadə olunur. Azərbaycan florasında **Ağ bağamburc** növü bitir.

Bağayarpağı- Bağayarpağıkimilər fəsiləsinə aiddir. Birillik və çoxillik ot bitkisi olub, latınca «*Plantago*» adlanır. Lüğəti mənası planta- iz, agree- istiqamət deməkdir. Rus dilində «Podorojnik» adlanır. Xalq təbabətində dərman bitkisi kimi istifadə olunur. Yarpaqlarında plantaqulisid adlanan maddə olduğuna görə çiban tipli yaraların müalicəsində dərman kimi istifadə edilir. Təzə bitkilərindən hazırlanmış cövhər «homeopatiyada» (dərmanların kiçik dozalarla müalicə üsulu) istifadə olunur. Əksər növləri aşı maddəsi ilə zəngindir. Vitaminli bitkilərdir, yarpaqlarında A və B vitaminləri vardır. Bağayarpağının toxumları ishala qarşı istifadə olunur. Azərbaycan florasında 13 növü bitir. Onlardan ən əhəmiyyətli **Böyük** və **Neştərvari** bağayarpağıdır.

Bağırdələn- Qırtıckimilər (Taxıllar) fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Tragus*» adlanır. Lüğəti mənası traqos- keçi deməkdir. Rus dilində «Kozleü» adlanır. Qış otlaqlarının alağı kimi tanınır. Azərbaycan florasında **Salxımvari bağırdələn** növü becərilir.

Bağ səhləbi- Səhləbkimilər fəsiləsinə aid olub, çoxillik köküyumrulu bitkidir. Latınca «*Anacamptis*», rus dilində «Anakamptis» adlanır. Kök yumrularının tərkibi selikli qişa ilə zəngindir. Xalq təbabətində və tibbədə ondan mədə-bağırsağ xəstəliklərinin müalicəsində istifadə olunur. Bu növün itmə təhlükəsi olduğuna görə bir çox ölkələrin (Rusiya, Ukrayna, Belorusiya və s.) «Qırmızı Kitab»larına daxil edilmişdir. Azərbaycan florasında **Piramidal bağ səhləbi** növü bitir.

Baharotu- Kələmkimilər (Xaççiçəkkimilər) fəsiləsinə aid olub, birillik bitkidir. Latınca «*Erophila*» adlanır. Yunan dilində er- yaz, ifileo- sevmək deməkdir. Erkən yazda bəzən isə fevral ayında çiçək açır. Əksər növləri baharda çiçək açdığına görə xalq onu «baharotu» və ya «yazçiçəyi» adlandırır. Rus dilində «Vesnənka» adlanır. Azərbaycan florasında **Qısa, Tez** və **Yaz baharotu** növləri bitir.

Baqəvər (Süsənbər)- Süsənbərçiçəkkimilər fəsiləsinə aid olub, çoxillik ot bitkisidir. Latınca «*Alisma*», rus dilində isə «Çastuxa» adlanır. Təzə tədarük edilmiş halda heyvanlar üçün zərərli, qurumuş halda isə öz zəhərlik xüsusiyyətini itirir. Kökümsovu nişasta ilə zəngindir və bişirilmiş halda yeyilir, çiy halda zəhərli. Xalq arasında geniş yayılmış dərman bitkisidir ki, ondan quduzluğa qarşı dərman kimi istifadə olunur. Bəzək əhəmiyyətli bitki kimi rütubətli sahələrin və dayaz su hovuzlarının tərtib edilməsində istifadə etmək olar. Azərbaycan florasında 3 növü bitir. Onlardan ən əhəmiyyətli **Yol baqəvəridir**.

Baldırğan- Kərəvüzkimilər (Çətirçiçəkkimilər) fəsiləsinə aid olub, ikiillik və ya çoxillik ot bitkisidir. Latınca «*Heracleum*» adlanır. Bitkinin gövdə və yarpaqları iri ölçülü olduğundan qədim yunan mifologiyasının qəhrəmanı Heraklın şərəfinə adlandırılmışdır. Rus dilində «Borhevik» adlanır. Bu da tər yarpaqlarının «borş» xörəyinin hazırlanmasında istifadə olunması ilə əlaqədardır. Bitkinin cavan hissələri qıdada nəm və turşuya qoyulmuş halda istifadə olunur. Yarpaq və meyvələrində efir yağları vardır. Yarpaqlarında qurudulmuş halda 1,25%, meyvələrində isə 0,23-dən 1,75%-ə qədər efir yağı vardır. Baldırğanın bəzi növləri dəriyə qıcıqlandırıcı təsir göstərir, bəzən güclü yanığa da səbəb olur. Azərbaycan florasında 7-8 növü bitir. MNB-da kolleksiyada becərilir.

Balıqotu- Qırtıckimilər (Taxıllar) fəsiləsinə aid olub, çoxillik kökümsovlu bitkidir. Latınca «*Digraphis*» adlanır. Yunan dilində di- iki, qrafis- salxım deməkdir. Rus dilində «Dvukistoçnik» adlanır. Erkən yazda vegetasiyaya başlayır və heyvanlar üçün qidalı yem sayılır. Vaxtı keçəndə, yəni vegetasiyanın I-II aylarında qabalaşır. Ona görə onu sünbülləşəndən sonra biçib yem bitkisi kimi tədarük etmək lazımdır. Azərbaycan florasında **Qamışvari balıqotu** növü bitir.

Balqabaq (Boranı, Qabaq, Küdü)- Boranıçiçəkkimilər fəsiləsinə aid olub, birillik bitkidir. Latınca «*Cucurbita*» adlanır. Lüğəti mənası cucumis- xiyar, orbis- dairə olub, «dairəvi xiyar» deməkdir. Rus dilində «Тыква» adlanır. Balqabağın müxtəlif növləri tərəvəz bitkisi kimi geniş əkilib becərilir. Meyvəsi B₁, B₂ və C vitaminləri ilə zəngindir. Toxumlarında filosterin, şəkər, salisil turşusu, fitin və digər maddələr vardır. Balqabaq mədə-bağırsağ xəstəliklərinin müalicəsində, uşaq və böyüklərdə əmələ gələn yastı, yumru və biz qurdlarının salınmasında istifadə edilir. Azərbaycan florasında 3 növü mədəni şəraitdə becərilir.

Balzamin- Balzaminkimilər fəsiləsinə aiddir. Xalq arasında xına (həna) gülü kimi tanınan bu bitki birillik olub, latınca «*Impatiens*», rus dilində isə «Nedotroqa», «Pırcun» və ya «Balğzamin» adlanır. Sözün latın mənşəyi «səbirsiz», «dözümsüz», «toxunma mənə» deməkdir. Bu ad bitkiyə onun bəzi növlərinin yetişmiş meyvəsinə toxunduqda çatlaması və toxumunu ətrafa ataraq yaymasına görə verilmişdir. Yarpaqları və çiçəkləri boyaqçılıqda qırmızı və sarı rəng çalarlarının alınmasında geniş istifadə edilir. Çiçəklərindən alınan rəng isə saç tükünün qırmızımtıl rəngə boyanmasında istifadə olunur. Xalq təbabətində əl və ayaq barmaqlarının arasında göbələk xəstəliyi və gicişmə baş verərkən həna (balzamin) yaxması ilə müalicə edilir. Çiçəklərində 68,5% C vitamini vardır. Azərbaycan florasında 2 növü bitir, 1 növü isə mədəni şəraitdə becərilir. MNB-da kolleksiyada becərilir.

Barmaqotu- Qırtıckimilər (Taxıllar) fəsiləsinə daxildir. Latınca «*Digitaria*» adlanır. Lüğəti mənası latın dilində diqitus- barmaq deməkdir. Rus dilində «Rosiüa» adlanır. Bitkinin yarpaqları barmağa oxşadığından xalq onu «barmaqotu» adlandırır. Tərkibində 7,31-8,02% proteyin, azotsuz piy -2,53%, 39,41%-42,98% ekstrativ maddələr, 11,61-8,80% kül sellüloza vardır. Xalq arasında cavan pöhrə və zoğları qida bitkisi kimi istifadə olunur. Otlaq bitkisi kimi çox əhəmiyyətlidir. Güclü kök sisteminə malik olduğuna görə qumluqların bərkidilməsində istifadə etmək olar. Azərbaycan florasında 5 növü bitir.

Başnağacı- Başnağacıkimilər fəsiləsinə aid olub, kol bitkisidir. Latınca «*Viburnum*» adlanır. Lüğəti mənası viere- toxumaq, vimen- səbət deməkdir. Rus dilində «Kalina», «Qordovina» adlanır. Bitkinin cavan zoğ və budaqlarından səbət, cəvərən, əl çantası toxunmasında geniş istifadə olunduğu üçün ona bu adı vermişlər. Quraqlığadavamlı kol bitkisidir. Toxumla, qələmlə və firqəndə üsulu ilə çoxaldılır. Meyvələrində aşı maddələri vardır. Yarpaqlarından samanı-sarı rəng alınır. Dərman bitkisidir. Qabığının tərkibində aşı maddələri olan tannin (2%-ə qədər), qətran(6,5%), turşular (qarışqa, sirkə və b. turşular), viburnin qlükozidi, fermentlər və digər maddələr vardır. Bitkinin budağı və qabığından qankəsici dərman kimi istifadə olunur. Bütün növləri dekorativdir. Azərbaycan florasında 3 növü bitir. MNB-da kolleksiyada becərilir.

Başlot- Gülçiçəkkimilər fəsiləsinə aid olub, çoxillik bitkidir. Latınca «*Poterium*» adlanır. Yunan dilində poterion- piyalə və ya qədəh mənasını verir. Rus dilində «Çernoqolovnik» adlanır. Tüklümeyvə başlotun yarpaqlarında 61,9 mq% C vitamini vardır. Cavan yarpaqları xiyar dadı verir və ondan salat kimi istifadə olunur. Azərbaycan florasında 2 növü bitir.

Batbat (Donuz paxlası, Bəngotu)- Badımcənçiçəkkimilər fəsiləsinə aid olub, birillik, ikiillik və çoxillik ot bitkisidir. Latınca «*Hyoscyamus*» adlanır. Bu sözün lüğəti mənası yunan dilində hysdonuz, kyamos- paxla olub, «donuz paxlası» deməkdir. Rus dilində «Belena» adlanır. Yarpaqlarında zəhərli alkaloid olan qiossiamin (0,1%) və qiossin vardır. Tibbdə ağrıkəsici və sakitləşdirici kimi istifadə olunur. Yarpaqlarında 64 qamma karotin (A provitamini) və 82,6 mq% C vitamini vardır. Zəhərli bitkilər olduğu üçün bu vitaminlərdən istifadə etmək məsləhət deyildir. Azərbaycan florasında 3 növü bitir. Bunlardan ən əhəmiyyətli növü **Qara batbatdır**.

Bellevaliya və ya yabanı sünbülçiçək- Sünbülçiçəkkimilər fəsiləsinə daxildir. Soğanaqlı bitki olub, latınca «*Bellevalia*» adlanır. Bu cins 1598-ci ildə Fransanın Monpelye şəhərindəki Nəbatat Bağının yaradıcısı olan P.R. Belvalın şərəfinə adlandırılmışdır. Rus dilində «Belğvaliə» adlanır. Bəzək-bağçılıqda və gülçülükdə əvəz olunmaz dekorativ bitkidir. 5 yabanı növü 1969-cu ildən başlayaraq AMEA Mərkəzi Nəbatat Bağında becərilir.

Beşmeyvə – Əməköməcikimilər fəsiləsinə aid olub, çoxillik ot bitkisidir. Latınca «*Kosteletzkya*» adlanır. Lüğəti mənası Çex Nəbatatçı alimi, professor V.F. Kosteleskovanın şərəfinə adlandırılmışdır. Rus dilində «Kosteletkiə» adlanır. Lif verən bitki olub, ondan kəndir, çatı və ipin hörülməsində və toxunmasında istifadə olunur. Eyni zamanda balıqçılıq avadanlıqlarının, quşların ovlanması üçün torların hazırlanmasında istifadə edilir. Dekorativ bitki olub, Azərbaycan florasında 1 növü bitir.

Bədrənc- Lamiasiyakimilər (Dodaqçiçəklilər) fəsiləsinə daxildir. Xalq arasında bəzən ballı nanə, limonlu nanə kimi tanınan bu çoxillik bitki latınca «*Melissa*» adlanır. Yunan dilində

melissa- arı deməkdir. Tərkibində şirin tamlı şirə olduğu üçün arıları özünə cəlb edir. Rus dilində «Melissa» adlanır. Qiymətli tərəvəz bitkisi kimi çox istifadə olunur. Dovğa, kətə, buğlama yeməkləri hazırlayarkən göyərtilərin tərkibinə qatdıqda çox ətirli olur. Bədrəncin efir yağlarının tərkibində 55-60%-ə qədər sitral və 5%-ə qədər sitronemeola vardır. Ətiri əhvalı yaxşılaşdırır, fitonsidləri havanı təmizləyir, çiçək və yarpaqları ətirli dərman bitkisidir. Azərbaycan florasında **Dərman bədrənc** növü bitir. MNB-da dərman və tərəvəz bitkisi kimi becərilir.

Bələkün- Kələmkimilər (Xaççiçəkkimilər) fəsiləsinə aid olub, birillik bitkidir. Latınca «*Hirschfeldia*», rus dilində «Qırşfelğdiə» adlanır. Xaççiçəklilər fəsiləsinə aid olan bu bitki kələm, turp, türpək bitkilərinə yaxın olub, tut ipəkqudu üçün yaxşı yem sayılır. Eyni zamanda qiymətli bəzək bitkisidir. Azərbaycan florasında **Boz bələkün** növü bitir.

Bəlgəmotu- Əməkəməcikimilər fəsiləsinə aid olub, birillik və çoxillik bitkidir. Latınca «*Althaea*» adlanır. Lüğəti mənası yunan dilində Altainein- müalicə etmək deməkdir. Rus dilində «Altey» adlanır. Toxumlarında 16%-ə qədər qatı yağ vardır. Bəlgəmotu xalq təbabətində geniş istifadə olunur. Bəlgəmotunun kökü dərman əhəmiyyətinə malik olub, tərkibində 35-36%-ə qədər selik vardır. Bəlgəmotunun preparatı adından məlum olduğu kimi bəlgəməgətirici və yumşaldıcı xüsusiyyətə malikdir. Bundan əlavə köklərində 8-10%-ə qədər şəkər, 37% nişasta, 2-19,8% asparagin, 1% pektin, 1-1,5% qatı yağ və mineral duzlar vardır. Bitkinin gövdəsindən alınan ağımtıl ipək kimi liflər kağız istehsalında istifadə olunur. Azərbaycan florasında 5 növü bitir. Bunlardan 1-i birillik, 4-ü isə çoxillik bitkidir.

Bənövşə- Bənövşəkimilər fəsiləsinə daxildir. Birillik, ikiillik və çoxillik bitki olub, latınca «*Viola*» adlanır. Lüğəti mənası yunan dilində ion- bənövşə deməkdir. Rus dilində «Fialka» adlanır. Dekorativ bitkidir. Ətirli çiçəklərinə görə bağ və parklarda geniş becərilir. Xalq təbabətində və tibbidə çiçəkləri, yarpaqları və köklərindən soyuqdəymə, sətəlcəm və öskürəyə qarşı dərman kimi istifadə edilir. Çiçəklərindən bənövşə yağı alınır. Yağından, yarpaqlarından və köklərindən isə keyfiyyətli ətirliyərin alınmasında istifadə olunur. Yarpaqlarında 120 qamma karotin, 140 mq% C vitamini vardır. Azərbaycan florasında 22 növü bitir, onlardan biri, yəni Bağ bənövşəsi mədəni şəraitdə becərilir. Bu növlərdən ən əhəmiyyətli **Ətirli bənövşədir**. MNB-da 2 növü becərilir.

Biberşteyniya- Biberşteyinkimilər fəsiləsinə aid olub, çoxillik ot bitkisidir. Kökü yumruludur. Latınca «*Biebersteinia*» adlanır. Bitkinin adı Krım və Qafqaz florasının tədqiqatçısı nəbatətçi M. Biberşteynin şərəfinə adlandırılmışdır. Rus dilində «Biberşteyniə» adlanır. Çiçəkləri, yarpaqları dekorativ olub, bəzək-bağçılıqda istifadə olunur. Azərbaycan florasında **Çoxbölümlü biberşteyniya** növü bitir.

Bigəvər- Bigəvərkimilər (Zanbaqqimilər) fəsiləsinə aid olub, yarımkol bitkidir. Latınca «*Ruscus*», rus dilində «İqliüa» adlanır. Yarpaqlarının ucları tikan kimi iti olduğuna görə çox vaxt adamın əlinə batır. Həmişəyaşıl bitki olub, bəzək-bağçılıqda çox əhəmiyyətlidir. Yaşıllaşmada canlı çəpər kimi istifadə edilir. Yarpaqlar üzərində əmələ gələn şarşəkilli qırmızı giləmeyvələrindən gül dəstəsini bəzəmək üçün istifadə olunur. Şarşəkilli toxumalarından yaraşıqlı muncuqlar düzəldilir. Azərbaycan florasında **Hirkan** növü bitir ki, bu da nadir və nəslə kəsilməyən növ kimi Azərbaycanın «Qırmızı Kitab»ına daxil edilib. MNB-da becərilir.

Birəotu- Kəpənəkçiçəkkimilər (Mürəkkəbçiçəkkimilər) fəsiləsinə aiddir. Çoxillik bitki olub, latınca «*Pyrethrum*» adlanır. Lüğəti mənası yunan dilində pyretros- güclü isitmə, qızdırma deməkdir. Bəzi növləri qızdırmanı aşağı saldığından belə adlandırılmışdır. Rus dilində «Piretrum», «Romaşka», «Zlatouvet» adlanır. Bir neçə növləri yüksək insektisidlik xüsusiyyətlərinə malikdir, tərkibində həşəratlara təsir edən zəhərlər-piretrin- bir və iki vardır. Digər növləri isə efir yağlı və dekorativ bitkidir. Dərman bitkisi kimi tərkibində kamfara və efir yağı vardır (0,33-0,57%). Azərbaycan florasında 28 növü bitir, bunlardan biri **Dalmat birəotu** növü mədəni şəraitdə becərilir.

Birgöz (Təkgöz)- Zeytunkimilər fəsiləsinə daxil olub, həmişəyaşıl kol bitkisidir. Latınca «*Ligustrum*» adlanır. Lüğəti mənası ligare- sarımaq deməkdir. Rus dilində «Biröçina» adlanır. Dekorativ kol bitkisidir. Yaşıllaşmada bu bitkidən qayçılama yolu ilə şar, kvadrat, üçbucaq, küzə

və başqa formalar əldə etmək mümkündür. Toxumları və qələmləri ilə çoxaldırlar. Canlı çəpər kimi müxtəlif yaşıllıqların salınmasında istifadə olunur. Çiçəklərinin tərkibində efir yağı vardır, ətirli olduqları üçün ətriyyatda işlədilir. Kök və yarpaqlarında aşı maddələri vardır. Azərbaycan florasında **Adi birgöz** növü bitir. MNB-da kolleksiyada 3 növü becərilir.

Bıyan- Fabakimilər (Paxlakimilər) fəsiləsinə aiddir. Çoxillik ot bitkisi olub, latınca «*Glycyrrhiza*» adlanır. Lüğəti mənası yunan dilində glycys- şirin və rhiza- kök olub, «şirin kök» deməkdir. Rus dilində «Solodka», «Lakriçnik» adlanır. Köklərində 8,2-11,8%-ə qədər qlisirrinin vardır. Heyvanlar tərəfindən yaxşı yeyilir. Tüksüz bıyan təsərrüfat əhəmiyyətinə malikdir. Dərman məqsədilə kök və kökümsovlarından istifadə olunur ki, tərkibində də 15%-ə qədər qlisirrinin, kökümsovlarında və köklərində 25%-ə qədər ekstrakt maddələri vardır. Tüksüz bıyanın tərkibində qlükoza (3%), saxaroza (5%), 3%-ə qədər asparagin, nişasta və b. vardır. Azərbaycan florasında 5 növü bitir.

Bizotu- Qırtıckimilər (Taxıllar) fəsiləsinə aid olub, çoxillikdir. Latınca «*Echinaria*» adlanır. Lüğəti mənası yunan dilində exinos- kirpi deməkdir. Rus dilində «İqliüa», «Gxinariə» adlanır. Yüüstü hissəsi şar formalı olub, kirpiyə oxşayır. Dekorativ bitkidir. Azərbaycan florasında bir növü- **Başlıqlı bizotu** bitir.

Boğazotu- Lamiyasiyakimilər (Dodaqçiçəklilər) fəsiləsinə aiddir. Çoxillik bitki olub, latınca «*Prunella*» adlanır. Lüğəti mənası pruna- alovlanmış kömür deməkdir. Rus dilində «Çernoqolovka» adlanır. Toxumlarında 16%-ə qədər yağ vardır. Azərbaycan florasında 3 növü bitir. Bunlardan ən əhəmiyyətli **Adi boğazotudur**.

Boruçiçək- Sümürkənkimilər fəsiləsinə aid olub, çoxillik bitkidir. Latınca «*Solenanthis*» adlanır. Yunan dilində solen- boru, anthos- çiçək deməkdir. Rus dilində «Trubkoüvet» adlanır. Azərbaycan florasında 3 növü bitir.

Boyaqotu (Qızılboya)- Boyaqotukimilər fəsiləsinə aiddir. Çoxillik bitki olub, latınca «*Rubia*» adlanır. Lüğəti mənası rubber- qırmızı deməkdir. Bitkinin kökümsov və köklərindən müxtəlif rəng çalarlarına malik qırmızı rəng alınır. Rus dilində «Marena» adlanır. Bitkidən alınan rənglərdən xalçaçılıq sənayesində geniş istifadə olunur. Alınan bu qırmızı rənglər xalçalara xüsusi gözəllik verməklə çox qiymətli sayılır. Hələ qədim zamanlardan usta xalçaçılar qırmızı rəngi və onun çalarlarını ancaq boyaqotundan alırdılar. Azərbaycan florasında 3 növü bitir. Bunlardan ən əhəmiyyətli mədəni şəraitdə becərilən **Gürcü boyaqotudur**.

Boymadərən- Kəpənəkçiçəkkimilər (Mürəkkəbçiçəkkimilər) fəsiləsinə aid olub, çoxillik bitkidir. Latınca «*Achillea*» adlanır. Bu bitkinin adı Troya müharibəsinin mifoloji qəhrəmanı Axillanın şərəfinə adlandırılıb. Rus dilində «Tısəçelistnik», «Derevey» adlanır. Xalq təbabətində və tibbi təbabətdə bitkinin çiçəkləri ən çox qandayandırıcı kimi yaranı tez sağaldan və əsəb sisteminin müalicəsində istifadə olunur. Acı dadı olduğuna görə heyvanlar tərəfindən yeyilmir. Tərkibində 0,1%-ə qədər efir yağı vardır. Bitki aşı maddəsi ilə zəngindir. Çiçək və yarpaqlarından ətriyyat sənayesində istifadə olunur. Xalq təbabətində mədə xəstəlikləri və öskürəyə qarşı istifadə edilir. Xalq arasında bitkinin çiçəklərindən alınmış quru tozdan heyvanların müalicəsində, xüsusən mözələk (inək və dananın belinə qurd düşdükdə) xəstəliyində istifadə olunur. Azərbaycan florasında 14 növü bitir.

Bozalaq (Birəçiçəyi)- Kələmkimilər (Xaççiçəkkimilər) fəsiləsinə aid olub, birillik, ikiillik və çoxillik ot bitkisidir. Latınca «*Lepidium*» adlanır. Lüğəti mənası yunan dilində lepis- pulcuq deməkdir. Rus dilində «Klopovnik» adlanır. Bir bitki 1200-dən 4800-ə qədər toxum verir. Toxumlarında acı yağ vardır ki, bunlar da xardalı əvəz edə bilər. Yarpaqlarında 56,3mq% C vitamini vardır. Təzə tər yarpaqları qidada salat və ədviyyat kimi istifadə edilir. Bitkinin yarpaqları və kökü sidikqovucu kimi və skorbut xəstəliyinin müalicəsində istifadə edilir. Azərbaycan florasında 14 növü bitir.

Böyürtkan- Gülçiçəkkimilər fəsiləsinə aiddir. Çoxillik ot və kol bitkisi olub, latınca «*Rubus*» adlanır. Lüğəti mənası latın mənşəli olub, rober- qırmızı deməkdir, çünki əksər növlərin meyvələri qırmızıdır. Rus dilində «Ejevika» adlanır. Bitkinin meyvələri yeməlidir. Meyvələrindən mürəbbə,

cem, konserv, şirə, o cümlədən limonad içkisi üçün cövhərlər hazırlayırlar. Meyvə və yarpaqlarında C vitamini vardır. Gövdə və yarpaqları aşı maddəsi ilə zəngindir. Qurudulmuş meyvələri xalq təbabəti və tibbidə istifadə olunur. Böyürtkanın cavan yarpaqları çay surroqatı məqsədilə istifadə edilir. Azərbaycan florasında 15 növü bitir. MNB-da kolleksiyası vardır.

Buğda- Qırtıckimilər (Taxıllar) fəsiləsinə aid olan bu bitki latınca «*Triticum*», rusca «Pşeniüa» adlanır. Buğdadan un, yarma, nişasta, spirt və s. alınır. Unundan çörək, lavaş (yuxa), fətir, əriştə və s. bişirilir. Müxtəlif xörəklərin (xingəl, düşbərə, umac, qındı və s.) və şirniyyatların (paxlava, şəkərbura, şorqoğalı, yağlı fətir və s.) hazırlanmasında istifadə edilir. Buğda çörəyinin quru maddəsində 16-17% zülal, 77-78% karbohidrat, 1,2-1,5% yağ olur. Ən əziz bayramımız olan Novruz bayramında buğdadan qovurğa qovrulur və səməni göyərdirlər. Qovrulmuş buğdadan qovut (əzilib toz halına salınmış hissə), səmənidən müxtəlif halvalar hazırlanır. Bunlar bayram şənliklərinin ən ləziz yeməkləridir. Azərbaycan florasında 2 növü bitir, digər növləri isə mədəni şəraitdə becərilir.

Bulaqotu (Dəstərək)- Keçiqlağıkimilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Latınca «*Veronica*», rus dilində «Veronika» adlanır. Bir çoxları onu müqəddəs Veronikanın şərəfinə, digərləri isə latın sözü olan veraunica- əsl dərman adı ilə əlaqəli olduğunu göstərir. Bir- iki və çoxillik bitki olub, dekorativdir. Çox da hündür gövdəsi olmayan bu bitkilər ilk yazdan başlayaraq may, iyun aylarına qədər çiçəkləyirlər. Azərbaycan florasında 40 növü bitir.

Bunçətiri- Kərəvüzkimilər (Çətirçiçəkkimilər) fəsiləsinə aiddir. Çoxillik bitki olub, latınca «*Bunium*» adlanır. Lüğəti mənası yunan dilində bunion adlanır. Rus dilində «Bunium» adlanır. Bitkinin kök yumruları çiy halda Əfqanıstanda qidada istifadə olunur. Azərbaycan florasında 5 növü bitir.

Burğuçiçəyi- Səhləbkimilər fəsiləsindən olan çoxillik bitkidir. Latınca «*Spiranthes*» adlanır. Lüğəti mənası yunan dilində speyra- spiral və antos- çiçək deməkdir. Rus dilində «Skruçennik» adlanır. Yeraltı orqanı kökyumrudur. Bəzək və dərman bitkisidir. Xalq təbabətində kök yumrularını qurudub dəmləyir və mədə-bağırsağ xəstəliklərinin müalicəsində istifadə edirlər. Azərbaycan florasında **Payız burğuçiçəyi** növü bitir.

Buynuzbaş- Buynuzbaşkimilər (Qaymaqçiçəkkimilər) fəsiləsindən olan bu bitki birillik olub, latınca «*Ceratocephalus*» adlanır. Yunan dilində lüğəti mənası keras- buynuz, kefalet- baş olub buynuzbaş deməkdir. Rus dilində «Roqoqlavnik» adlanır. Zəhərli bitkidir. Heyvanlar tərəfindən yeyilmir. Azərbaycan florasında 2 növü bitir.

Bülbülotu- Qırtıckimilər (Taxıllar) fəsiləsinə aid olan bu bitki kökümsovludur. Latınca «*Phalaris*» adlanır. Bitkinin adı Dioskorid və Pliniyanın dənli bitkilərə verdikləri adla bağlıdır. Rus dilində «Kanareçnik» adlanır. Toxumları bül-büllər üçün yem kimi geniş istifadə olunur. Təzə tər halında yaxşı yem bitkisi hesab olunur. Azərbaycan florasında 4 növü bitir.

Canavargiləsi – Canavargiləsikimilər fəsiləsinə aid olub, kol bitkisidir. Latınca «*Daphne*» adlanır. Lüğəti mənası yunan dilində daphne- dəfnə ağacı deməkdir. Bu cinsin bir çox növlərinin meyvə və yarpaqları dəfnə ağacına bənzədiyinə görə belə adlandırılır. Rus dilində «Volçənik», «Volçəəqodnik» adlanır. Qiymətli bəzək bitkisidir. Xalq təbabətində geniş istifadə olunur. Yarpaq, çiçək və budağından alınan məlhəm və cövhər əsəb və yel xəstəliklərinə qarşı geniş istifadə olunur. Azərbaycan florasında 6 növü bitir.

Cacıq- Kərəvüzkimilər (Çətirçiçəkkimilər) fəsiləsinə aiddir. Birillik, ikiillik və çoxillik ot bitkisi olub, latınca «*Chaerophyllum*» adlanır. Yunan dilində lüğəti mənası chaero- parlaq, phyllon- yarpaq deməkdir. Bu ad ona yarpaq ayasının üzərinə parlaq olmasına görə verilmişdir. Rus dilində «Butenğ» adlanır. Cavan gövdəsinin qabığı soyumaqla təzə halda yeyilir. Xalq təbabətində köklərindən qaynadılmış və yaxud yağda qızardılmış halda istifadə olunur. Azərbaycan florasında 7 növü bitir. Onlardan ən əhəmiyyətli **Qafqaz cacıqıdır**.

Cəfəri- Kərəvüzkimilər (Çətirçiçəkkimilər) fəsiləsinə aid olub, ikiillik ot bitkisidir. Latınca «*Petroselinum*», rus dilində «Petruşka» adlanır. Cəfərinin yarpaqlarının tərkibində 75-400 mq%, köklərində isə 37 mq% C vitamini vardır. Təzə tər yarpaqlarında 3,2 qamma karotin və

meyvələrində 2-7%-ə qədər efir yağı vardır. Cəfəri qiymətli tərəvəz bitkisi olub, xalq təbabətində qurudulmuş yarpaqlarından damarların kirəcləşməsinin və yüksək qan təzyiqinin qarşısının alınmasında istifadə olunur. Toxumları sidikqovucu xüsusiyyətə malikdir. Azərbaycan florasında **Qıvrım cəfəri** növü bitir.

Cəfərotu- Daşdələnkimilər fəsiləsinə aid olub, çoxillik bitkidir. Latınca «*Chrysosplenium*» adlanır. Yunan dilində lüğəti mənası chrysos- qızıl. splen- dalaq deməkdir. Rus dilində «Selezenoçnik» adlanır. Azərbaycan florasında **Adi cəfərotu** növü bitir.

Cığ- Cığkimilər fəsiləsinə aid olub, birillik və çoxillik bitkidir. Latınca «*Juncus*» adlanır. Lüğəti mənası yunqere- sarımaq, birləşdirmək, hörmək deməkdir. Rus dilində «Sitnik» adlanır. Bitkinin otlu hissələri mal-qara, toxumları isə quşlar tərəfindən həvəslə yeyilir. Abşeronda cığ əncir, üzüm və digər meyvələri sərib qurutmaq üçün döşəmə kimi istifadə olunur. Azərbaycan florasında 15 növü bitir.

Cil- Cilçiçəkkimilər fəsiləsinə aid olub, çoxillik ot bitkisidir. Latınca «*Carex*», rus dilində «Osoka» adlanır. Bütün heyvanlar tərəfindən yeyilir. Yarpaqları səbət, həsir, çanta və s. kimi məmulatların hazırlanmasında, sahil cilinin yarpaqlarından isə ip, kəndir və kobud materialların hazırlanmasında istifadə olunur. Azərbaycan florasında 63 növü bitir.

Cillicə- Cilçiçəkkimilər fəsiləsinə aiddir. Birillik, ikiillik və çoxillik bitki olub, latınca «*Pycneus*», rus dilində «Sitovnik» adlanır. Yarpaqları mal-qara, toxumları isə quşlar tərəfindən yeyilir. Tam yetişmiş yarpaqlarından həsir, çanta, səbət hazırlanır. Eyni zamanda rayon yerlərində təzə çiy kərpicdən tikilmiş evlərin damını su buraxmasın deyə cillicə ilə örtürlər. Azərbaycan florasında 3 növü bitir.

Cincilə- Qərənfilçiçəkkimilər fəsiləsinə aiddir. Birillik, ikiillik və çoxillik bitki olub, latınca «*Spergularia*» adlanır. Lüğəti mənası sparqere-səpələmək deməkdir. Rus dilində «Toriçnik» adlanır. Azərbaycan florasında 4 növü bitir.

Cincilim(Quşotu)- Qərənfilçiçəklilər fəsiləsindən olan birillik, ikiillik və çoxillik otlardır. Latınca «*Stellaria*», rus dilində «Zvezdçatka» adlanır. Çiçəkləri ulduza oxşadığına görə ona ulduzcuq da deyilir. Qiymətli tərəvəz və yem bitkisi olub, xalq arasında ondan kətə, buğlama, kükü (yumurta ilə) və s. hazırlanır. Çiy halda duzla ovub yeyirlər. Ev quşları üçün qiymətli yemdir. Abşeron və Bakı əhalisi onu **quşotu** kimi tanıyırlar.

Cinotu- Qərənfilçiçəkkimilər fəsiləsinə aiddir. Birillik və çoxillik bitki olub, latınca «*Minuartia*», rus dilində «Minuartiə» adlanır. Azərbaycan florasında 17 növü bitir.

Cirə- Kərəvüzkimilər (Çətirçiçəkkimilər) fəsiləsindən olan birillik ot bitkisidir. Latınca «*Cuminum*», rus dilində «Kumin» adlanır. Toxumunda 2-4% efir yağı, 16% kitrə, xlorofil və bəzi turşular vardır. Azərbaycanda qədim zamanlardan becərilən cirənin toxumlarından şirniyyat (şorqoğalı, kökə, fəsəli) hazırlanmasında, çay dəmlənməsində və s. işlədilir. Xalq təbabətində cirənin toxumundan astmanın qarşısını alan, xroniki mədə-bağırsaq xəstəliklərində, soyuqdəymədə bəlgəmgətirən, köpyatıran və iştahı artıran dərman kimi istifadə olunur.

Cökə- Cökəkimilər fəsiləsinə aid olub, latınca «*Tilia*» adlanır. Lüğəti mənası ptilon-qanad deməkdir. Rus dilində «Lipa» adlanır. Toxumları qanada oxşayır və külək vasitəsilə bir yerdən başqa yerə uçaraq yayılır. Bəzən ona «daban ağacı» da deyilir (Dəvəçi də), lifindən həsir, zənbil və s. toxunur, oduncağı yumşaqdır və dülgərlikdə geniş istifadə olunur. Qafqaz cökəsi xalq təbabətində geniş istifadə olunur. Geniş yayılması ilə əlaqədar olaraq Azərbaycanın meşələrində arıçılıq təsərrüfatı üçün əhəmiyyətlidir. Yaxşı bal verir. Çiçəklərində olan efir yağları ətriyyatda istifadə olunur. Tər yarpaqları salat və dolma hazırlanmasında istifadə olunur. 1qr qurudulmuş yarpaqlarında 500 qamma A vitamini və 244,4mq% C vitamini vardır. Azərbaycan florasında 4 növü bitir. MNB-da bir neçə növün kolleksiyası becərilir.

Cuzğun- Qırxbuğumkimilər fəsiləsinə aid olub, kol bitkisidir. Latınca «*Calligonum*» adlanır. Lüğəti mənası kallos-qəşəng, qonos-isə dirsək deməkdir. Rus dilində «Juzqun» adlanır. Bəzi növlərindən sürüşmə zonalarının bərkidilməsi üçün istifadə edilir. Yaşıl cavan zoğlarını heyvanlar yeyir. Azərbaycan florasında 4 növü bitir.

Ciyən- Ciyənkimilər fəsiləsinə aid olub, çoxillik ot bitkisidir. Saplaqlı bitki olub, latınca «*Typha*», rus dilində «Roqoz» adlanır. Tyufos –sözü yunan dilində «bataqlıq» deməkdir. Əsasən bataqlıqlarda bitir. Kökümsovlarının tərkibi nişasta ilə zəngindir. Bir çox ölkələrdə ondan qida kimi istifadə edirlər. Yarpaqlarından keyfiyyətli kağız alınmasında, həmçinin bir çox məmulatların- səbət (korzinka), həsir (ayaqaltı), əl çantası və s. İstehsalında, yumşaq hissələrindən isə döşək və bəliş (yastıq) hazırlanmasında istifadə edilir. Azərbaycan florasında 7 növü bitir.

Çaqqal qanqalı- Kərəpəkçiçəkkimilər (Mürəkkəbçiçəkkimilər) fəsiləsinə aiddir. İkiillik bitki olub, latınca «*Onopordum*», rus dilində «Tatarnik» adlanır. Kökü, təzə tər zoğları və yarpaq saplaqlarının qabığı soyularaq təmizlənmiş halda qidada istifadə olunur. Yarpaqlarında 33,1mq% C vitamini vardır. Toxumlarının tərkibində 15-18%-ə qədər qatı piyli qarışığı olan yağ vardır ki, o da 132-136%-ə qədərdir. Bu yağ günəbaxan yağı kimi istifadəyə yararlıdır. Azərbaycan florasında 2 növü vardır.

Çaşır (Ələvi)- Kərəvüzkimilər (Çətirçiçəkkimilər) fəsiləsinə aid olub, çoxillik bitkidir. Latınca «*Prangos*», rus dilində «Pranqos» adlanır. Ətirli ədviyyalı bitki olub, təzə-tər yarpaqları və budaqları duzla ovularaq yeyilir. Bir çox rayonlarda, xüsusən Naxçıvan MR-da ondan şoraba hazırlayıb qış üçün tədarük edirlər. Azərbaycan florasında 5 növü bitir. Ən çox istifadə olunanı **Gövdəsiz** və **Biberşteyin çaşır** növləridir.

Çay- Çayçiçəkkimilər fəsiləsinə aid olub, latınca «*Thea*», rus dilində «Çay» adlanır. Yarpaqlarının tərkibində 1-5%-ə qədər alkaloid kofein və 8-13%-ə qədər tannin vardır. Tannin çaya ətir və rəng verir. Çayın tərkibində 0,006%-ə qədər efir yağı vardır ki, bu da çaya özünəməxsus tam verir. Bundan əlavə çayın yarpaqlarında A, K və C vitaminləri vardır. Azərbaycan florasında mədəni şəraitdə becərilən **Çin çayı** növü vardır.

Çayır- Qırtıckimilər (Taxıllar) fəsiləsinə aid olub, latınca «*Cynodon*» adlanır. Lüğəti mənası yunan dilində kineos-it, odon isə diş deməkdir. Rus dilində «Svinoroy», «Sobaçiy zub» adlanır. Yaxşı otlaq bitkisidir və bütün heyvanlar tərəfindən yeyilir. Yetişmiş meyvələrin tərkibində 11,45%-kül, 26,67%-sellüloza və azotsuz ekstrakt maddələri vardır. Sürətlə yayılan, çoxala bilən və bir çox tərəvəz və soğanaqlı bitkilərə zərər vuran alağ bitkisidir. Azərbaycan florasında **Barmaqvarı çayır** növü bitir.

Çayotu- Qırtıckimilər (Taxıllar) fəsiləsinə aiddir. Latınca «*Catabrosa*» adlanır. Lüğəti mənası yunan dilində katabrosis-gəmirilmiş və ya deşilmiş deməkdir. Bu söz bitkinin pulcuqlarının yuxarı hissəsinin hamar olmayan gəmirilmiş və ya deşilmiş halda olmasına görə adlandırılmışdır. Rus dilində «Poruçeyniüa» adlanır. Azərbaycan florasında **Su çayotu** növü bitir.

Çaytikanı- İydekimilər fəsiləsinə aid olub, latınca «*Hippophae*» adlanır. Lüğəti mənası yunan dilində hippos-at, phaes isə parlaq deməkdir. Rus dilində «Oblepixa» adlanır. Meyvələri yeməli olub, lətləri şirəlidir. Giləmeyvəsi turşdur, tərəvətlə olmaqla ətirlidir. Yedikdə ən çox ananas dadını verir. At və qoyunları çaytikanı yarpağı ilə yemləndirdikdə onların tükü və yunu parlaq olur. Quşlar onu həvəslə yeyirlər. Meyvələrindən jele, kisel, kompot, şirə və mürəbbə hazırlanmasında istifadə olunur. Xalq təbabətində onun yağından mədə-bağırsağ, qaraciyər və s. xəstəliklərin müalicəsində istifadə olunur. Meyvəsinin tərkibində 3,56%-ə qədər şəkər (1,96% qlükoza, 10% fruktoza), 2,64%-ə qədər alma turşusu vardır. Yarpaqlarında 230-262 mq% C, meyvələrində 120 mq%, meyvəsinin şirəsində isə 200 mq% C vitamini vardır. Meyvələrində həmçinin çoxlu karotin və B vitamini də vardır. Azərbaycan florasında **Adi çaytikanı** növü bitir. MNB-da kolleksiyada əkilib becərilir.

Çayyoşanı- Yulğunkimilər fəsiləsinə aid olub, latınca «*Myricaria*», rus dilində «Mirikari» adlanır. Bitkinin kökü, gövdəsi, yarpaq, meyvə və toxumundan parçanın qara rəngə boyanmasında istifadə olunur. Bitkinin qabığı və digər hissələri aşı maddəsi (8-17%) ilə zəngindir. Yarpaqlarında 83,3 mq% C vitamini vardır. Xalq təbabətində ishal xəstəliklərinə qarşı istifadə olunur. Azərbaycan florasında 2 növü bitir.

Çəpərsarmaşığı- Sarmaşqkimilər fəsiləsinə aid olub, çoxillik ot bitkisidir. Latınca «*Calystegia*», rus dilində isə «Pavoy» adlanır. Dekorativ cəhətdən qiymətli olan bu cinsin əksəri sarmaşan bitkidir. Yaşıllaşdırmada müxtəlif məqsədlər üçün, söhbətkeşlərin, dəmir, daş və taxta çəpərlərin bəzədilməsində istifadə olunur. Azərbaycan florasında 2 növü vardır. MNB-da kolleksiyada əkilib becərilir.

Çəpişotu- Fabakimilər (Paxlakimilər) fəsiləsindən olan bu cins çoxillik ot bitkisi olub, latınca «*Galega*» adlanır. Lüğəti mənası yunan dilində qala-süd, aqəin isə təsir eləmək deməkdir. Rus dilində «Qaleqa», «Kozlətnik» adlanır. Dərman bitkisidir. Dərman çəpişotunun tərkibində 0,5%-ə qədər alkaloid, qlükozid qaleteolin və yarpaqlarında isə saponin vardır. Qaleqin qanda şəkərin aşağı düşməsinə tənzimləyir. Xalq təbabətində dərman çəpişotu qurd, tərlədici və sidikqovan dərman məqsədilə istifadə olunur. Toxumlarında 18%-ə qədər yağ vardır. Duzlu suda qaynadılmış cavan gövdə və yarpaqları qida kimi istifadə olunur. Azərbaycan florasında 2 növü vardır.

Çiçəbahar (Qırmızı dil)- Çiçəbaharkimilər fəsiləsinə aid olub, çoxillik bitkidir. Latınca «*Phytolacca*» adlanır. Lüğəti mənası yunan dilində fiton-bitki, lakka isə parıltı deməkdir. Rus dilində «Lakonos» adlanır. Giləmeyvələrinin şirəsindən şərabin və parçanın boyanmasında istifadə olunur. Dekorativ bitkidir. Kökləri işlətmə, qusma xüsusiyyətlərinə malik olub, xalq təbabətində müalicə vasitəsi kimi istifadə olunur. Azərbaycan florasında **Amerika çiçəbahar** növü vardır.

Çilədağı- Lamiasiyakimilər (Dodağıçiçəklilər) fəsiləsinə aid olub, çoxillik ot bitkisidir. Latın dilində «*Eremostachys*» adlanır. Lüğəti mənası yunan dilində eremos-səhra, stachys isə sünbül deməkdir. Çiçək açıb toxumlayan zaman çiçək oxu üzərində toxum qutucuqları sünbüləoxşar görkəm yaradır. Rus dilində «Pustinnokolosnik» adlanır. Çilədağı xalq təbabətində xərçəng xəstəliyinə, dəri xəstəliklərinə, qızıl yel, qadın xəstəliklərinə qarşı, müxtəlif şişlərin müalicəsində istifadə olunur. Azərbaycan florasında 3 növü vardır.

Çinar- Çinarkimilər fəsiləsindən olan bitki cinsidir. Latınca «*Platanus*», rus dilində «Platan», «Çinar» adlanır. Yüngül, möhkəm, gözəl cizgili oduncağından faner, parket və s. hazırlanır. Dekorativ ağac kimi yaşıllaşdırmada istifadə edilir. Xalq arasında müqəddəs bitki kimi tanınan bu ağaca balta, dəhrə ilə əl qaldıraraq kəsənin «əlləri quruyar» deyirlər. Nadir və nəslə kəsilməkdə olan bitki kimi Azərbaycanın «Qırmızı Kitabına» daxil edilmişdir. Azərbaycan florasında **Barmaqyarpaq çinar** növü vardır. MNB-nın təcrübə sahəsində əkilib becərilir.

Çiriş- Asfodelinakimilər fəsiləsinə aid olub, çoxillik bitkidir. Latın dilində «*Eremurus*» adlanır. Bu söz yunan dilində eremos-səhra, ura isə quyruq olub, lüğəti mənası «səhra quyruğu» deməkdir. Rus dilində «Çiriş», «Gremurus» adlanır. Qiymətli tərəvəz bitkisi kimi istifadə olunur. Bitkinin iyəbənzər köklərindən yapışqan əldə edilir ki, bundan da çəkməçilikdə, dərzilikdə, papaqçılıqda, cilidləmə işində, divar kağızı üçün yapışqan hazırlanmasında istifadə edilir. Çirişdən hazırlanmış yapışqan (kley) su dəyməsə 300-500 il xarab olmadan qala bilir. Xalq təbabətində çiriş bitkisinin köklərindən alınmış toz və ya un çiban tipli yaraların müalicəsində məlhəm kimi istifadə edilir. Azərbaycanda **Görkəmli** və **Azərbaycan çiriş** növləri bitir. Dərman, qida və texniki bitki kimi geniş istifadə edildiyi, kütləvi surətdə yığılıb bazarlarda satıldığı üçün kökünün kəsilmək təhlükəsi vardır. Bitkini qoruyub saxlamaq üçün «Qırmızı Kitab»a daxil edilməsi məsləhətdir. MNB-da kolleksiyada becərilir.

Çiyələk- Gülçiçəkkimilər fəsiləsinə aid olub, çoxillik bitkidir. Latınca «*Fragaria*», rus dilində «Zemlənika», «Klubnika» adlanır. Meşə çiyələyinin ətirli meyvələri qidada çiy halda istifadə olunur. Bundan əlavə təzə halda mürəbbə, cem, povidla, konserv, eyni zamanda limonad və bir çox cövhlərlərin (essensiya) hazırlanmasında qatqı kimi istifadə edilir. Qurudulmuş meyvələri xalq təbabətində surroqat çayı məqsədilə istifadə olunur. Meyvələrində və yarpaqlarında C vitamini, meyvələrində 5-10%-ə qədər şəkər vardır. Azərbaycan MEA Mərkəzi Nəbatat Bağında 30 ildən çox remontat çiyələk sortu becərilir ki, mülayim havada 11 ay məhsul

vermə qabiliyyətinə malikdir. Azərbaycan florasında 4 növü vardır. 1 növü mədəni şəraitdə becərilir.

Çobanqarğası- Qarğaçiçəkkimilər fəsiləsinə aid olub, birillik və çoxillik bitkidir. Latınca «*Helianthemum*» adlanır. Lüğəti mənası yunan dilində helios-günəş, anthemon isə çiçək deməkdir. Rus dilində «Solnüüvet» adlanır. Dekorativ bitki hesab olunur. Azərbaycan florasında 7 növü vardır.

Çoğan- Qərənfilçiçəkkimilər fəsiləsinə aid olub, birillik və çoxillik bitkidir. Latınca «*Cypsophila*», rus dilində «Kaçım», «Peskolöbka» adlanır. Süpürgəvari çoğanın tərkibi saponinlə zəngindir ki, bu da köpük əmələ gətirir, içki və pivənin hazırlanmasında istifadə olunur. Eyni zamanda bəzək-bağçılıqda, gül dəstəsinə yaraşlıq vermək və bəzəmək üçün çox geniş istifadə olunur. Azərbaycan florasında 17 növü vardır.

Çovdar- Qırtıckimilər (Taxıllar) fəsiləsinə aid olan bu bitki latınca «*Secale*», rus dilində isə «Rojğ» adlanır. Yem bitkisidir, heyvanlar tərəfindən yaxşı yeyilir. Tam yetişməmiş meyvələrinin tərkibində 7,18%-kül, 30,61%-sellüloz, 9,06%-protein, 7,79%-zülal vardır. Bu qiymətli bitkinin unu pəhriz xörəklərində, peçenye istehsalında, südlü sıyıq və s. yeməklərin hazırlanmasında istifadə olunur. Azərbaycan florasında 5 növü vardır.

Çödükotu- Lamiasiyakimilər (Dodağçiçəklilər) fəsiləsinə aid olub, çoxillik bitkidir. Latınca «*Hyssopus*», rus dilində «İssop» adlanır. Efir yağlı bitkidir. Ət yeməklərinə ədviyyat kimi istifadə olunur. Dərman bitkisidir. Efir yağlarının ətiri skipidar və kamforanın iyinə oxşardır. Bitkinin şirəsindən ətirli ədviyyatın və içkilərin hazırlanmasında istifadə olunur. Dekorativ bitkidir. Kabab hazırlanarkən doğranıb hazırlanmış ətə onun qurudulmuş tozundan qatılıqda çox dadlı olur. Azərbaycan florasında **Ensizyarpaq çödükotu** növləri vardır.

Çölnəsi (Mərzə)- Lamiasiyakimilər (Dodağçiçəklilər) fəsiləsinə aid olub, birillik və çoxillik bitkidir. Latınca «*Satureia*» adlanır. Lüğəti mənası saturare-doydurmaq deməkdir. Rus dilində «Çaber» adlanır. Efir yağı verən bitkidir. Likör və konyak içkilərinə ətirli dad verilməsində istifadə olunur. Təzə yarpaqları qidaya ədviyyat kimi qatılır. Bundan əlavə yaxşı bal verən bitkidir. Azərbaycan florasında 6 növü vardır.

Çörəkotu- Qərənfilçiçəkkimilər fəsiləsinə aid olub, birillik bitkidir. Latın dilində «*Vaccaria*» adlanır. Lüğəti mənası vacca-inək deməkdir, buna görə də bu bitki inəklər üçün yaxşı yem bitkisi hesab olunur. Rus dilində «Tısəçeqolov» adlanır. Adi alaq bitkisidir. Toxumları zəhərli. Azərbaycan florasında **Əkin çörəkotu** növü vardır.

Çubuqluca- Daşdələnkimilər fəsiləsinə aid olub, kol bitkisidir. Latınca «*Phidelfus*» adlanır. Yunan dilində lüğəti mənası fileyn – sevilən, adelfos-qardaş olub, qarşı-qarşıya yerləşən budaqların üzərində bir-birinə sıx oturmaq deməkdir. Rus dilində «Çubuşnik» adlanır. Çiçəklərində nektar vardır. Onlardan alınan efir yağı ətriyyat sənayesində istifadə olunur. Yarpaqlarından qara rəng alınır. Cavan budaqlarından qəlyan, müştük (çubuq) düzəltmək üçün istifadə olunur. Ona görə də bu çubuqluca adlanır. Azərbaycanda bəzək-bağçılıqda geniş yayılanı **Çiçəktəclı çubuqluca** və ya **Bağ jasmınıdır**.

Çuğundur (Pazı, zılx) – Tərəçiçəkkimilər fəsiləsinə aid olub, birillik, ikiillik bitkidir. Latınca «*Beta*», rus dilində «Svekla» adlanır. Çuğundur böyük təsərrüfat əhəmiyyətinə malikdir. Çuğundurun yoğunlaşmış iyşəkili kök yumrusunun tərkibi şəkərlə zəngindir ki, bundan da şəkər alınır. Çuğundurdan qırmızı boya alınır. Çuğundurun yarpaqlarında 60 -75 qamm A vitamini, 52,2 – 93,1 mq % C vitamini, köklərində isə B vitamini vardır. Çuğundur heyvanlar üçün yaxşı yem hesab olunur. Çuğundurun ocağın kökündə basdırılaraq bişirilmiş kökləri çox ləzzətlə yeyilir. Azərbaycan florasında 4 növü vardır. Bunlardan ən əhəmiyyətlisi **Adi çuğundur** növüdür ki, bu da mədəni şəraitdə becərilir.

Dağ çiçəyi- Qərənfilçiçəkkimilər fəsiləsinə aid olub, çoxillik bitkidir. Latın dilində «*Coronaria*» adlanır. Lüğəti mənası corona-tac deməkdir. Rus dilində «Qoriüvet» adlanır. Dekorativ bitkidir. Azərbaycan florasında Dərivari dağçiçəyi növü bitir.

Dağdağan- Qarağackimilər fəsiləsindən olan ağac və ya kol cinsidir. Latın dilində «*Celtis*», rus dilində «Karkas» və ya «Kamennoe derevo» adlanır. Quraqlığadavamlı, işıq və isti sevəndir. Torpağa tələbkar deyildir. Oduncağı möhkəm olduğuna görə ona «daş ağac» da deyilir. Balaca bir parçasını suya atdıqda asanlıqla batır. Meyvəsi yeyilir. Cavan yarpaqları heyvanlar üçün yemdir. Qabığından dərinin aşılmasında, möhkəm və davamlı oduncağından isə dülğərlikdə istifadə olunur. Qədim zamanlardan xalqımız bu bitkini ovsun bitkisi kimi istifadə edib. Göz dəyməyə qarşı balaca budağını 5 sm uzunluğunda kəsərək içərisini deşib körpələrin qoluna bağlayır və ya boynundan asırlar. Hətta təzə doğulan inək, balasını yanına buraxmadıqda, dağdağanı onun buynuzuna bağlayırlar ki, sakitləşib balasını qəbul etsin və əmizdirsins. Azərbaycan florasında 4 növünə təsadüf edilir. MNB-da kolleksiyada becərilir.

Dağ keşnişi- Kərəvüzkimilər (Çətirçiçəkkimilər) fəsiləsinə aid olub, birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Bifora*» adlanır. Lüğəti mənası biforis-ikiqapılı deməkdir. Rus dilində «Bifora», «Kışneü», «Kindza» adlanır. İsti sevəndir. Azotlu və şoran torpağı sevir. Ədviyyə bitkisi kimi tanınır və əsasən dovğa, buğlama, kətə, qutabların hazırlanmasında və s. istifadə olunur. Azərbaycan florasında 2 növü vardır.

Dağlaləsi(Xoruzgülü,laləgülü,danaxayası, əbrişim)- Zənbaqkimilər fəsiləsinə aid olub, çoxillik bitkidir. Latınca «*Tulipa*» adlanır. Lüğəti mənası turban- yüngül baş örtüyü deməkdir. Rus dilində «Tölgəpan» adlanır. Yaşıllaşdırmada müxtəlif çiçək kompozisiyası yaratmaq, gül dəstəsi düzəltmək üçün istifadə olunur. Soğanaqları bişirilmiş halda yeyilir. Çiy yedikdə isə ürək bulanma və qusma halları baş verir. Hollandiyada qızlar gəlin köçəndə dağlaləsinin qiymətli sortlarının soğanaqlarını cehiz kimi onlara hədiyyə verirlər. Vaxtı ilə ən qiymətli növlərin soğanlarını hətta un dəyirmanı və pivə zavodu ilə dəyişdirirdilər. Azərbaycan florasında 7 növü bitir. 5 növü Azərbaycanın «Qırmızı Kitab»ına daxil edilmişdir. Həmin növlər MNB-nin kolleksiya sahəsində becərilir.

Dağ nanəsi- Lamiasiyakimilər (Dodaqçiçəklilər) fəsiləsinə aid olub, birillik və çoxillik kəskin ətirli ot bitkisidir. Bitki latın dilində «*Ziziphora*», rus dilində «Zizifora» adlanır. Demək olar ki, bütün növləri efir yağlıdır. Kəklikotuvarı dağ nanəsindən alınan efir yağı çox ətirli olduğundan ətriyyatda və sabun istehsalında ətirəndirici kimi istifadə olunur. Bəzi növləri nektarlıdır. Yayın sonu və payız aylarında çiçəkləyir. Alpinarilərin yaradılması zamanı günəşli, quru yerlərin daş çatlarında əkilir. Toxum vasitəsilə yazda, qələmlə yayın sonunda çoxaldılır. Azərbaycan florasında 8 növü bitir.

Dağnovruzu(Meşənovruzu,meşəbənövşəsi)- Novruzçiçəyikimilər fəsiləsinə aiddir. Respublikamızın bir sıra rayonlarında bitkiyə bəzən «meşə bənövşəsi» də deyilir. Bitki latın dilində «*Cyclamen*», rus dilində «Drəkva» adlanır. Çoxillik kökyumrulu ot bitkisidir. Dekorativ bağçılıqda geniş istifadə olunur. Ancaq toxumla çoxaldılır. Işıqlı və sərin yerlərdə daha yaxşı inkişaf edir. Bütün növləri zəhərlidir. Tərkiblərində saponin-siklamiretin qlükozidi vardır. Xalq təbabətində kök yumrusunun suyundan 1-2 damcı burun, alının və qulaq boşluğunun selikli iltihabı xəstəliklərinə qarşı istifadə olunur. Azərbaycanda 2 növü vardır. Bir çox növləri nadir və nəsli kəsilməkdə olan bitki kimi Azərbaycanın «Qırmızı Kitab»ına daxil edilmişdir. MNB-da 3 növü kolleksiyada vardır.

Dağtərxunu- Kəpənəkçiçəkkimilər(Mürəkkəbçiçəkkimilər) fəsiləsindən olan çoxillik bitkidir. Latın dilində «*Tanacetum*», rus dilində «Pijma» adlanır. Yarpaq və çiçəklərində efir yağı, flavonoidlər, aşı maddələri və alkaloidlər vardır. Tibbdə bağırsağ qurdlarına qarşı işlədilir. Qaramal üçün zəhərlidir. Dağtərxunundan insektisid kimi istifadə olunan toz alınır. Ətirli iynə görə xalq təbabətində baş ağrısı, soyuqdəymə və s. xəstəliklərin müalicəsində istifadə olunur. Çiy halda yeyilir. Müxtəlif xörəklərin məs: buğlama, sıyıq, kətə və s. hazırlanmasında istifadə olunur. Azərbaycan florasında 4 növü yayılmışdır.

Dalamaz (Gicitkən)- Lamiasiyakimilər (Dodaqçiçəklilər) fəsiləsindən olub, birillik və çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Lamium*», rus dilində «Əsnotka», «Qluxə krapiva» adlanır. Dalamazın çiçəkləri dərman məqsədilə istifadə olunur. Çiçəklərinin tərkibində aşı maddəsi,

qlükozid, şəkər, efir yağı, saponin, yarpaqlarında isə 13,7-14,4 mq% karotin vardır. Cavan yarpaqları qidada istifadə olunur. Balverən bitkidir. Azərbaycan florasında 5 növünə rast gəlinir.

Danaayağı(Kəcəb)- Danaayağıkimilər fəsiləsinə aid olub, çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Arum*», rus dilində «Aroynik» adlanır. Yeraltı kökyumruları dananın ayağına oxşadığına görə ona danaayağı adı verilmişdir. Bitkinin bütün hissələrində zəhərli maddələr vardır. Kök yumruları nişasta ilə zəngindir, bişirildikdən və qurudulduqdan sonra zəhərlilik xüsusiyyətini itirir və qidada istifadə olunur. Ondən un və nişasta alınır. Qurudulmuş kök yumrularından alınan toz xalq arasında yara sağaldıcı kimi istifadə olunur. Azərbaycan florasında 2 növü bitir. Həmin növlər AMEA-nın Mərkəzə Nəbatat Bağında kolleksiyada saxlanılır.

Danaqıran- Melentakimilər (Zambaqkimilər) fəsiləsinə aid olub, dekorativ bitki cinsidir. Bitki latın dilində «*Merendera*», rus dilində «Merendera» adlanır. Çoxillik, 5-12 sm hündürlüyündə soğanaqlı yumrulu bitkidir. Qumsal və şoran düzən ərazilərdə, dağlarda isə subalp çəmənlərinə qədər yayılmışdır. İlk yazda çiçək açan bu bitkinin çiçəklərini danalar yedikdə zəhərlənib öldüyündən ona bu ad verilmişdir. Qış otlarında yaşayan heyvanlar üçün zərərli bitki hesab olunur. Azərbaycan florasında 5 növü yayılmışdır. 5 növü MNB-da becərilir.

Danaya- Bigəvərkimilər fəsiləsinə aid olub, həmişəyaşıl budaqlı yarımkoldur. Bitki latın dilində «*Danae*», rus dilində «Danae» adlanır. Dekorativ bitkidir. Yaraşlıqlı yarpaqları və gözəl qırmızı rəngli giləmeyvələrindən gül dəstəsi düzəldikdə çox yaraşlıqlı görünür. Xalq təbabətində yarpaqlarından işlətmə dərmanı kimi istifadə olunur. Yarpaqlarından alınan cövhər isə soyuqdəyməyə qarşı yaxşı vasitədir.

Darı- Qırtıckimilər (Taxıllar) fəsiləsinə aiddir. Bitki latınca «*Panicum*», rus dilində «Proso» adlanır. Panicum-darının qədim roma adıdır. Bu cinsə daxil olan növlərin əksəriyyəti qida və yem bitkisi kimi becərilir. Toxumlarından nişasta alınmasında istifadə olunur. Tərkibində yağ vardır. Darıdan hazırlanmış undan darı çadı (çörəyi) bişirilir. Qını çıxarılmış darı yarmasından südlü sıyıq çox dadlı olur. Kağız istehsalında istifadə olunur. Azərbaycan florasında 2 növü vardır.

Darıotu- Kələmkimilər (Xaççiçəkkimilər) fəsiləsinə aid olub, birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Drabopsis*», rus dilində «Krupkovnik» adlanır. Xırda meyvələri olduğuna və darıya oxşadığına görə ona darıotu deyilir. Toxumları qidalı olduğundan ev və çöl quşları tərəfindən həvəslə yeyilir. Azərbaycan florasında **Yaz darıotu** növü bitir.

Daşdələn (Qayaotu)- Daşdələnkimilər fəsiləsinə aid olub, birillik və çoxillik bitkidir. Latın dilində «*Saxifraga*» adlanır. Lüğəti mənası saxum-qaya, frango-qırmaq deməkdir Rus dilində «Kammelomka» adlanır. Daşlı tərəciklərin yaşıllaşdırılmasında istifadə olunur. El arasında qayaotu kimi tanınır. Bu bitkinin kökləri daşları dəlməklə qayada bitdiyindən daşdələn adlanır. Üçbarmaqcxılı daşdələnin yarpaqları qidada istifadə olunur. Azərbaycan florasında 15 növü vardır.

Daşmeyvə- Kələmkimilər (Xaççiçəkkimilər) fəsiləsinə aid olub, birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Euclidium*» adlanır. Lüğəti mənası yunan dilində eu-yaxşı, kleyo isə bağlamaq deməkdir. Rus dilində isə «Krepkoplodnik» adlanır. Qayalarda və daşlıqda bitən bitki yaxşı inkişaf etdiyinə görə ətrafda olan sahəni örtərək gözəl görkəm yaradır. Dekorativ bitkidir.

Daş sarmaşığı- Sarmaşıqkimilər fəsiləsinə aiddir. Kol bitkisidir. Latınca «*Hedera*», rus dilində «Plöh» adlanır. Lüğəti mənası yunan dilində hedein-oturmaq deməkdir, bitkinin divara və ya substrata möhkəm oturması ilə bağlıdır. Sarıgilə daş sarmaşığından ürəkbulanma və işlətməyə qarşı istifadə olunur. Meyvələri acı olsa da quşlar tərəfindən yaxşı yeyilir. Meyvələrinin tərkibində hederin, aşı maddələri: hederosaponin, boyayıcı piqment və linolev turşusu vardır. Bəzək-bağçılıqda binaların şaquli və üfüqi yaşıllaşdırılmasında, divarların, söhbətkeşlərin, hasarların bəzədilməsində istifadə olunur. Azərbaycan florasında 4 növü vardır, onlardan 1-i mədəni şəraitdə becərilir.

Dazı – (Solmazçiçək,qaxot, qoyunqıran) Dazıkimilər fəsiləsinə aid olub, çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Hypericum*», rus dilində «Zveroboy» adlanır. Dərman bitkisidir.

Dazının yarpaqlarından tənəffüs yolları xəstəlik-lərinin müalicəsində, ishala qarşı və yaraların sağalmasında istifadə olunur. Bitkinin bütün hissələri aşı maddəsi ilə zəngindir. Dazının yarpaqlarında 135,5 mq% C vitamini vardır. Azərbaycan florasında 15 növü bitir. Onlardan ən əhəmiyyətli **Zəyif dazıdır**. MNB-nın kolleksiya sahəsində vardır.

Dəfnə (Lavr)- Dəfnəkimilər fəsiləsindən olan həmişəyaşıl ağac və ya kol cinsidir. Bitki latın dilində «*Laurus*» adlanır. Lüğəti mənası lavare-yumaq və ya laus-fəxr deməkdir. Rus dilində «Lavr» adlanır. Yunanlar Olimpiya yarışlarında qalib çıxan idmançıları dəfnədən hörülmüş çələnglə mükafatlandırırdılar. Yəqin ki, fəxri sözü buradan qaynaqlanır. Yarpaqları ədviyyə kimi kulinariyada işlədilir. Meyvəsindən tibbdə, baytarlıqda və sabun-bişirmədə istifadə olunan təbii-efirli yağ alınır. Azərbaycan florasında **Əsl lavr (Nəcib dəfnə)** növü vardır ki, bu da mədəni şəraitdə becərilir. MNB-da kolleksiyası vardır.

Dəfnəgilənar- Gülçiçəklilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Laurocerasus*», rus dilində «Lavrovışnə» adlanır. Yarpaqları dəfnəyə oxşadığına görə bu adla adlandırılır. Dekorativdir, meyvələri iridir, şirintəhərdir və yeməlidir. Dərman bitkisidir. Azərbaycan florasında mədəni şəraitdə becərilən **Aptek dəfnəgilənarı** növü vardır.

Dəlibəng (Tatla)- Badımcənçiçəklilər fəsiləsinə aid olub, birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Datura*», rus dilində «Durman» adlanır. Dəlibəngin bəzi növləri olduqca zəhərli, bəziləri isə dərman bitkisi kimi tanınmışdır. Tər-kibində giostsiamin, atropin, skopolamin və s. zəhərli alkaloidlər vardır. Dəlibəngin yarpaqları əsəb sistemini sakitləşdirmək xüsusiyyətinə malikdir. Yarpağından hazırlanmış preparat qıcolmaya, sinir sistemi xəstəliklərində və revmatizmə qarşı istifadə olunur. Bronxial astmaya qarşı işlədilən astmatin və astmatolun preparatlarının hazırlanmasında dəlibəngin qurudulmuş yarpağından istifadə edilir. Bəzək-bağçılıqda geniş istifadə olunur. Azərbaycan florasında **Adi dəlibəng** növü vardır.

Dəliçətənə- Dəliçətənə fəsiləsinə aid olub, çoxillik ot bitkisidir. Bitki latın dilində «*Datisca*» adlanır. Lüğəti mənası yunan dilində datesai-şəfa verən, iskeiv-eyni hesab etmək deməkdir. Rus dilində «Datiska» adlanır. Gövdəsindən kobud tel alınır ki, bundan da çətənə lifinin alınmasında istifadə olunur. Yarpağından, kökündən bərk boya alınır. Xalçaçılıqda qırmızı boya almaq üçün istifadə olunur. Cavan zoğları salatlara qatılır. Balverən bitkidir. Azərbaycan florasında **Kənaf dəliçətənə** növü bitir.

Dəmirağacı- Dəmirağacıkimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Parrotia*», rus dilində «Parrotiə», «Jeleznoe derevo» adlanır. Oduncağı çox möhkəm, ağır və davamlı, azacıq elastik olduğu üçün ondan bəzi maşın hissələri, bədii məmulatlar və dekorativ faner hazırlanır. Dəmirağacının toxumlarının tərkibində yağ vardır ki, bu da qidada istifadə olunur. Oduncağı möhkəm olduğuna görə suda batır. Möhkəmliyinə və uzunömürlülyünə görə xalq onu dəmirağacı adlandırır. Vaxtilə toxuculuq sənayesində dəzgahlar üçün ondan məkik hazırlanırdı. Nadir və nəslə kəsilməkdə olan bitki kimi Azərbaycanın «Qırmızı Kitab»ına daxil edilmişdir. MNB-da kolleksiyada becərilir. Yerə tökülmüş toxumları öz-özünə bərpa olunur.

Dəmirqara (Vələs, ulas)- Tozağacıkimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Carpinus*», rus dilində «Qrabinnik» adlanır. Azərbaycanın bir çox bölgələrində vələs, ulas adı ilə adlandırılır. Vələsin Azərbaycan florasında 6 növü vardır ki, onlardan biri də dəmirqaradır. Bitkiyə bəzən Şərq vələsi də deyirlər. Dəmirqaranın kök və yarpaqlarında aşı maddəsi vardır. Möhkəm oduncağının közü istiliyini 24 saat saxlayır.

Dəmir səhləbi- Səhləbkimilər fəsiləsinə aid olub, çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Gymnadaenia*» adlanır. Lüğəti mənası yunan dilində qimnos-çılpaq, aden isə dəmir deməkdir. Rus dilində «Kokuşnik» adlanır. Dəmir səhləbinin kök yumrusu selikli qişə ilə zəngin olub, tərkibində «salep» adlı maddə vardır ki, bundan xalq təbabətində mədə-bağırsaq xəstəliklərinin müalicəsində istifadə olunur. Kök yumrusunu qurudub, əzib və süddə dəmləyib içdikdə boğaz ağrıların qarşısını alır. Nadir bitki kimi Azərbaycanın «Qırmızı Kitab»ına daxil edilmişdir. Azərbaycan florasında **Çılpaq dəmir səhləbi** növü vardır.

Dəmirtikan- Həlməlkimilər fəsiləsinə aid olub, birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Tribulus*» adlanır. Lüğəti mənası yunan dilində treis-üç, bolos-tikan deməkdir. Rus dilində «Əkorü» adlanır. Alaq bitkisi olub heyvanlar üçün zəhərlidir. Bitkidə vegetasiyanın sürətlə inkişafı və toxumun əmələ gəlməsilə zəhərlilik xüsusiyyətləri daha da artır. Xəstəlik heyvanlarda başın şişməsi, titrətmə və selikli qişanın sarı rəngə boyanması ilə başlanır. Onların iştahası itir və arıqlayırlar. Ölüm halları 85-90% təşkil edir. Azərbaycan florasında **Yatağan dəmirtikan** növü vardır.

Dəmrovotu (Ziyilotu)- Xaşxaşkimilər fəsiləsinə aid olub, çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Chelidonium*», rus dilində «Çistotel» adlanır. Dəmrovotunun tərkibində 14 növ alkaloid müəyyən edilmişdir ki, onlardan ən mühümü xelidonin, sanqvinarin, protopin və xeleritrindir. Tərkibində həmçinin qətran maddələri, kalsium, maqnezium, alüminium, karotin, C vitamini, lipaza və bəzi efirli yağlar da vardır. Cövhəri və yaşıl bitkidən alınmış şirəsi xalq təbabətində dəri və rəminə, ziyilə və s. qarşı istifadə olunur. Ödqovucudur. Xalq təbabətində dəri xəstəliklərinin, xüsusən dəmərov və qoturun müalicəsində geniş istifadə olunur. Azərbaycan florasında 1 növü yayılmışdır.

Dəvəayağı (Dəvəqulağı, süpürgə)- Qurğuşunçiyə fəsiləsinə aid olub, çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Limonium*» adlanır. Lüğəti mənası yunan dilində leimon-otlaq deməkdir. Cinsin bəzi növləri otlaqlarda yayıldıqları üçün onlara bu ad verilmişdir. Rus dilində «Kermek» adlanır. Meyer dəvəayağı boyayıcı bitki, balverən və dekorativ bitki hesab olunur. Kökündən qara boya alınır. Çiçəklərində 0,020 mq-a qədər nektar vardır. Təbii halda daha çox quraq ərazilərdə yayılmışlar. Quraqlığa davamlı və bəzək əhəmiyyətinə görə yaşllaşdırmada geniş istifadə olunur. Azərbaycan florasında 5 növü vardır.

Dəvədabanı (Ögey ana)- Kəpənəkçiçəkkimilər (Mürəkkəbçiçək-kimilər) fəsiləsinə aid olub, çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Tussilago*» adlanır. Lüğəti mənası tussis-öskürək, agere isə hərəkətə gətirmək deməkdir. Rus dilində «Matğ i maçexa» adlanır. Dərman bitkisidir. Dəvədabanının yarpaqları bəlgəm gətirən və dərinin yumşaldan maddələrin hazırlanmasında istifadə olunur. Yarpaqlarında 27 mq % A vitamini və 21,3-44,2 mq% C vitamini, selikli maddələr, tussilyagin qlükozidi və inulin vardır. Elmi və xalq təbabətində yarpaq cövhərindən xroniki bronxit xəstəliklərində, laringit və bronxial astma xəstəliklərinin müalicəsində istifadə olunur. Azərbaycan florasında **Adi dəvədabanı** növü vardır.

Dəvəqıran (Karvanqıran)- Qırxbuğumkimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Atraphaxis*», rus dilində isə «Kurçavka» adlanır. Quraqlığa-davamlı kol və ya kolcuq olub, dekorativ əhəmiyyətinə görə çox qiymətlidir. Suya bir o qədər tələbkar deyil. Avrasiyanın səhra və bozqır ərazilərində yayılmışdır. Abşeron şəraitində yaşllaşmada istifadə etmək olar. Azərbaycan florasında 2 növü bitir.

Dəvəquşu lələyi- Ayıdöşəyikimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Struthiopteris*» adlanır. Lüğəti mənası yunan dilində strution-dəvəquşu, pteris isə ayıdöşəyi deməkdir. Yarpaqları dəvəquşunun lələyinə oxşadığına görə dəvəquşu lələyi adlanır. Rus dilində «Strausovoe pero» adlanır. Həlim halına salınmış kökümsovu mədə-bağırsaq qurdlarına qarşı istifadə olunur. Yarpaqları qablaşdırma materialı kimi alma, armud və digər meyvələrin nəql edilməsində istifadə olunur. Azərbaycan florasında **Alman dəvəquşu lələyi** növü vardır.

Dəvəotu- Tərəçiçəkkimilər fəsiləsinə aid olub, birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Corispermum*» adlanır. Lüğəti mənası yunan dilində koris-balaca, sperma-toxum deməkdir. Rus dilində «Verblödka» adlanır. Bütün heyvanlar tərəfindən yaxşı yeyilir. Azərbaycan florasında 2 növü yayılmışdır.

Dilqanadan (Qatqotu, atgətirən)- Boyaqotukimilər fəsiləsinə aid olub, birillik və çoxillik bitkidir. Latın dilində «*Galium*» adlanır. Lüğəti mənası yunan dilində gala-süd deməkdir. Rus dilində «Podmarennik» adlanır. Xalq təbabətində müalicə məqsədilə yerüstü hissələrindən istifadə olunur. Tərkibində asperulozid qlükozidi, kumarinlər, limon turşusu, karotinoidlər, C vitamini və b. vardır. Kökündə antraxinonlar tapılmışdır. Son illər bu bitkiyə diqqət daha da

artmışdır. Belə ki, ondan hazırlanan dərman vasitələrindən xalq təbabətində sakitləşdirici, ağrıkəsici, böyrək xəstəliklərində (pielonefrit) sidik qovucu, həmçinin mədə ağrıları zamanı və sarılığın müalicəsində istifadə edilir. Gövdə və yarpaqları üzərində dalayan tilişkələri olur. Dilə, dodağa dəydikdə cızır, dalayır və qanaxma baş verir. Ona görə xalq arasında onu dilqanadan adlandırırlar. Yun boyamaq üçün çiçəklərindən yaşıl və sarı, köklərindən isə qırmızı rəng alınır. Azərbaycan florasında 41 növü vardır.

Dişqurtduyan- Kərəvüzkimilər (Çətirçiçəkkimilər) fəsiləsinə aid olan ikiillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Ammi*» adlanır. Lüğəti mənası yunan dilində ammos-qum deməkdir. Rus dilində «*Ammi*» adlanır. Xalq təbabətində yemək yeyəndən sonra dişlərin dibini təmizləmək üçün bitkinin cavan çöplərindən istifadə edirdilər. Bitkinin adı xalqdan götürülmüşdür. Çöpləri müalicəvi xüsusiyyətə malikdir. Azərbaycan florasında 1 növü vardır.

Dişotu- Kələmkimilər (Xaççiçəkkimilər) fəsiləsinə aid olub, çoxillik ot bitkisi dirlər. Bitki latın dilində «*Dentaria*», rus dilində «*Zubanka*» adlanır. Kökümsovu qaynadılmış halda yeməlidir. Dekorativ bitkidir. Azərbaycan florasında 2 növü vardır.

Doqquzdon- Doqquzdonkimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Lonicera*», rus dilində «*Jimolostg*» adlanır. XVI əsrdə yaşamış alman riyaziyyatçısı, fiziki və botaniki Adam Loniseranın şərəfinə belə adlandırılmışdır. Əksər növləri çox bəzəkli olub, yaşıllaşdırmada geniş əkilib becərilir. İlin fəsilələrində çox müxtəlif rənglərə bəzəndiyinə görə ona xalq doqquzdon adı vermişlər. Meyvələrində 0,7%-ə qədər efir yağı vardır. Giləmeyvəsindən hazırlanan cövhər homeopatiyaya qarşı istifadə olunur. Giləmeyvəsi yeməli deyil, qidaya qatdıqda isə ürəkbulanma və ishala səbəb ola bilər. Azərbaycan florasında 5 növü vardır, 3-ü isə mədəni şəraitdə MNB-da becərilir.

Dombalankök- Zirinckimilər fəsiləsinə aid olub, çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Leontice*», rus dilində «*Leontiua*» adlanır. Əksər növləri yabanı halda daşlı, qayalıq ərazilərdə bitir. Çoxillikdir. Vegetasiyaya tez başlayır. Yayda meyvələri yetişdikdən sonra yerüstü hissəsi quruyur. Yumurtavarı kökyumuruları bışirildikdən sonra yeməli olur. Tərkibi nişasta ilə zəngindir. Bəzək-bağçılıqda istifadə edilir. Azərbaycan florasında 1 növü yayılmışdır. MNB-da becərilir.

Dovşanalması- Gülçiçəklilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Cotoneaster*», rus dilində «*Kızılğnik*» adlanır. Lyğəti mənası yunan dilində cotonea-heyva, aster-oxşar deməkdir. Daşlı yamaclarda, divarların dibində əkmək və eləcə də alçaq çəpərlər salmaq üçün qiymətli koldur. Dovşanalmasının meyvələri quşlar üçün yaxşı yemdir. Tamkənararpaq dovşanalmanın yarpaqlarında 284 mq %, qarameyvənin yarpaqlarında 115,8-250 mq % C vitamini vardır. Azərbaycan florasında 5 növü vardır. Orta Asiyadan, Yaponiya və Çindən gətirilmiş 15 növü MNB-da becərilir.

Dovşankələmi- Dovşankələmikimilər fəsiləsinə aid olub, birillik, ikiillik və çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Sedum*» adlanır. Lüğəti mənası sedare-sakitləşdirmək, yəni yaranın sağalması üçün ağrıkəsən dərmanın təsiri deməkdir. İkinci mənası isə sedere-oturmaq deməkdir. Rus dilində «*Oçitok*» adlanır. Dovşankələmi qədim vaxtlardan dərman bitkisi kimi istifadə olunub. Bu cinsin ayrı-ayrı növlərinin yarpaqlarını əzib yaranın üzərinə qoyurdular. Azərbaycan florasında 22 növü vardır.

Döşotu- Kəpənəkçiçəkkimilər (Mürəkkəbçiçəkkimilər) fəsiləsinə aid olub, çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Linosyris*», rus dilində «*Qrudniua*» adlanır. Xalq təbabətində su ilə dəmləməsi sinəyumşaldıcı, bəlgəmgətirici olduğuna görə döşotu adlanır. Azərbaycan florasında 2 növü vardır.

Döyənəkotu- Qərənfilçiçəkkimilər fəsiləsinə aid olub, çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Cucubalus*» adlanır. Lüğəti mənası yunan dilində kakoc-pis, bolos-zərbə deməkdir. Rus dilində «*Voldırnik*» adlanır. Bitkinin yarpaqlarını qurudub, döyüb toz halına saldıqdan sonra bu tozu vazilənlə qarışdırır, alınmış yaxmadan əldə, ayaqda əmələ gəlmiş döyənəyin, qabarıq

müalicəsində istifadə edirlər. Elə buna görə də xalq onu döyənəkotu adlandırır. Giləmeyvələri zəhərlidir. Azərbaycan florasında **Giləmeyvəli döyənəkotu** növü bitir.

Durnaotu- Ətirşahçiçəkkimilər fəsiləsinə aid olub, birillik, ikiillik və çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Erodium*» adlanır. Lüğəti mənası yunan dilində erodios-vağ, durna və ya leylək deməkdir. Rus dilində «Juravelğnik», «Listnik» adlanır. Meyvələrinin forması durnanın dimdiyinə oxşadığına görə çox vaxt bitkiyə el arasında durna dimdiyi deyilir. Azərbaycan florasında 8 növü vardır.

Düyməotu- Keçiqulağıkimilər fəsiləsinə aid olub, birillik, ikiillik və çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Celsia*», rus dilində «Üelğsiə» və ya «Korovək» adlanır. 50-200 sm hündürlüyündə ikiillik və çoxillik bitkidirlər. Toxumları formalaşan vaxtı qutucuq əməkəməcidə olduğu kimi düyməyə oxşayır. Qədimdə onu bir az dözümlü parçaya büküb, düymə formasında tikib istifadə edirdilər. Çiçəkləri çox dekorativdir. Azərbaycan florasında 4 növü vardır.

Düyü- Qırtıckimilər (Taxıllar) fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Oryza*», rus dilində «Ris» adlanır. Xeyli növ və sortları vardır. Rütubət və is-tisevən bitkidir. Düyüdən nişasta, spirt, yüksək keyfiyyətli yağ, küləşindən kağız, karton, hörgü məmulatı hazırlanır. Qiymətli qida məhsuludur. Azərbaycan florasında **Əkin düyüsü** növü vardır.

Epimedium- Zirinckimilər fəsiləsinə aid olub, çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Epimedium*», rus dilində «Gpimedium», «Qorənka» adlanır. Dekorativ bitkidir. Bütün növləri çoxillik ot bitkiləridir. Bəzək-bağçılığında istifadə olunan xeyli hibridləri vardır. Azərbaycan florasında **Lələkvəri epimedium** növü vardır.

Eunomiya- Kələmkimilər (Xaççiçəkkimilər) fəsiləsinə aid olub, çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Eunomia*» və ya «*Aethionema*» adlanır. Lüğəti mənası yunan dilində evnomia-düzgünlük deməkdir. Rus dilində «Eunomia», «Kılo-tıçinnik» adlanır. Birillik və çoxillik bitkilərdir. Əsasən bozqır əra-zilərdə yayılmışlar. Azərbaycan florasında **Dəyirmiyarpaq eunomiya** növü bitir.

Eupator- Kəpənəkçiçəkkimilər (Mürəkkəbçiçəkkimilər) fəsiləsinə aid olub, çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Eupatorium*», rus dilində «Poskon-nik» adlanır. Pont çarı Mitridat Eupatorun şərəfinə belə adlandırılmışdır. Çoxillik, bəzən birillik kökümsovlu, ot və ya yarımkol bitkilərdir. Toxumların-da 25%-ə qədər qatı yağ vardır. Gövdə və yarpağından göy boya alınır. Azərbaycan florasında **Kənəfvəri eupator** növü vardır.

Evkalipt- Mərsinkimilər fəsiləsinə aid olub, ağac və ya kollardır. Bitki latın dilində «*Eucalyptus*» adlanır. Qabığından aşı maddəsi kimi və kağız istehsalında istifadə edilir. Yarpağında müxtəlif tərkibli (sineol, pinen) tünd qoxulu efir yağı vardır. Qiymətli dərman bitkisidir. Əsasən boğaz, bronxların, diş iltihabı zamanı qarqara kimi istifadə edirlər.

Əqrəbotu- Fabakimilər (Paxlakimilər) fəsiləsinə aid olub, birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Scorpiurus*» adlanır. Lüğəti mənası yunan dilində scorpios-əqrəb, urus isə quyruq deməkdir. Bitkinin forması əqrəbə oxşadığına görə xalq onu əqrəbotu adlandırır. Rus dilində «Skorpionniüa», «Liçinnik» adlanır. Azərbaycan florasında **Yarıtklü əqrəbotu** növü vardır.

Əməkəməci (Balba)- Əməkəməcikimilər fəsiləsindən olan birillik, ikiillik və çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Malva*» adlanır. Lüğəti mənası yunan dilində malachiso-yumşaltmaq, yüngülləşdirmək deməkdir. Rus dilində «Prosvirnik», «Malğva» adlanır. Çiçək və yarpaqlarından alınan cövhər qarqara eləmək üçün dərman kimi istifadə edilir. Əməkəməcinin tər-kibində müalicə əhəmiyyətli yapışqanabənzər selikli maddə olduğu üçün xalq təbabətində mədə-bağırsaq xəstəliklərinə və böyrəkdən sidik kanalına düşmüş daşın çıxmasına qarşı istifadə edirlər. Yarpaqlarında C vitamini və karotin vardır. Çiçəyindən alınan rəngdən yun boyanmasında və şərəbçiliqda istifadə olunur. Azərbaycan florasında 10 növü vardır.

Əncir- Tutkimilər fəsiləsindən olan bitki cinsidir. Bitki latın dilində «*Ficus*», rus dilində «Smokovniüa», «İnjir», «Fikus» adlanır. Meyvəsində şəkər (12-23%), pektin maddəsi (0,5-4,2%), sellüloza (3,4-7,4%), turşu (1%-dək), C, B₁, B₂ vitaminləri, karotin, kalsium dəmir və fosfor vardır. Əncirin meyvələri qidada təzə və qurudulmuş halda istifadə edilir. Meyvəsindən

mürəbbə və cem hazırlanır. Yaş və qurudulmuş meyvələri yoğun bağırsaqda olan xoralara (kolitə) və ürək əzələlərini möhkəmləndirilməsinə kömək edir. Azərbaycan florasında 2 növü vardır. MNB-da 2 növün kollek-siyası vardır.

Ənginar- Kəpənəkçiçəkkimilər (Mürəkkəbçiçəkkimilər) fəsiləsindən olan çoxillik ot bitkisidir. Bitki latın dilində «*Cynara*», rus dilində «Artışok» adlanır. Ənginarın ətli hissələri, cavan budaqları, yarpaq saplağı və kökü bi-şirilmiş, yaxud duza qoyulmuş halda yeyilir. Çiçək yatağında 2,5-3% zülal, 7-15% karbohidrat, 3-11,1 mq% C vitamini, 0,4 mq% karotin, B₁, B₂ vita-minləri və 86-88% su vardır. Heyvanlar tərəfindən yaxşı yeyilir. Balverən və dekorativ bitkidir. Boyaq və lif almaq üçün də istifadə edilir. Bitkidən sabun istehsalında müxtəlif rəng almaq üçün istifadə olunur. Azərbaycan florasında 2 növü vardır ki, bunlar da mədəni şəraitdə becərilir. MNB-da əkilib becərilir.

Ərkəvan- Fabakimilər (Paxlakimilər) fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Cercis*» adlanır. Lüğəti mənası yunan dilində kerkic-toxuma məkik deməkdir. Rus dilində «Üerüs», «Baqrənnik», «İudino derevo» adlanır. Çox bəzəkli bitki kimi yaşllaşdırmada tək-tək və qrupla əkilir. Qayçılanmanı sevir və ona istənilən formanı (şar, üçbucaq və s.) vermək mümkündür. Oduncağından xarratlıqda istifadə edilir. Azərbaycan florasında **Adi ərkəvan** növü vardır. MNB-da əkilib becərilir.

Ərküdə (Viteks) – Minaçiçəyikimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Vitex*» adlanır. Lüğəti mənası viere – toxumaq deməkdir. Rus dilində «Viteks» adlanır. Dekorativ, ədviyyə, balverən və vitaminli bitki kimi faydalıdır. Yarpaqlarında 38-118,1 mq% C vitamini vardır. Azərbaycan florasında **Adi ərküdə (Çubuqlu viteks)** növü məlumdur. MNB-da 2 növü, **Adi və Çin ərküdəsi** növləri kolleksiyada becərilir.

Əsmə- Qaymaçiçəkkimilər fəsiləsinə aid olub, çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Anemone*» adlanır. Lüğəti mənası yunan dilində anemos-külək deməkdir. Rus dilində «Vetreniüa» adlanır. Əksər növlərinin ləçəkləri küləkdə tökülür. Əksəriyyəti zəhərli, bir çox növü isə dekorativ bitkidir. Azərbaycan florasında 5 növü vardır.

Ətirşah- Ətirşahçiçəkkimilər fəsiləsinə aid olub, birillik, ikiillik və çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Geranium*» adlanır. Lüğəti mənası yunan dilində geranos, geranion-durna deməkdir. Bitkiyə bəzən «*Pelargonium*» da deyirlər. Pelorqoniya yunan dilində «durna dimdiyi» deməkdir. Bitki meyvəsi durnanın dimdiyinə oxşadığına görə belə adlanır. Rus dilində «Qerang» adlanır. Ən geniş yayılan növü cəhrayı ətirşahdır. Həmin növün yarpaqlarının tərkibində çoxlu miqdarda ətirli efir yağı vardır ki, bu da ətriyyat sənə-yesində çox baha olan qızılgül yağını əvəz edir. Azərbaycan florasında 23 növü vardır.

Əvəlik- Qırxbuğumkimilər fəsiləsindən olub, birillik, ikiillik və çoxillik ot bitkisidir. Bitki latın dilində «*Rumex*» adlanır. Lüğəti mənası yunan dilində oksyus-turş deməkdir. Rus dilində «Havelğ» adlanır. Yerli əhali bu bitkini çiçəkləməmişdən əvvəl may-iyun aylarında yığır, saç kimi hörür və qurudaraq qışa tədarük edirlər. Qurudulmuş əvəlikdən qış vaxtı müxtəlif xörəklər (əvəlikli aş, əvəlikli umac, əvəlikli qındı, əvəlikli sıyıq və s.) hazırlanır. Bu xörəklər müalicəvi əhəmiyyətə malikdilər. Məs: əvəlikli aş mədə-bağırsaq xəstəliklərinin müalicəsində, əvəlikli umac isə soyuqdəymə, zökəm və sinə tutulmasında çox kömək edir. Yarpaqlarında C vitamini vardır. Onlardan gön aşılamaq, boyaq hazırlamaq üçün istifadə edirlər. Azərbaycan florasında 17 növü vardır. MNB-nın kolleksiya sahəsində vardır.

Əzgan- Tərəçiçəkkimilər fəsiləsindən olan yarımkol və ya birillik ot cinsidir. Bitki latın dilində «*Kochia*», rus dilində «Koxiə» adlanır. Alman botaniki Vilhelm Daniyel Jozef Koxun şərəfinə adlandırılmışdır. Şoran torpaqlı qış otlarında heyvanlar üçün yaxşı yemdir. **Səmağağacı əzgan** növü dekorativ bitkidir. Azərbaycan florasında 3 növü vardır.

Əzgil- Gülçiçəkkimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Mespilus*», rus dilində «Muşmula» adlanır. Əzgil meyvəsində 10,6% şəkər, 1,17%-ə qədər alma turşusu vardır. Əzgiləndən kompot, konserv, şirə və s. hazırlanır. Yarpaqları, qabığı, yetişməmiş meyvələrində aşılıyıcı maddələr vardır. Yarpaq və köklərindən qəhvəyi və sarı rəng alınır. Oduncağından xarratlıq

məmulatların istehsalında istifadə olunur. Azərbaycan florasında **Qafqaz əzgili** növü bitir. MNB-da kolleksiyada vardır.

Əzvoy- Melentakimilər (Zanbaqkimilər) fəsiləsindəndir. Latin dilində «*Aloe*», rus dilində «Alog» və ya «Stoletnik» adlanır. Adının mənbəyi ərəb dilindən gələrək «acı» deməkdir. Geniş yayılmış növü ağacvari əzvoydur ki, bu ən çox dərman bitkisi kimi mədə-bağırsağ, göz ağrıları, diş ətinin bərkidilməsi, yaraların müalicəsində istifadə olunur. Müalicə təsiri gös-tərən maddə bitkinin yarpaqlarında olan alonindir. MNB-da örtülü şəraitdə əkilib becərilir.

Feyxo- Mərsinkimilər fəsiləsinə aiddir. Feyxoanın vətəni Braziliyadır. Bitki latın dilində «*Feijoa*», rus dilində «Feyxo» adlanır. Bu ad bitkiyə onu kəşf edən Braziliya təbiət tarixi muzeyinin direktoru Covani De Silva Feyxonun şərəfinə verilmişdir. Meyvəsinin tərkibi çoxlu miqdarda yodla zəngin olduğundan, zob xəstəliklərinin müalicəsində geniş istifadə olunur. 1 kq təzə meyvələrində 10 mq-a qədər yod vardır. Meyvəsinin tərkibi 59,68% sudan, 12,46% şəkərdən, 2,25% turşu və 1,51% küldən ibarətdir. Meyvəsindən cem, mürəbbə, jele və s. hazırlayırlar. Bəzək-bağçılıqda geniş istifadə olunur. Feyxoanın çoxlu sortları vardır. Toxumları ilə çoxaltıldıqda müxtəlif formalar əmələ gəlir. Buna görə də yararlı olan sortları yalnız vegetativ üsulla çoxaltmaq lazımdır. Azərbaycan florasında 1 növü mədəni şəraitdə becərilir. MNB-da açıq və örtülü şəraitdə kolleksiyası vardır.

Fındıq- Tozağacıkimilər fəsiləsindən olub, birevli bitkidir. Bitki latın dilində «*Corylus*», rus dilində isə «Lehina», «Oreşnik», «Melkiy orex» adlanır. Fındıq ləpəsində 58-71% yağ, 14-18% zülal, 2-5% şəkər, vitaminlər və mikroelementlər vardır. Ləpəsi təzə, qurudulmuş və qovrulmuş halda yeyilir. Ondan dadlı və tərəvətli paxlava, şəkərbura, konfet və s. qənnadı məmulatı hazırlanır. Azərbaycan florasında 3 növü bitir. MNB-da 2 növün kolleksiyası vardır.

Fırçaotu- Fırçaotukimilər fəsiləsinə aid olan ikiillik və çoxillik ot bitkisidir. Bitki latın dilində «*Dipsacus*» adlanır. Yunan dilində mənası dipsaein-həsərət çəkmək deməkdir. Rus dilində «Vorsenka» adlanır. Bir çiçəyinin tərkibində 0,54-0,56 mq-a qədər nektar və 57,5-73%-a qədər isə şəkər vardır. Azərbaycan florasında 3 növü yayılmışdır.

Fıstıq- Fıstıqkimilər fəsiləsindəndir. Latin dilində «*Fagus*» adlanır. Lüğəti mənası fıstıq deməkdir. Rus dilində isə «Buk» adlanır. Fıstıqdan yüksək keyfiyyətli texniki yağ alınır. Təzə və qovrulmuş halda yeyilir. Oduncağından yüksək keyfiyyətli mebel hazırlanır. Ləpəsindən qənnadı məhsullarının hazırlanmasında istifadə olunur. Respublikamızın meşələrində ancaq 1 növü- **Şərqi fıstığı** yayılmışdır.

Fikus- Tutkimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Ficus*» adlanır. Fikusun lüğəti mənası qədim latın dilində əncir deməkdir. Bu ad həmin cinsə daxil olan bitkilər içərisində ən geniş yayılmış əncir ağacına görə verilib. Rus dilində «Fikus» adlanır. Bəzək-bağçılıqda xüsusən də otaq şəraitində geniş əkilib becərilir. İri yarpaqları tozu öz üzərinə toplayır və otağın havasını saflaşdırır. Həftədə bir dəfə yarpaqları silindikdə daha gözəl və yaraşlıq olur. MNB-nın şüşəbəndlərində (oranjereyalarında) kolleksiyası qorunub saxlanılır.

Filbahar- Fabakimilər (Paxlakimilər) fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Wistaria*», rus dilində «Vistariə», «Qliüiniə» adlanır. Binaların di-varlarını, çardağları, eyvanları, xəndəkləri bəzəmək üçün çox qiymətli bitki-dir. Bəzək-bağçılıqda talvar düzəltmək, söhbətkeşlərin (besedka), binaların divarlarını bəzəmək üçün çox əhəmiyyətlidir. Filbaharı süni göl və nohurların yaxınlığında əkmək məsləhət deyildir, çünki suya tökülən yarpaqları balıqlar üçün təhlükəlidir. Azərbaycanda əkilən növlərindən biri də **Çin filbaharıdır**. MNB-da kolleksiyada əkilib becərilir.

Firəngotu- Firəngotukimilər fəsiləsinə aid olan birillik və çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Lobelia*», rus dilində «Lobelie» adlanır. Alaq bitkisidir. Azərbaycan florasında **Adi firəngotu** növü geniş yayılmışdır.

Frin- Kələmkimilər (Xaççiçəkkimilər) fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Phryne*», rus dilində isə «*Frina*» adlanır. Azərbaycan florasında **Xyut** növü geniş yayılmışdır.

Froripiya- Kərəvüzkimilər (Çətirçiçəkkimilər) fəsiləsinə aid olub, ikiillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Froriepia*», rus dilində «*Froripia*» adlanır. Azərbaycan florasında **Lələkvəri froripiya** növü geniş yayılmışdır.

Fuman- Çobanqarğısıkimilər (Buxur kolu) fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Fumana*» adlanır. Lüğəti mənası yunan dilində *fumus-tüstü* deməkdir. Rus dilində «*Fumana*» adlanır. Azərbaycan florasında **Ərəb** və **Yatıq** növləri bitir.

Fuopsis- Boyaqotukimilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Phuopsis*», rus dilində «*Fuopsis*» adlanır. Dekorativ bitki kimi bəzək-bağçılıqda geniş istifadə olunur. Azərbaycan florasında **Sütuncuqlu fuopsis** növü bitir.

Gavalı- Gülçiçəklilər fəsiləsindən olan çəyirdəkli şirəli meyvə bitki cinsidir. Bitki latın dilində «*Prunus*» adlanır. Lüğəti mənası yunan dilində *prunon*, *prunus* olub, Teofrast və Pliniyanın dövründə gavalı ağacı mənasını daşıyır. Rus dilində «*Sliva*» adlanır. Meyvəsi yetişmiş və qurudulmuş halda yeyilir. Bunlardan həmçinin kompot, mürəbbə, cem və s. hazırlanır. Qara gavalı mədə-bağırsağ xəstəliyi üçün çox müalicəvi əhəmiyyəti vardır. Meyvəsinin tərkibində 6-17% şəkər, 0,2-1,5% turşuluq və 10 mq%-ə qədər A vitamini vardır. AMEA MNB-da 3 növün kolleksiyası vardır.

Gecəçiçəyi(Gecəgözəli)- Gecəçiçəyikimilər fəsiləsinə aid olub, birillik və çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Mirabilis*» adlanır. Lüğəti mənası *mirabilis-qəribə*, *qeyri-adi* deməkdir. Rus dilində «*Mirabilis*» adlanır. Dekorativ bitki kimi bağlarda, parklarda geniş əkilib becərilir. Azərbaycan florasında 1 növü bitir.

Gecəgülü-Kələmkimilər (Xaççiçəkkimilər) fəsiləsinə aid olub, çoxillik bitkidir. Latın dilində «*Hesperis*» adlanır. Lüğəti mənası latın dilində *xesperis-axşam* deməkdir. Rus dilində «*Veçerniüa*» adlanır. Toxumlarının tərkibində 150-156 mq yodu olan qatı yağ (30-50%) vardır ki, bundan da sabun istehsalında və s. istifadə olunur. İlk yetişkən vaxtı mal-qara üçün yaxşı yem hesab olunur. Balverən bitkidir. Azərbaycan florasında 3 növü yayılmışdır.

Georgin (Kartofgülü,soğangülü)- Kəpənəkçiçəkkimilər (Mürəkkəb-çiçəkkimilər) fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. İlk dəfə 1803-cü ildə Rusiya-ya gətirilmiş bitki Peterburq nəbatatçı alimi Georginin şərəfinə adlandırılmışdır. Yeraltı orqanı kartofa oxşadığına görə ona kartof gülü də deyirlər. Bitki latın dilində «*Dahlia*», rus dilində «*Qeorqin*» adlanır. Azərbaycan flora-sında **Dəyişkən georgin** növü mədəni şəraitdə becərilir. MNB-da bir neçə çeşidi becərilir.

Gəcavər- Danaayağıkimilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Acorus*», rus dilində «*Air*» adlanır. Kökümsovundan efir yağı (qara yağ) alınır və ondan likör (içki) istehsalında da istifadə olunur. Dərman bitkisidir. Kökümsovu iştahanın artırılmasında və mədə-bağırsağ sisteminin fəaliyyətinin yaxşılaşdırılmasında istifadə olunur. Azərbaycan florasında 1 növü bitir.

Gəmirici soğan (İlan soğanı)- Sünbülçiçəkkimilər fəsiləsinə aiddir. Bitkiyə xalq arasında ilan və siçan soğanı da deyirlər. Çoxillik ot bitkisidir. Bitkiyə latın dilində «*Muscari*» deyilir. Lüğəti mənası *gəmirici* deməkdir. Ona görə də ilan yox, gəmirici soğanı adlandırılması məqsədə uyğundur. Rus dilində «*Qadöçiy luk*», «*Mışınıy qiaüint*» adlanır. Xalq təbabətində gəmirici soğanı (ilan soğanı) sidikqovucu dərman kimi işlədirlər. Bəzək-bağçılıqda isə ondan tək-tək, qrupp halında bəzək ləklərinə yaraşlıq vermək üçün əkilir. Azərbaycan florasında 9 növü bitir. MNB-da kolleksiya sahəsində becərilir.

Gəndəlaş- Doqquzdonkimilər fəsiləsinə aid olan çoxillik ot bitkisidir. Bitki latın dilində «*Sambucus*», rus dilində «*Buzina*» adlanır. Çiçək və meyvəsi şəraba rəng və müşk dadı vermək üçün yararlıdır. Çiçəklərindən çay dəmləyib sidikqovucu, tərqovucu və büzücü dərman kimi işlədirlər. Eyni zamanda meyvələrinin tərkibi C vitamini ilə zəngindir. Durnalar qatarla uzaq

məsafələrə uçduqda gəndəlaşın qara meyvələrini görüb aşağı enir və bu meyvələrlə qidalanaraq yollarına davam edirlər. Azərbaycan florasında 2 növü bitir. MNB-da kolleksiyası vardır.

Gənəgərçək- Südlüyənkimilər fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Vətəni tropik Afrikadır. Bitki latın dilində «*Ricinus*» adlanır. Lüğəti mənası ricinus-gənə, böcək deməkdir. Rus dilində «Klehevina» adlanır. Toxumların forması xallı gənəyə oxşadığına görə bu adı almışdır. Bəzək-bağçılıqda geniş istifadə olunur. Toxumundan gənəgərçək yağı, gövdəsindən ip, kisə və s. hazırlamaq üçün lif alınır. Azərbaycan florasında Adi gənəgərçək növü mədəni şəraitdə becərilir. MNB-da kolleksiyası vardır.

Gəngiz- Tərəçiçəkkimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Salsola*», rus dilində «Qornaə solənka» adlanır. Heyvanlar tərəfindən yeyilir. Gəngizin tərkibi 9,48% hiqroskopik su, 19,61% kül, 31,92% sellüloz və s.-dən ibarətdir. Gəngizin külündən soda alınır.

Gərməşov- Gərməşovkimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Euonymus*» adlanır. Lüğəti mənası eu-yaxşı, onoma isə ad deməkdir. Rus dilində «Beresklet» adlanır. Gərməşovun 2, 3-illik çubuqlarından qara zurna, ney, yastı balaban, müştük və qəlyan hazırlayırlar. Cavan budaqlarından (pöhrələrindən) yun çırpmaq üçün yun çubuğu hazırlanır. Gərməşovun qabığında, gövdə və kökündə quttaperça adlı yapışqanlı maddə olur ki, ondan qotur, dəmirov xəstəliklərinin müalicəsində istifadə olunur. Azərbaycan florasında 5 növü vardır. Bunlardan 1 növü mədəni şəraitdə becərilir. MNB-nın kolleksiya sahəsində becərilir.

Gəvən (Paxladən)- Fabakimilər (Paxlakimilər) fəsiləsinə aid olan bir-illik və çoxillik ot bitkisidir. Bitki latın dilində «*Astragalus*», rus dilində «Astraqal» adlanır. Bitkinin oduncaqlı gövdəsindən kitrə (kamed) adlanan şirə alınır. Bu şirə müxtəlif xəstəliklərin müalicəsində istifadə olunur. Mal-qara tərəfindən yaxşı yeyilir. Dekorativ bitki kimi daşlıq sahələrin yaşıllaşdırılmasında istifadə olunur. Azərbaycan florasında 150 növü bitir. MNB-nın kolleksiya sahəsində becərilir.

Gicitkan- Gicitkankimilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Urtica*», rus dilində «Krapiva» adlanır. Gicitkanın cavan pöhrələri ilə yemlənən heyvanların südü və yağı artır. Yarpaqlarının tərkibində A, C və K vitaminləri, kök, gövdə və yarpaqlarında 20,8% protein, 2,5% yağ, 18% sellüloz, 16,6% kalium, 50 mq% karotinoid vardır. Təbabətdə ikievli gicitkanın yarpaq və çiçəklərindən dəmləmə, yaxud duru ekstrakt halında bir sıra xəstəliklərin müalicəsində istifadə olunur. Eyni zamanda hemoqlobinin və eritrositlərin artmasına kömək edir. Yel xəstəliyinin, başda tükün tökülməsinin qarşısının alınmasında istifadə olunur. Azərbaycan florasında 3 növü bitir. MNB-da kolleksiyada becərilir.

Gilas- Gülçiçəklilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Cerasus*», rus dilində «Çereşnə» adlanır. Gilasın meyvələri qidada təzə və qurudulmuş halda işlədilir, o cümlədən ondan konserv, mürəbbə və kompot da hazırlanır. Cəhrayı, qırmızı, sarı yaxud qara, şirəli meyvəsində 7-15% şəkər, 0,36-1,1% alma turşusu, C vitamini olur. Balverən bitkidir. Oduncağı musiqi alətləri hazırlamaq üçün işlədilir. MNB-nın kolleksiya sahəsində becərilir.

Gilənar (Albalı, turş gilə)- Gülçiçəklilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Cerasus*», rus dilində «Vişnə» adlanır. Qiymətli meyvə bitkisidir, meyvələri qidada çiy və qurudulmuş halda işlədilir. Ondən mürəbbə, kompot, kisel, şirə, cem və s. hazırlayırlar. Toxumlarında qlükozid amiqdalin və qatı yağ (25-35%) vardır ki, bu da sabunbişirmədə istifadə olunur. Kök və yarpaqlarında limon turşusu və boyayıcı maddələr, köklərində 5-7% tanin, meyvələrində A və C vitaminləri vardır. Azərbaycanda mədəni halda əksər rayonlarda becərilir. MNB-nın kolleksiya sahəsində bir neçə çeşidi (sortu) becərilir.

Giləzəhər (Bams)- Dioskoridkimilər fəsiləsinə aid olan çoxillik sarmaşan ot bitkisidir. Yeraltı orqanı kök yumrusudur. Bitki latın dilində «*Tamus*», rus dilində də «Tamus» adlanır. Giləmeyvələri və kök yumrusu zəhərliyədir. Uşaqlar yedikdə ölümə nəticələnə bilər. Cavan zoğları qidada qulançar və mərəçüyü kimi istifadə olunur. Lakin bu ishalın olması ilə də nəticələnə bilər. Xalq təbabətində kökündən sidikqovucu, ürəkbulanmaya qarşı və işlətmə dərmanı kimi

işlədilir. Sarmaşan gövdəsi çox dekorativdir. Azərbaycan florasında **Adi gilzəhər** növü bitir. MNB-nin kolleksiyaya sahəsində becərilir.

Ginkqo- Ginkqokimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Ginkgo*», rus dilində «Qinkqo» adlanır. Yarpağı tökülən, çılpaqtoxumlu, ikievlilik deko-rativ bitkidir. Bir çox yerlərdə xüsusən Çin və Yaponiyada geniş sürətdə becərilir. Onun toxumları qovrulmuş halda yeyilir. Əsasən toxumları ilə çoxaldılır. Azərbaycanda kolleksiyaya məqsədi ilə MNB-da və Mərdəkan Dendrarisində becərilir.

Gizliçiçək (İtqıran)- Səhləbkimilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Listera*», rus dilində «Taynik» adlanır. Yarpaqlarında 104 mq % C vitamini vardır. Azərbaycan florasında **Oval gizliçiçəyi** növü geniş yayılmışdır.

Göy noxud (Yaşıl noxud)- Fabakimilər (Paxlakimilər) fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Pisum*», rus dilində «Qorox» adlanır. Azərbaycan florasında 3 növü vardır ki, bunlardan biri, **Əkin noxudu** mədəni şəraitdə geniş əkilib becərilir.

Göyəm- Gülçiçəklilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Prunus spinosa*», rus dilində «Tern» adlanır. Meyvələrinin tərkibində 6,65-7,07% şəkər, 0,8-1,7% alma turşusu və aşı maddəsi vardır. Qidada çiy və qurudulmuş halda işlədilir, turşuya qoyulur, mürəbbə, kompot, likör, araq və sirkənin hazırlanmasında istifadə olunur. Yarpaqlarında 195 mq% C vitamini vardır. MNB-nin kolleksiyaya sahəsində vardır.

Göyərçin noxudu- Fabakimilər (Paxlakimilər) fəsiləsinə aid olan bir-illik, ikiillik və çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Cajanus*», rus dilində «Kaənus» və ya «Qolubiniy qorox» adlanır. Göyərçin noxudu qidada üyüdülmüş halda istifadə olunur və bunlardan un halında piroq, şorba, sıyıq, ət yeməkləri və s. hazırlanır.

Göyməkotu- Kələmkimilər (Xaççiçəkkimilər) fəsiləsinə aid olan ikiillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Turritis*» adlanır. Lüğəti mənası turris-qala deməkdir. Rus dilində «Vəjeçka», «Başenniüa» adlanır. Azərbaycan florasında **Hamar göyməkotu** növü bitir.

Göyrüş (Vən)- Zeytunkimilər fəsiləsinə aid olan ağac cinsidir. Bitki latın dilində «*Fraxinus*» adlanır. Lüğəti mənası fraxis-bölmək, frangere isə qırmaq deməkdir. Rus dilində «Əsəng» adlanır. Oduncağı bərk, elastik, geçətləyən, gözəl naxışlıdır. Ondən mebel, xizək, arabalar üçün təkər çənbəri (barmağı) hazırlanır. Qabığına aşı maddələri vardır ki, bu da göy, qəhvəyi və qara boyaların hazırlanmasında istifadə olunur. Yarpaqlarında 248 mq% C vitamini, toxumlarında isə 14 qamm B₁ vitamini vardır. Azərbaycan florasında 4 növü bitir. MNB-da kolleksiyaya sahəsində becərilir.

Gözotu (Çatlotu)- Keçiqlağıkimilər fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Euphrasia*», rus dilində «Oçanka» adlanır. Həlimi təbabətdə qədimdən göz qapağı xəstəliklərinin, o cümlədən allergiya, iltihab proseslərinin müalicəsində istifadə edilir. Azərbaycan florasında 16 növü bitir.

Gücotu- Gülçiçəklilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Agrimonia*», rus dilində «Repeyniçək» adlanır. Yarpaqlarında 5%-ə qədər aşı maddəsi vardır. Xalq təbabətində müxtəlif xəstəliklərin müalicəsində istifadə olunur. Azərbaycan florasında **Aptek gücotu** növü bitir.

Güldəfnə- Fabakimilər (Paxlakimilər) fəsiləsinə aid olan birillik və iki-illik bitkidir. Bitki latın dilində «*Trigonella*» adlanır. Lüğəti mənası trigonum-üç-bucaq deməkdir. Rus dilində isə «Pajitnik» adlanır. Qiymətli yem bitki-sidir. Mal-qara tərəfindən yaxşı yeyilir. Toxumlarında 0,13% triqonellin alkaloidi, 0,014% efir yağı, aşı maddəsi və s. vardır. Azərbaycan florasında 20 növü bitir ki, onlardan biri də **Şənbələ güldəfnəsi** növüdür, mədəni əkin şəraitində becərilir.

Güləbatın- Qaymaqçiçəkkimilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Pulsatilla*» adlanır. Lüğəti mənası pulsare-atmaq deməkdir. Rus dilində «Prostrel», «Son-trava» adlanır. Zəhərli hesab olunur. Deko-rativ bitkidir. Yarpaqlarından alınan cövhər bakterisid və fungusid xüsusi-yətinə malikdir. Azərbaycan florasında 3 növü bitir.

Gülbrişin (İpək və ya Lənkəran akasiyası)- Fabakimilər (Paxla-kimilər) fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Albizzia*», rus dilində «Алгбиүиә» adlanır. Bəzi növlərinin qiymətli oduncağı və aşu maddəsi, yaxud saponinlə zəngin qabığı vardır. Nadir və nəslə kəsilməkdə olan bitki kimi Azərbaycanın «Qırmızı Kitab»ına daxil edilmişdir. Azərbaycan florasında **Lənkəran gülbrişini** növü geniş yayılmışdır. MNB-da kolleksiyası vardır.

Güləvər (Öküzöldürən)- Kəpənəkçiçəkkimilər (Mürəkkəbçiçəkkimilər) fəsiləsinə aid olan birillik, ikiillik və çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Centaurea*» adlanır. Lüğəti mənası kentein-öküz, tauros-öldürmək deməkdir. Çiçəkləri və yarpaqları zəhərli olduğundan mal-qara, xüsusən öküz yedikdə zəhərlənib öldüyündən, bitkiyə bu adı vermişlər. Rus dilində «Vasilek» adlanır. Balverən bitkidir. Toxumlarında 28,2%-ə qədər qatı yağ vardır. Ət məhsullarının konservləşdirilməsində ədviyyat kimi istifadə olunur. Azərbaycan florasında 30 növü bitir.

Gülxətmi- Əməköməcikimilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Alcea*» adlanır. Lüğəti mənası alce-qüvvət deməkdir. Rus dilində «Ştok-roza» adlanır. Xalq təbabətində gülxətminin qurudulmuş çiçəklərinin dəmlənməsindən soyuqdəymədə sinə yumşaldıcı kimi, başın tükünün tökülməsinə qarşı, habelə sidik yollarının iltihabında və s. istifadə edirlər. Qara-qırmızı ləçəklərindən rəng alınır. Gülxətminin kökündən dərman hazırlanır. Azərbaycan florasında 8 növü vardır ki, bunlardan cəhrayı növü mədəni şəraitdə becərilir.

Güllüca- Fabakimilər (Paxlakimilər) fəsiləsinə aid olan birillik və çox-illik bitkidir. Bitki latın dilində «*Lathyrus*», rus dilində «Çina» adlanır. Lüğəti mənası 2 yunan sözünün birləşməsindən əmələ gəlmişdir, belə ki, la-çox, thuros-cəlb edən deməkdir. Yem bitkisidir. Tərkibində 21,6% protein və 17,1% zülal vardır. Kənd təsərrüfatı heyvanları tərəfindən yaxşı yeyilir. Bal-verən bitkidir. Yarpaqlarında 205 mq% C vitamini vardır. Azərbaycan flora-sında 18 növü bitir.

Gülünbahar(Saqqızotu)-Kəpənəkçiçəkkimilər (Mürəkkəbçiçəkkimilər) fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Calendula*», rus dilində «Noqotki», «Kalendula» adlanır. Dərman gülünbaharı qiymətli dərman və boyaq bitkisi kimi istifadə olunur. Çiçəklərdən alınan boyaq maddəsi yeyinti sənayesində, yağ və qənnadı məmulatlarının hazırlanmasında və eləcə də yun iplərin boyanması məqsədilə istifadə olunur. Gülünbahardan müxtəlif xəstəliklərin müalicəsi üçün təbabətdə geniş istifadə edilir. Dərman kimi tinktura (iltihab prosesi zamanı ağız boşluğunu qarqara etmək) və məlhəm halında (çiban, yara və xoraların müalicəsində) istifadə edilir. Azərbaycan florasında 3 növü vardır ki, bunlardan biri də mədəni şəraitdə becərilir. MNB-da kolleksiyada becərilir.

Gümüştü- Qərənfilçiçəkkimilər fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Queria*», rus dilində «Kveri» adlanır. Azərbaycan florasında **İspaniya güümüştü** növü bitir.

Günəbaxan(Yerarmudu,topinambur)- Kəpənəkçiçəkkimilər (Mürək-kəbçiçəkkimilər) fəsiləsinə aid olan birillik və çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Helianthus*» adlanır. Lüğəti mənası helios-günəş, anthosisə çiçək deməkdir. Rus dilində «Podsolneçnik» adlanır. Balverəndir. Günəbaxanın toxumundan yağ alınır. Ondən şirniyyatda, xüsusən günəbaxan halvası hazırlayırlar. Yarpaq və gövdəsində 26,4 qamm A vitamini, yarpağında 55-153,2 mq% C vitamini vardır. Azərbaycan florasında 2 növü bitir. MNB-da **Köküyumlu günəbaxan** növünün kolleksiyası vardır.

Günotu (Zanbaqca)- Günotukimilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Hemerocallis*» adlanır. Lüğəti mənası xemera-gün, kallos-gözəl deməkdir. Rus dilində «Krasodnev» adlanır. Qiymətli bəzək bitkisidir. Xalq arasında çiçəklərinin qurusundan çay kimi dəmləyib içir və yeməyə qatırlar ki, rəngini və tamını yaxşılaşdırsın. Soyuğa, xəstəlik və zərərvericilərə qarşı davamlı bitkidir. Azərbaycan florasında **Kürən günotu** növü bitir. MNB-da növ və çeşidləri becərilir.

Güyəmә (Hüyәмә)- Quduzotukimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Periploca*» adlanır. Lüğəti mənası peri-ətrafına, plecein isə burulmaq deməkdir. Rus dilində «Obvoynik» adlanır. Hündürlüyü 12 m-ə çatan sarmaşan bitkidir. Şaquli yaşllaşdırmada çox qiymətlidir.

Yarpağı, çiçəyi və toxumu zəhərlidir. Süd şirəsində kauçuk olur. Azərbaycan florasında **Yunan güyəməsi** növü geniş yayılmışdır MNB-nın kolleksiyasında vardır.

Güyanə (Toyçıçəyi, Süleyman möhürü)- Zənbəqkimilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Polygonatum*» adlanır. Lüğəti mənası polic-çox, qonum-künc, kənar deməkdir. Rus dilində «Kupena», «Solomonova peçatğ» adlanır. Dekorativ bitkidir. Cavan zoğ və kökümsovu suda təmizlənir, sonra bişirilmiş və yağda qızardılmış halda istifadə olunur. Bəzək-bağçılığında bordyur bitkisi kimi ağac və kol bitkiləri arasında əkilir. Gül dəstəsi və çiçək kompozisiyalarında istifadə olunur. Azərbaycan florasında 3 növü bitir. MNB-da 2 növün kolleksiyası vardır.

Haçalca- Cilkimilər fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Dichostylis*» adlanır. Lüğəti mənası dixa-ayrı-ayrı, stiloc-sütuncuq deməkdir. Rus dilində «Dixostilis» adlanır. Azərbaycan florasında 2 növü bitir.

Herikgülü- Herikgülekimilər fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Tropaeolum*», rus dilində «Nasturüiə» və ya «Qeteraüiə» adlanır. Dekorativ bitki kimi otaq və bağlarda becərilirlər. Yüksək dekorativliyi ilə yanaşı torpağı göbələk xəstəliklərindən sağlamaqdır. Yarpaq və gövdəsi askorbin turşusu (C vitamini) ilə zəngindir. Qönçə və çiçəklərindən ədviyyat kimi istifadə olunur. MNB-da **Böyük herikgülü** növü kolleksiyada vardır.

Herniyar- Qərənfilçiçəkkimilər fəsiləsinə aid olan birillik və çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Herniaria*» adlanır. Lüğəti mənası qernia-yırtıq (qırja) deməkdir. Rus dilində «Qırjnik» adlanır. Hamar herniyarın tərkibində qlükozid-herniarin, herniarin-saponin, kumarin və alkaloidlər vardır. Azərbaycan florasında 4 növü bitir.

Heterasiya- Kəpənəkçiçəkkimilər (Mürəkkəbçiçəkkimilər) fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Heteracia*» adlanır. Lüğəti mənası heteros-sökmək, ayırmaq, aralamaq, achenia isə toxumca deməkdir. Azərbaycan florasında **Şovis heterasiya** növü bitir.

Heyva- Gülçiçəklilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Cydonia*», rus dilində «Ayva» adlanır. Heyvanın meyvəsində C vitamini, şəkər, aşı və s. maddələri vardır. Xalq təbabətində heyvanın meyvəsi və toxumlarından ürək-damar, mədə-bağırsaq sistemi xəstəliklərinin müalicəsində istifadə olunur. Heyva şirəsindən ödqovucu vasitə, qanazlığında qüvvətverici qida, göz xəstəliklərində, qanlı öskürəyə qarşı müalicə əhəmiyyətli dərman kimi istifadə edilir. Onun toxum, yarpaq və zoğlarından çay dəmləməsindən uşaqlıq qanaxmasına, bronxial asma xəstəliyinə və ürək ağrılarına qarşı sakitləşdirici vasitə kimi geniş istifadə olunur. Heyvadan mürəbbə, kompot, povidlo, marmelad, jele, cem və s. hazırlanır. Azərbaycan florasında **Adi heyva** növü bitir. MNB-da kolleksiyada 1 növü becərilir.

Həlməl- Həlməlkimilər fəsiləsinə aid olub, çoxillik ot bitkisidir. Bitki latın dilində «*Zygophyllum*», rus dilində «Parnolistnik» adlanır. Zəhərli olub, mal-qara tərəfindən yeyilmir. Zəhərlilik dərəcəsi tərkibində olan saponin maddələrinin və alkaloid birləşmələrinin miqdarından asılıdır. Adi həlməlin tərkibi 5,94% su, 11,95% kül, 10,17% protein, 16,66% sellüloza və s.-dən ibarətdir. Yarpaqlarında 25-70 mq% C vitamini, meyvəsində isə 10 mq% C vitamini vardır. Adi həlməlin təzə tər yarpaqlarından yetişdirici, yumşaldıcı məlhəm kimi istifadə edilir. Azərbaycan florasında 2 növü bitir. Bunlardan ən əhəmiyyətlisi Adi həlməldir.

Həmişəcavan (bax:Bağamburc)

Hibiskus (Suriya gülü)- Əməkəməcikimilər fəsiləsinə aid olan birillik və çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Hibiscus*», rus dilində «Qibiskus» adlanır. Dekorativ, dərman və lifli bitkidir. Yaşıllaşdırmada tək-tək, qrupla park və bağlarda əkmək üçün qiymətlidir. Azərbaycan florasında 4 növü vardır ki, bunlardan 3-ü mədəni şəraitdə becərilir. MNB-nın kolleksiya sahəsində vardır.

Hortenziya (Yapongülü)- Daşdələnkimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Hydrangea*» adlanır. Lüğəti mənası latın dilində qidor-su, alqeyon isə qab deməkdir. Rus dilində «Qortenziə», «Qidranqəə» adlanır. Toxumları, qələmləri, kök pöhrələri ilə çoxaldılır. Azərbaycan florasında **Bağ hor-tenziya** növü bitir. MNB-da şüəbəndlərdə kolleksiyası vardır.

Hülpə- Qırtıckimilər (Taxıllar) fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Imperata*», rus dilində «İmperata» adlanır. Kağız sənayesində istifadə olu-nur. Mal-qara tərəfindən yaxşı yeyilir. Çiçək qrupları quru buket üçün yarar-lıdır. Azərbaycan florasında **İstivanəvi hülpə** növü bitir.

Xaçəvər- Boyaqotukimilər fəsiləsinə aid olub, birillik və çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Crucianella*» adlanır. Lüğəti mənası crux-xaç deməkdir. Rus dilində «Krestovniüa» adlanır. Azərbaycan florasında 5 növü bitir.

Xaçgülü- Kəpənəkçiçəkkimilər (Mürəkkəbçiçəkkimilər) fəsiləsinə aid olan birillik və çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Senecio*», rus dilində «Krestovnik» adlanır. Xaçgülünün bir neçə növlərinin tərkibi qiymətli alka-loidlə zəngindir. Dərman bitkisidir. Dərman məqsədilə bitkinin bütün hissə-lərindən müxtəlif xəstəliklərin müalicəsində istifadə olunur. Azərbaycan flo-rasında 18 növü bitir.

Xamerops- Palmakimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Chamaerops*» adlanır. Lüğəti mənası xamai-alçaq, rops-kol deməkdir. Rus dilində «Xamerops» adlanır. Alçaq boylu kol bitkisidir. Avropanın cənubunda xameropsun yarpağından səbət hörülməsində və şlyapa hazırlanmasında istifadə olunur. Azərbaycan florasında **Alçaq xamerops** növü bitir. MNB-da kolleksiyada vardır.

Xamırmaya (Maya sarmaşığı)- Kənafkimilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Humulus*», rus dilində «Xmelğ» adlanır. Lüğəti mənası latın dilində humus-torpaq, qrunut deməkdir. Bitki yerə sərildiyindən ona bu ad verilmişdir. Efir və aşılavıcı maddələrlə zəngindir. Budaq və yarpaqları ağır metalların ionlarını özündə adsorbsiya etmək qabiliyyətinə malikdirlər. Xamırmayanın çiçək qrupunun tərkibində və qozalarında lupulin vardır. Lupulin pivənin hazırlanmasında, pivəyə acılıq, ətir, şəffavlıq verilməsində və uzun müddət saxlanılmasında istifadə olunur. Təbabətdə lupulin sidik kisəsinin qıcıqlanmasında sakitləşdirici, ağrıkəsici kimi, yara xəstəliklərində məlhəm kimi istifadə olunur. Yazda cavan zoğları qıdada istifadə olunur. Dekorativ bitkidir. Azərbaycan florasında **Adi xamırmaya** növü bitir. MNB-nın kolleksiyasında vardır.

Xanıməli (Rododendron, azaliya)- Erikakimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Rhododendron*» adlanır. Lüğəti mənası rhodon-qızılgül, dendron-ağac deməkdir. Rus dilində «Rododendron», «Azaliə» adlanır. Dekorativ bitki kimi bağlarda geniş yayılmışlar. Yarpaqları heyvanlar tərəfindən yeyildikdə zəhərlənmə ilə nəticələnir. Dərman bitkisidir. Onun yarpağından sidikqovucu və tərlədici dərman kimi, həmçinin yel, podaqra, titrətmə və digər xəstəliklərə qarşı istifadə olunur. Yarpağından hazırlanmış preparat homeopatiyada istifadə olunur. Balverən bitkidir. Azərbaycan florasında 2 növü bitir.

Xanımotu- Badımcənçiçəklilər fəsiləsinə aid olan çoxillik ot bitkisidir. Bitkiyə bəzən meşə gözəli də deyilir. Bitki latın dilində «*Atropa*» adlanır. Lü-ğəti mənası a-inkar etmə «yoxdur», trepein isə yönəltmək, çevirmək, dön-dərmək deməkdir. Rus dilində «Krasavka», «Belladonna» adlanır. Zəhərlidir. Bitkinin bütün hissələrində alkaloidlər (atropin, hissiamin və s.) vardır. Yarpaq və köklərindən mədənin xora xəstəliyində, öd daşı xəstəliyində, babasil, nevrəlgia və bronxial astmada istifadə edilən spazmolitik və ağrıkəsən dərman hazırlanır. Tərkibində olan atropin göz bəbəyinin böyüdülməsində istifadə edilir. Yarpaqlarında 20,3 mq% C vitamini vardır. Azərbaycan florasında **Qafqaz xanımotu** növü bitir.

Xardal- Kələmkimilər (Xaççiçəkkimilər) fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Sinapis*» adlanır. Lüğəti mənası sinapi-xardal deməkdir. Rus dilində «Qorçüüa» adlanır. Çöl xardalının cavan yarpaqları qıdada salat və ispanaq kimi istifadə olunur. Xardalın toxumlarından qənnadı, konserv və ətriyyat sənayesində istifadə edilən yağ, tibdə xardal spirti kimi işlədilən efir yağı alınır. Balverən bitkidir. Azərbaycan florasında **Çöl xardalı** növü bitir.

Xaşa (Esparset)- Fabakimilər (Paxlakimilər) fəsiləsinə aid olan birillik, ikiillik və çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Onobrychis*», rus dilində «Gsparüet» adlanır. Dağlıq rayonlarda yanacaq kimi istifadə olunur. Yarpaqlarının gümüşü rəngli, çiçəklərinin rəngbərəng olması bitkinin bəzək-bağçılıqda və çiçəkçilikdə geniş istifadə olunması üçün çox yararlıdır. Quraqlığa

davamlı, balverən bitkidir. Torpağı azotla zənginləşdirməklə bərabər, həm də bütün yazlıq bitkilərin sələfidir. Qiymətli yem bitkisidir. Azərbaycan florasında 22 növü bitir.

Xaş-xaş- Xaşxaşkimilər fəsiləsinə aid olan birillik, ikiillik və çoxillik bit-kidir. Bitki latın dilində «*Papaver*», rus dilində «Mak» adlanır. Şərq xaşxaşının iri çiçəkləri dekorativ məqsədlə bağlarda geniş surətdə əkilir. Çiçəklərinin tərkibində alkaloid readin və morfin vardır. Özüyayılan xaşxaşın qurudulmuş çiçəklərindən sakitləşdirici vasitə kimi istifadə olunur. Bir çox növlərinin toxumlarında 46-56% yağ, 20%-dək zülal olur. Yağından qənnadı və konserv istehsalında, ətriyyat sənayesində, rəssamlıqda rəng hazırlan-masında, toxumlarından isə çörəkbişirmədə istifadə edilir. Azərbaycan flora-sında 20 növü vardır ki, bunlardan biri mədəni şəraitdə becərilir.

Xədicəgülü- Nərgizçiçəyikimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Galanthus*» adlanır. Lüğəti mənası qala-süd, antos-çiçək deməkdir. Azərbaycanın bir çox rayonlarında yerli əhali bitkiyə «qarçiçəyi», yaxud «südçiçəyi» deyirlər. Rus dilində «Pod snejnik» adlanır. Xədicəgülü tibdə və xalq təbabətində geniş istifadə olunur. Bitkinin soğanaqlarında və yarpaqlarında 0,07% qalantamin alkaloidi vardır. Bu alkaloiddən alınan dərmanlar iflic, mərkəzi sinir sisteminin pozuntularında, hərəkət üzvlərinin fəaliyyətdən düşməsi, uşaqlarda haram ilik xəstəliklərinin müalicəsində istifadə olunur. Soğanaqları zəhərlidir, yeyildikdə arasıkəsilmədən qusma baş verir. Azərbaycan florasında 2 növü bitir. Azərbaycanın «Qırmızı Kitab»ına daxil edilmişdir. MNB-nın kolleksiyasında saxlanılır.

Xəndəkotu- Sümürgeçiçəkkimilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bəzən helmiqara da deyilir. Bitki latın dilində «*Symphytum*», rus dilində «Okopnik» adlanır. Dərman xəndəkotunun kök və kökümsovunda alkaloid və aşı maddələri vardır. Tibbdə və baytarlıqda iltihaba qarşı və qankəsən dərman kimi istifadə edilir. Azərbaycan florasında 3 növü bitir.

Xəşnbül (Barınc)- Fabakimilər (Paxlakimilər) fəsiləsinə aid olan bir-illik və ikiillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Melilotus*», rus dilində «Donnik» adlanır. Tərkibində efiryağlı maddə-kumarin olduğundan heyvanlar tərəfindən 1-2 gün həvəslə yeyilmir. Sonralar onlar bitkini həvəslə yeyirlər. Şoran tor-paqları azotla zənginləşdirir. Yarpaqlarından mətbəx ədviyyatlarında istifadə olunur. Yarpaqlarında 240-370 mq% C vitamini vardır. Azərbaycan flora-sında 7 növü bitir.

Xımı- Kərəvüzkimilər (Çətirçiçəkkimilər) fəsiləsinə aid olan çoxillik bit-kidir. Bitki latın dilində «*Pastinaca*» adlanır. Lüğəti mənası pastus-yem de-məkdir. Rus dilində «Pasternak» adlanır. Azərbaycan florasında 3 növü bitir.

Xırdaləçək- Kəpənəkçiçəkkimilər (Mürəkkəbçiçəkkimilər) fəsiləsinə aid olan birillik-ikiillik və çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Erigeron*» adlanır. Lüğəti mənası eri-erkən, geron-löhnə deməkdir. Rus dilində «Melko-lepestnik» adlanır. Gövdə və yarpaqlarından «erigeron yağı» alınır ki, bu-nun tərkibində də limonen vardır. Yarpaqlarında 18,9 mq% C vitamini və 0,84% kauçuk vardır. Azərbaycan florasında 7 növü bitir. Bunlardan ən əhə-miyyətli **Kanada xırdaləçəyidir**.

Xiyar (Yelpənək)- Boranıçiçəklilər (Qabaqkimilər) fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Cucumis*», rus dilində «Oqureü» adlanır. Geniş yayılmış tərəvəzdır, qidada çiy və duza qoyulmuş halda istifadə olunur. Xiyarın tərkibində 94-97% su, 0,8-1,6% azotsaxlayan maddələr, 0,03-0,2% yağ, 0,7-1,5% şəkər, 1-1,6% digər azotsuz ekstrakt maddələr, 0,3-0,6% kül və s. vardır. Meyvəsində 10-20 mq% C vitamini, 0,87-1,5 qamm B₁ vitamini və qabığında isə 0,8 qamm A provitamini vardır. Azərbaycan florasında **Adi xiyar** növü vardır ki, bu da mədəni şəraitdə becərilir.

Xoraotu- Fabakimilər (Paxlakimilər) fəsiləsinə aid olan ikiillik və çox-illik bitkidir. Bitki latın dilində «*Anthyllis*», rus dilində «Əzvennik» adlanır. Qiy-mətli yem bitkisidir. Tərkibində 15,3% protein, 2,5% yağ, 26,3% sellüloz və 45,4% azotsuz ekstrakt maddələr vardır. Çiçəklərindən göy boya alınır. Xalq təbabətində mədə-bağırsaq xoralarının müalicəsində istifadə olunur. Azər-baycan florasında 2 növü bitir.

Xortumçiçək- Keçiqulağıkimilər fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Rhynchosocorys*» adlanır. Lüğəti mənası rhynchos-dimdik, korys-qalpaq, qapaq, dəbilqə deməkdir. Rus dilində «Xobotnik» adlanır. Azərbaycan florasında 2 növü bitir.

Xoruzgülü- Qaymaqçiçəkkimilər fəsiləsinə aid olan birillik və çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Adonis*», rus dilində «Qoriüvet», «Adonis» adlanır. Zəhərlidir. Tərkibində qlükozid (C₂₅H₄₀O₁₀) vardır. Yay xoruzgülündən xalq təbabətində böyrək xəstəliklərinin müalicəsində istifadə olunur. Azərbaycan florasında 5 növü bitir.

Xostək- Fabakimilər (Paxlakimilər) fəsiləsinə aid olan kol bitkisidir. Bitki latın dilində «*Garagana*», rus dilində «Karaqana», «Çiliqa» adlanır. De-korativ bitkidir. Toxumları ilə çoxalır. Yarpaqlarında 9,27 mq% C vitamini vardır. Mal-qara tərəfindən yaxşı yeyilir. Balverən bitkidir. Azərbaycan flora-sında 2 növü vardır ki, bunlardan biri də mədəni şəraitdə becərilən **Ağac-varı xostək**dir.

Xrizantema(Payızgülü)- Kəpənəkçiçəkkimilər (Mürəkkəbçiçəkkimilər) fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Chrysanthemum*» adlanır. Lüğəti mənası chrysos-qızıl, anthemos isə çiçək deməkdir. Ən çox payızda çiçək açdığına görə bitkiyə payızgülü deyirlər. Rus dilində «Xrizantema» adlanır. Dekorativ bitkidir. Yaşıllaşdırmada geniş istifadə olunur. Çiçəklərin boyanmasında da istifadə olunur. Azərbaycan florasında **Hind xrizantema** növü bitir. MNB-da kolleksiyasında vardır.

Xurma (Xurnik, pırnıx)- Ebenakimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Diospyros*» adlanır. Lüğəti mənası dios-müqəddəs, pyros isə meyvə deməkdir. Rus dilində «Xurma» adlanır. Xurma meyvəsində 13,85% ümumi şəkər, qabığında 2,39%, yarpağında isə 4,3% aşı maddələri vardır. Arıçılığın inkişafında da müstəsna əhəmiyyəti vardır. Xurmanın meyvəsi vitaminlərlə zəngindir. Əhali meyvəsindən təzə və qurudulmuş halda istifadə edir. Xurmadan mürəbbə, bəhməz, cem, povidlo və s. hazırlanır. Xalq təbabətində xurma meyvəsindən qəbizlikdə işlətmə vasitəsi kimi istifadə edilir. Azərbaycan florasında 3 növü vardır ki, bunlardan ikisi: **Yapon və Virgin xurması** mədəni halda becərilir. **Adi və Qafqaz xurması** isə yabani halda bitir. Xalq onu **Cır xurma, xurnik və pırnıx** adlandırır. MNB-nın kol-leksiyasında əkilib becərilir.

İkibaşlı- Kəpənəkçiçəkkimilər (Mürəkkəbçiçəkkimilər) fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Dichrocephala*» adlanır. Lüğəti mənası dichros-ikirəngli, kephale-baş deməkdir. Rus dilində «Dixroüefala» adlanır. Yem bitkisidir, yarpaqlardan ədviyyat kimi istifadə olunur. Azərbaycan florasında **Enliyarpaq ikibaşlı** növü bitir.

İkiləçək- Onaqrakimilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Circaea*», rus dilində «Dvulepestnik» adlanır. Köklərindən boyaq-çılıqda istifadə olunur. Azərbaycan florasında 2 növü bitir. **Sarı ikiləçək** növünün köklərindən sarı rəng alınır.

İksiolirion- İksiolirionkimilər fəsiləsinə aid olan çoxillik soğanaqlı bitkidir. Bitki latın dilində «*Ixiolirion*» adlanır. Lüğəti mənası ixia-toxum növü, leyriion isə zanbaq deməkdir. Rus dilində «İksiolirion» adlanır. Dekorativ bitkidir. Çiçəkçilikdə geniş istifadə olunur. Toxumla və soğanaqları ilə çoxalır. MNB-ın kolleksiya sahəsində becərilir, nadir bitki kimi Azərbaycanın «Qırmızı Kitab»ına salınması təklif edilmişdir. Azərbaycan florasında **Dağ iksiolirionu** növü bitir.

İlanbaşı- Lamiasiyakimilər (Dodaqçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Dracocephalum*» adlanır. Lüğəti mənası dracon-əj-daha, cephalo-baş deməkdir. Rus dilində «Zmeeqolovnik» adlanır. Azər-baycan florasında 4 növü bitir.

İlandili- Koramalotları fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Ophioglossum*» adlanır. Lüğəti mənası ofis-ilan, glossa-dil deməkdir. Bitki ilan dilinə bənzədiyinə görə ona ilandili adı verilib. Rus dilində «Ujovnik» adlanır. Azərbaycan florasında 2 növü bitir.

İlankölgəsi (Ferula)- Kərəvüzkimilər (Çətirçiçəkkimilər) fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Ferula*» adlanır. Lüğəti mənası ferula-tənək, çubuq, deməkdir. Rus dilində «Ferula» adlanır. Dərman bitkisidir. Ondən «Baktizin» adında maddə alınır. Yanıq yerlərə sürtdükdə yanıq yerində ləkə qalmır. Azərbaycan florasında 8 növü bitir.

İlanotu- Qırtıckimilər (Taxıllar) fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Diplachne*» adlanır. Lüğəti mənası diploc-ikiqat, axne-yuxarı təbəqə deməkdir. Rus dilində «Zmeevka» adlanır. Təzə-tər vaxtı heyvanlar tərəfindən yeyilir. İlanotunun kimyəvi tərkibi 11,49%-sudan, 6,98%-küldən, 7,28%-proteindən, 1,165%-azotdan, 2,57%-yağdan, 28,87%-sellüloz və s.-dən ibarətdir. Toxumları qidada istifadə olunur. Azərbaycan florasında 2 növü bitir.

İlişən- Kərəvüzkimilər (Çətirçiçəkkimilər) fəsiləsinə aid olan birillik bit-kidir. Bitki latın dilində «*Caucalis*» adlanır. Lüğəti mənası kejein-alçalmaq, sürünmək, kaulos-gövdə deməkdir. Rus dilində «Priüepnik» adlanır. Azərbaycan florasında **Yarışan ilişən** növü bitir.

İnciçiçəyi- İnciçiçəkkimilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Convallaria*» adlanır. Lüğəti mənası lilium-zanbaq, konvalis-də-rə, vadi deməkdir. Rus dilində «Landış» adlanır. Dərman bitkisidir. Yar-paq və çiçəklərindən alınan tinkturadan ürək fəaliyyətinin tənzimində dər-man kimi istifadə edilir. Dekorativ və efir yağlı bitkidir. Zəhərlidir. Azərbaycan florasında **Zaqafqaziya incičiçəyi** növü bitir. MNB-da kollek-siyası vardır.

İnək noxudu- Fabakimilər (Paxlakimilər) fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Vigna*», rus dilində «Viçna» adlanır. İnək noxudu yaxşı dənli yem bitkisi hesab olunur. Toxumu 24-28% zülalla və 1,45-1,72% yağla zəngindir. Azərbaycan florasında 1 növü mədəni halda becərilir.

İnnab- Murdarça fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Zizyphus*», rus dilində «Unabi» adlanır. İnnab meyvələrindən həm təzə, həm də qurudulmuş halda geniş istifadə edilir. İnnab meyvələrində 21-25%-şəkər, 0,47-1,87% müxtəlif turşular, 2,1-5,8% pektin maddələri, 350-735 mq% C vitamini və s. vardır. İnnab meyvələri çox qədimdən tibbi əhəmiyyət kəsb edir. Onun meyvələrindən boğaz ağrısı, hipertoniya, mədə-bağırsaq və b. xəstəliklər zamanı dərman kimi istifadə edilir. Yarpağından və kökündən qızdırmaya qarşı istifadə edilir. Azərbaycan florasında 1 növü bitir. MNB-da və Şamaxı dayaq məntəqəsində 20-yə qədər sortu və 3 növü becərilir.

İsitməotu- Kələmkimilər (Xaççiçəkkimilər) fəsiləsinə aid olan birillik, ikiillik və çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Erysimum*» adlanır. Lüğəti mənası eryuomoy-şəfa vermək deməkdir. Rus dilində «Jeltuşnik» adlanır. Toxumlarında 27,5%-ə qədər qatı yağ vardır. Azərbaycan florasında 22 növü bitir.

İstiot (Bibər)- Badımcankimilər fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Capsicum*» adlanır. Lüğəti mənası capsa-qutu, anbar deməkdir. Rus dilində «Pereü» adlanır. İstiot qidaya ədviyyat kimi qatılır və turşuya qoyulmada da istifadə olunur, C və A vitamini ilə zəngindir. İstiotun meyvəli ətinin tərkibində 23,66-66,17% şəkər, 10,62-34,04% fruktoza, 2,12-19,61% saxaroza, 3,57-11,49% qlükoza və 5,5-9,31% zülal vardır. MNB-da örtülü şəraitdə (oranjeriyada) becərilir. Açıq şəraitdə mədəni əkin şəraitinə keçirilmiş bir neçə sortları becərilir. Azərbaycan florasında **Birillik istiot** nö-vü becərilir.

İşiq otu- Cilkimilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Luzula*» adlanır. Lüğəti mənası luceo-parıldamaq deməkdir. Rus dilində «Ojika» adlanır. Sünbülləmə dövründə yem bitkisi kimi istifadə olunur. Azərbaycan florasında 6 növü bitir.

İtburnu (Dərgil, həmərsin)- Gülçiçəklilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Rosa*», rus dilində «Roza», «Şipovnik» adlanır. Kökündə, gövdəsində və yarpağında aşı maddəsi, meyvəsində 8,09%şəkər, 2,74% pektin, 2,18% pentazon, 3,58% aşı və rəngləyici maddə, 500-1077mq% vitamin, 0,071% efir yağı vardır. İtburnundan alınan dərman preparatları qan dövrünün yaxşılaşdırılmasında, böyrək, mədə, dəri xəstəliklərinin və yaraların müalicəsində istifadə edilir. Tərkibində çoxlu miqdarda mikroelementlər, mürəkkəb efir, fitonsid və s. vardır. Ondan mürəbbə, cem, vitaminli içki, kompot və s. hazırlanır. MNB-nın kolleksiya sahəsində yeni növləri vardır. Kolleksiyada becərilən növlər üzərində yeni qızılgül sortları almaq üçün seleksiya işləri aparılır. Azərbaycan florasında 34 növü vardır, 6 növü mədəni şəraitdə becərilir.

İtxiyarı(Dəli xiyar, atılan)-Boranıkimilər (Qabaqkimilər) fəsiləsinə aid olan çoxillik ot bitkisidir. Bitki latın dilində «*Ecballium*» adlanır. Lüğəti mənası ecballeio-atma, tullama deməkdir. Rus dilində «Beşeny oqureü» adlanır. Meyvəsində elaterin və profetin qlükozidləri

olduğu üçün zəhərlidir. Yetiş-məmiş təzə meyvələrindən alınan cövhər ishala qarşı istifadə olunur. Azər-baycan florasında **Adi itxiyarı** növü bitir.

İtiqayıq- Fabakimilər (Paxlakimilər) fəsiləsinə aid olan çoxillik ot bitkisidir. Bitki latın dilində «*Oxytropis*», rus dilində «Ostrolodka», «Ostrolodoçnik», «Ostrokilğniüa», «Qolubuška» adlanır. Yem, dekorativ bitkilərdir, bəzi növləri zəhərlidir. Azərbaycan florasında 8 növü bitir.

İtkərəvüzü- Kərəvüzkimilər (Çətirçiçəkkimilər) fəsiləsinə aid olan bir-illik və ya ikiillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Aethusa*» adlanır. Lüğəti mənası aetousa-parlaq, işıqlı deməkdir. Rus dilində «Kokoriş» adlanır. Zəhərli bitkidir. Azərbaycan florasında 1 növü bitir.

İtquyruğu- Qırtıckimilər (Taxıllar) fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Cynosurus*» adlanır. Lüğəti mənası kynon-it, ura isə quyruq deməkdir. Rus dilində «Qrebennik» adlanır. Yem bitkisidir. Azərbaycan florasında **Tikanlı itquyruğu** növü bitir.

İtotu (Güləsovu)- Lamiasiyakimilər (Dodağçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan birillik və çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Marrubium*», rus dilində «Şandra» adlanır. Azərbaycan florasında 10 növü bitir.

İtüzüümü- Badımcankimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Lycium*», rus dilində «Dereza» adlanır. Azərbaycan florasında 3 növü vardır ki, bunlardan ikisi mədəni şəraitdə becərilir. MNB-da kolleksiya sahəsində becərilir.

İydə- İydəkimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Elaeagnus*» adlanır. Lüğəti mənası elaie-zeytun ağacı, agnos-təmiz, saf deməkdir. Rus dilində «Lox», adlanır. Meyvəsinin tərkibində 70% şəkər, 6% sellüloza, 1,5% nişasta və 0,5% sərbəst turşu vardır. İydə ağacından yüksək keyfiyyətli kitrə alınır. Həmin kitrədən isə yüksək keyfiyyətli lak, yapışqan, rəng və s. hazırlanır. İydə meyvəsinin unundan müxtəlif qənnadı məhsullarının, meyvələrindən isə kompot, zəif spirtli içkilər hazırlanmasında istifadə edilir. Xalq təbabətində iydə unundan hazırlanmış horra südəməz uşaqların mədə pozulmaları zamanı istifadə edilir. İydənin 5-15 meyvəsinin süddə dəmləməsi şəkər xəstəliyini müalicə edir. Azərbaycan florasında 2 növü bitir, bəzi növləri isə mədəni şəraitdə becərilir. MNB-nın kolleksiya sahəsində əkilib becərilir.

İyəvər- Lamiasiyakimilər (Dodağçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Clinopodium*» adlanır. Lüğəti mənası cline-yataq, pous isə ayaq deməkdir. Rus dilində «Paxučka» adlanır. Boyaqqılıqda, ətirli ədviyyalı bitki kimi yeyinti sənayesində istifadə edilir. Efir yağlı və bal verən bitkidir, yağı limon ətirlidir. Azərbaycan florasında 2 növü bitir.

İyir- Qırtıckimilər (Taxıllar) fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Aira*», rus dilində «Aira», «Luqovik» adlanır. Dekorativ bitki kimi qumsal və ba-taqlıq yerlərində əkilməsi məsləhətdir. Azərbaycan florasında **Tükvarı iyir** növü bitir.

İynəotu- Qərənfilçiçəklilər fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Velezia*», rus dilində «Veleüiə» adlanır. Azərbaycan florasında **Sərt iynəotu** növü bitir.

Kaççin- Sümürgənçiçəklilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Caccinia*», rus dilində «Kaççiniə» adlanır. Köklərində şirintəhər selikli maddələri olduğuna görə qida bitkisi kimi istifadə olunur. İri və yaraşlıq yarpaqlarına görə çox dekorativdir. Azərbaycan florasında **Qalınarpaq kaççin** növü bitir.

Kafirotu- Tərəçiçəklilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Camphorosma*» adlanır. Lüğəti mənası kamfora-kamfara, osme-ətir, iy, qoxu deməkdir. Rus dilində «Kamforosma» adlanır. Tərkibində 0,2%-ə qədər acı badam dadı olan efir yağı vardır. Yem bitkisi kimi yararlıdır. Xalq təbabətində dərman əhəmiyyətinə malikdir. Azərbaycan florasında 2 növü bitir.

Kağız ağac- Tutkimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Brous-sonetia*», rus dilində «Brussoneüiə» adlanır. Kağız ağacının cavan zoğlarının qabığından yüksək keyfiyyətli Aleksandr kağızı alınır. Yarpaqları və çiçəkləri çox dekorativdir. MNB-da kolleksiya sahəsində becərilir.

Kahı (Südləmə)- Kəpənəkçiçəklilər (Mürəkkəbçiçəklilər) fəsiləsinə aid birillik, ikiillik və çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Lactuca*», rus dilində «Molokan», «Latuk» adlanır. Onun ərzaqlıq hissələrinin tərkibində quru maddənin miqdarı 11,3%, o cümlədən yarpaq kahıda 2,66% şəkər, baş kahıda 3,57% şəkər və 2,93% zülal olur. Tərkibində B₁, B₂, K, PP, A, C

vitaminləri vardır. Təzə yarpaqlarında alma turşusu, limon turşusu, quzuqulağı turşusu və az miqdarda kəhraba turşusu olur. Kahının müalicəvi əhəmiyyəti də vardır. Kahının şirəsində laktutsin olduğundan kahı ilə normal qidalananların əsəb sistemi sakitləşir, yuxusu yaxşılaşır, həzmedici orqanlarının fəaliyyəti nizamlanır və qan dövrəni normallaşır. Hipertoniya və s. xəstəliklər üçün pəhriz qida kimi istifadə edilir. Azərbaycan florasında 10 növü vardır ki, onlardan biri də mədəni şəraitdə becərilir.

Kakao- Sterkulyarkimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Theobroma*», rus dilində «Kakao» adlanır. Toxumlarından yağ alınır (tibb məqsədilə), cecəsi isə əzilib toz halına salınır və həmin toz qənnadı sənə-yesində istifadə olunur. MNB-da isti şitillikdə və oranjereyalarda becərilir.

Kaktus- Kaktusların vətəni Cənubi və Şimali Amerikadır. Burada onlar quru və isti rayonlarda bitir. Lakin Pataqoniya və Kanadanın sərt soyuq iqlim şəraitində yayılmış kaktuslar da az deyildir. Kaktuslar ilə ən zəngin ölkə Meksikadır. Bu ölkənin dövlət gerbində kaktusun şəkli vardır. Öz vətəmində bu bitkilər çox böyük əhəmiyyətə malikdirlər. Sütunvarı formalı kaktusların meyvələri çiy və bişmiş halda yeyilir. Bəzən bu meyvələrdən müxtəlif içkilər hazırlanır. «Gecə gözəli» adlanan kaktusun külündən ürək dərmanı hazırlanır. MNB-da istixanalarda (oranjereya) becərilir.

Kalafa gülü (Ağpopur) -Lamiasiyakimilər (Dodağ çiçəklilər) fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Ballota*», rus dilində «Belo-kudrennik» adlanır. Azərbaycan florasında 1 növü bitir.

Kalepina- Kələmkimilər (Xaç çiçəkkimilər) fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Calepina*», rus dilində «Kalepina» adlanır. Toxum-larından yağ alınır ki, bu da işıqlandırmada istifadə olunur. Yarpaqları yemə-lidir və qidada istifadə olunur. Azərbaycan florasında **Əyri kalepina** növü bi-tir.

Kalış- Qırtıckimilər (Taxıllar) fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Sorghum*», rus dilində «Sorqo» adlanır. Yem bitkisidir. Taxılları mal-qara üçün yaxşı yem hesab olunur. Taxıldan (dənindən) spirt və nişasta alınır. Gövdəsinin tərkibində 12-18%-ə qədər şəkər, kökümsovunun tərkibində 27% nişasta və 13% şəkər vardır. Azərbaycan florasında 4 növü bitir.

Kalısvər- Qırtıckimilər (Taxıllar) fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Melica*», rus dilində «Perlovnik» adlanır. Dekorativ bitkidir. Tam çiçək açanda ondan quru gül dəstəsi hazırlanır. Azərbaycan florasında 9 növü bitir.

Kalta- Qaymaq çiçəkkimilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Caltha*», rus dilində «Kalujniüa» adlanır. Kaltanın çiçək qönçələrindən sirkə ilə ədviyyat (tutma, xuruş) hazırlanır. Mal-qara üçün zəhərli olub, tərkibində anemonin, xolin və berberin vardır. Dekorativ, bal-verən bitkidir. Suda bişirilmiş, qurudulmuş və döyülüb toz halına salınmış kökləri çay surroqatının alınmasında istifadə olunur. Azərbaycan florasında 2 növü bitir.

Kanna- Kannakimilər fəsiləsinə aid olub, əsas vətəni tropik Amerikadır. Bitki latın dilində «*Canna*», rus dilində «Kanna» adlanır. Yunan dilində mənası «borucuq» deməkdir. Dekorativ bitkidir, bağlarda, parklarda becərilir. MNB-da **Hind kannası** növü və bir neçə çeşidi (sortu) becərilir.

Karamış- Boyaqotukimilər fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki la-tın dilində «*Karamyschewia*», rus dilində «Karamışeviə» adlanır. Azər-baycan florasında **Xedotvari karamış** növü bitir.

Kasni(Cırdaquş, göyçiçək)-Kəpənəkçiçəklilər (Mürəkkəbçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan birillik və çoxillik ot bitkisidir. Bitki latın dilində «*Cichorium*» adlanır. Lüğəti mənası kio-getmək, chorion-sahə deməkdir. Rus dilində «Üikoriy» adlanır. Cavan yarpaqlarından salatların hazırlanmasında istifadə olunur. Kökündə inulin, acı intibin qlükozidi, fruktoza və C vitamini olur. Yoğunlaşmış kökündən qəhvə surroqatı və həmçinin yüksək keyfiyyətli spirt alınmasında istifadə edilir. Köklərinin həlimi mikroba qarşı işlədilir və büzücü xassəyə malikdir.

Xalq təbabətində kasnının qurudulmuş çiçəyi, yar-pağı və kökünün dəmlənməsindən qaraciyər, öd kisəsi və sarılıq xəstəlik-lərində istifadə edilir. Azərbaycan florasında 2 növü bitir.

Kassiya (Səna, İskəndər yarpağı)- Fabakimilər (Paxlakimilər)

fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Cassia*», rus dilində «Kassiə», «Senna» adlanır. Dərman bitkisidir. Təbabətdə yarpağının şirəsindən işlətmə dərmanı kimi istifadə olunur. Yarpağında ümumi antraqlükozidin miqdarı 0,8-1,2%, meyvəsində isə 1,3%-dir. Azərbaycan florasında 2-3 növü bitir.

Katalpa- Biqnoniyakimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Catalpa*», rus dilində «Katalğa» adlanır. Katalpa toxumlarının tərkibində 30%-dək elioستearin turşusu vardır. Yarpaqların irililiyi və tünd-yaşıl olması onu çox dekorativ edir. Azərbaycan florasında Yasəmən-yarpaq katalpa növü bitir. MNB-nın kolleksiyasında əkilib becərilir.

Keçialaçı- Yulğunkimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Reanmuria*», rus dilində «Reomöriə» adlanır. Azərbaycan florasında 3 növü bitir.

Keçiqulağı (Sığırquyruğu)- Keçiqulağıkimilər fəsiləsinə aid olan iki-illik və çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Verbascum*», rus dilində «Korovək» adlanır. Dekorativ bitkidir. Bağlarda geniş yayılmışdır. Azərbaycan florasında 25 növü bitir.

Keçiməməsi- Zəngçiçəyikimilər fəsiləsinə aid olan ikiillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Michauxia*», rus dilində «Mişoksiə» adlanır. Azərbaycan florasında **Hamar keçiməməsi** növü bitir.

Keçiyemliyi (Təkə saqqalı)- Kəpənəkçiçəklilər (Mürəkkəbçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan ikiillik və çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Scorzonera*» adlanır. Lüğəti mənası scorza-kök, nera-qara deməkdir. Rus dilində «Kozeleü», «Skorüonera» adlanır. Yem bitkisidir, yarpaqları və kökləri yeyilir. Yoğunlaşmış kökümsovlü bitkidir. Köklərində 1-2%, yarpaqlarında 1-2,5%, gövdəsində isə 1% kauçuk olur. Çiçəkləri və yarpaqları çox dekorativdir. Azərbaycan florasında 19 növü bitir.

Kentrantus- Pişikotukimilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Kentranthus*» adlanır. Lüğəti mənası kentron-mahmız, anthos-çiçək deməkdir. Rus dilində «Kentrantus» adlanır. Respublikamızda az bir müddətdə becərməsinə baxmayaraq özünə çoxlu pərəstişkar çiçək həvəskarı toplamışdır. Çiçəyinin rənginə, yarpaqlarının dekorativliyinə görə bəzək-bağçılıqda ondan müxtəlif kompozisiyalar yaratmaq mümkündür. Azərbaycan florasında **Uzunçiçək kentrantus** növü bitir. MNB-nın kollek-siya sahəsində əkilib becərilir.

Kəfrəmotu- Kərəvüzkimilər (Çətirçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan çox-illik bitkidir. Bitki latın dilində «*Laserpitium*» adlanır. Lüğəti mənası laserion-qatranlı maddə, piticein-axmaq, axıb getmək deməkdir. Rus dilində «Qla-dış» adlanır. Azərbaycan florasında **Sərttük kəfrəmotu** növü becərilir.

Kəklükotu- Lamiasiyakimilər (Dodağıçiçəklilər) fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Thymus*», rus dilində «Timğən», «Çabreü» adlanır. Efir yağlı bitkidir. Efir yağının tərkib hissəsi əsas etibarilə fenollar, monoterpenlər, ketonlardan ibarətdir. Kəklükotu bitkisi dərman vasitəsi kimi bir çox xəstəliklərin, o cümlədən tənəffüs və həzm sistemi xəstəliklərinin müalicəsində, həmçinin kulinariyada geniş istifadə olunur. Kəklükotunun efir yağı həzm sisteminə müsbət müalicəvi təsir göstərir. Onun rozmarin və ya ətirşahdan alınmış efir yağları ilə qarışığı qarın nahiyəsinin masajında ağrıkəsici kimi istifadə edilir. Eyni zamanda kəklükotu yorğunluğu aradan qaldırır, aşağı qan təzyiqi və qanazlığı kimi xəstəliklərin müalicəsində mühüm rol oynayır. Kəklükotu bitkisindən bir çox xəstəliklərin müalicəsində istifadə olunur. Onun antiseptik xüsusiyyətlərindən biri də tənəffüs sistemi infeksiyalarında (soyuqdəymə, qripp, öskürək, bronxit və s.) müalicəvi təsirə malik olmasıdır. Azərbaycan florasında 18 növü vardır. MNB-da bir neçə nö-vü əkilib becərilir.

Kəkrə- Kəpənəkçiçəklilər (Mürəkkəbçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan

çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Acroptilon*» adlanır. Lüğəti mənası acron-iti-ləşmiş, üst qat, ptilon-qanad deməkdir. Rus dilində «Qorçak» adlanır. Azərbaycan florasında **Sürünən kəkrə** növü bitir.

Kələm- Kələmkimilər (Xaççiçəklilər) fəsiləsinə aid olan birillik və ya ikiillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Brassica*» adlanır. Lüğəti mənası braso-qaynatmaq deməkdir. Rus dilində «Kapusta» adlanır. Tərəvəz bitkisidir. Tərkibi 1,27-3,78% azotlu maddələrdən, 0,16-0,67% yağdan və 5,25—8,56% karbohidratdan ibarətdir. Kələmin yarpaqlarının tərkibində C vitamini (10-200mq%), A vitamini (38-72 qamm), o cümlədən K, B₁, B₂, və D vitaminləri vardır. Azərbaycan florasında 8 növü məlumdur ki, bunlardan üçü mədəni şəraitdə becərilir. MNB-da dekorativ sortları əkilib becərilir.

Kələvüç- Lamiasiyakimilər (Dodağçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Galeobdolon*» adlanır. Lüğəti mənası gale-gəlincik, safsar, bdolos-pis iy, üfunət deməkdir. Rus dilində «Zelençuk» adlanır. Azərbaycan florasında **Sarı kələvüç** növü becərilir.

Kənaf- Kənafkimilər fəsiləsinə aid birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Cannabis*», rus dilində «Konoplə» adlanır. Gövdəsində 20%-ə qədər yüksək hiqroskopiklik qabiliyyətinə malik möhkəm texniki lif olan kənaf, əsasən kobud parçaların, hörüklü iplərin və yelkənli gəmilərdə istifadə üçün kəndir hazırlanmasında istifadə edilir. Bu parçalardan kisə, brezent və digər suyadavamlı əşyalar hazırlanır. Azərbaycan florasında 2 növü vardır ki, bunlardan biri mədəni şəraitdə becərilir.

Kəndir- Kəndirçiçəklilər fəsiləsinə aid çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Trachomitum*» adlanır. Lüğəti mənası trachys-kələ-kötür, miton-tel deməkdir. Rus dilində «Kendirğ» adlanır. Lifli, kauçukverən və dərman bitkisidir. Yarpaqlarında 0,5-2,5%-ə qədər kauçuk olur. Azərbaycan florasında 2 növü bitir.

Kəndirotu- Əməköməcikimilər fəsiləsinə aid birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Abutilon*» adlanır. Lüğəti mənası a-inkar, bous-körpü özüülü, tilos-zəif, davamsız deməkdir. Rus dilində «Kanatnik» adlanır. Lifli bitkidir, kəndirindən yelləncək, balıq toru hazırlanmasında istifadə olunur. Azərbaycan florasında **Teofrast kəndirotu** növü bitir.

Kəpənəkçiçək- Kəpənəkçiçəklilər (Mürəkkəbçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Aconitum*», rus dilində «Boreü», «Akonit» adlanır. Kəpənəkçiçəyi dibçəklərdə, eyvanlarda, yeşiklərdə əkib-becərmək olar. Bəzək-bağçılıqda güllüklər yaratmaq və gül dəstəsi düzəltmək üçün istifadə olunur. Mal-qara üçün zərərli bitki hesab olunur. Azərbaycan florasında 3 növü bitir.

Kərəvüz- Kərəvüzkimilər (Çətirçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan birillik və ikiillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Apium*» adlanır. Lüğəti mənası apis-arı deməkdir. Rus dilində «Selğderey» adlanır. Kərəvüzün kökmeyvələrinin tərkibində 6,7% sulu karbonlar, o cümlədən 5% şəkər, 1,3% zülal, 0,1% efir yağı, 1% sellüloza, 1% kül (kalium, kalsium, fosfor, natrium və s.) elementləri, 7 mq% C vitamini və az miqdarda A, B qrupu vitaminləri və PP vitamini vardır. Yarpaqları müxtəlif salatların hazırlanmasında, meyvə və tərəvəzlərin konservləşdirilməsində, duza, turşuya qoyulmasında istifadə edilir. Kərəvüz həm də qiymətli dərman bitkisidir. Xalq təbabətində kərəvüz yarpaqlarından alınmış preparat sidikqovucu kimi istifadə edilir, şirəsi böyrək daşlarından azad olunmasında, həmçinin qan təzyiqinin aşağı salınmasında və şəkər xəstəliyinin müalicəsində istifadə edilməsinə imkan yaradır. Ətriyyatda geniş istifadə olunur. Azərbaycan florasında **İyli kərəvüz** növü bitir.

Kəsəkotu- Kələmkimilər (Xaççiçəklilər) fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Arabidopsis*» adlanır. Lüğəti mənası arabis və apsis-növ deməkdir. Rus dilində «Rezuşka» adlanır. Azərbaycan florasında 3 növü bitir.

Kəsikotu- Kərəvüzkimilər (Çətirçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Libanotis*», rus dilində «Poreznik» adlanır. Azərbaycan florasında **Zaqafqaziya kəsikotu** növü bitir.

Kətəv- Kətəvkimilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Thesium*», rus dilində «Leneü» adlanır. Azərbaycan florasında 4 növü becərilir.

Kəvər- Soğankimilər fəsiləsinə aiddir. Kəvərin tərkibində kifayət qədər kalium, dəmir, fosfor, kükürd, C, B₁, B₂, E, PP vitaminləri və karotin vardır. Efir yağının tərkibində olan kükürd kəvərə spesifik dad verir. Kəvərdən padaqra, revmatizm, sınqa, yaddaş zəifliyi (skleroz) xəstəliklərinin müalicəsində, həmçinin psixi və fiziki yorğunluğa qarşı istifadə olunur. Kəvər həzm orqanlarının fəaliyyətini artırır, sidikqovucu xüsusiyyətə malik olmaqla böyrəklərin işini yaxşılaşdırır, iştahı artırır. Xalq arasında ən çox səbzi qovurma kəvərlə hazırlanır. Xalq təbabətində kəvərin yarpaq və soğanını əzib şirəsini çıxarır və ondan bir çay qaşığı götürüb, bir çay qaşığı balla qarışdırıb üzə çəkəndə ləkələri aparır və uzun rəngini yaxşılaşdırır. MNB-nin kolleksiya sahəsində kəvərin müxtəlif sortları becərilir.

Kirpiotu- Tərəçiçəklilər fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Echinopsilon*» adlanır. Lüğəti mənası exinos-kirpi, psilon-tük deməkdir. Rus dilində «Gxinopsilon» adlanır. Boyaqaçılıqda geniş istifadə olunur. Azərbaycan florasında 2 növü becərilir.

Kişniş- Kərəvüzkimilər (Çətirçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Coriandrum*» adlanır. Lüğəti mənası koris-balaca, anison-cirə deməkdir. Rus dilində «Kişneü», «Koriandr» adlanır. Kişnişin tərkibində orta hesabla 67 mq% C vitamini, 278 mq% A provitamini, toxumlarında isə 2,93%-ə kimi efir yağı, 10% piy və 16%-ə qədər zülal maddəsi vardır. Kişnişin toxumları özünə məxsus kəskin iyə malik olub limon ətrini xatırladır. Kişniş toxumlarından çörək-bulka, qənnadı məmulatları, pendir, likyor (içki) və pivə istehsalında ədviyyat kimi geniş istifadə edilir. Ətriyyat sənayesində də qiymətli xammaldır. Kişniş bitkisinin yarpaqları, zərif zoğu və toxumları bəzi xəstəliklərin müalicəsində geniş istifadə edilir. Kişnişin şirəsi ilə ürək ağrıları və ürək sancmaları müalicə edilir. Azərbaycan florasında **Çöl və Dağ kişnişi** növləri becərilir.

Kök- Kərəvüzkimilər (Çətirçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan birillik və ikiillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Daucus*» adlanır. Lüğəti mənası danein-yandırmaq deməkdir. Rus dilində «Morkovg» adlanır. Kökmeyvəsinin tərkibində 6-8% şəkər, 1,5% zülal, 1,2% sellüloza, 0,8% kül elementləri, o cümlədən dəmir, kalium, kalsium, manqan, fosfor birləşmələri, B₁, B₂, B₆, PP vitaminləri vardır. Kök çiy halda çərəz kimi yeyilir, xörəklərə, yəni plovə, şorbalara, veneqretə qatılır. Kökün müalicəvi əhəmiyyəti də böyükdür. Belə ki, o gözlərin görmə qabiliyyətini artırır, körpələrin böyüməsini sürətləndirir, iştahı artırır, sidikqovucudur, böyrək xəstəlikləri zamanı güclü təsir göstərir. Kökün toxumundan alınan daukarindən təbabətdə ürək xəstəliklərini müalicə etmək üçün geniş istifadə olunur. Azərbaycan florasında 2 növü vardır. **Yabanı kök** növü təbiətdə bitir, **Əkin kökü** növü isə mədəni şəraitdə becərilir.

Köməci- Əməköməcikimilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Malvella*», rus dilində «Malğvoçka» adlanır. Azərbaycan flora-sında **Jerar köməci** növü becərilir.

Köpəkdiliotu- Sümürgənkimilər fəsiləsinə aid olan birillik, ikiillik və çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Cynoglossum*» adlanır. Lüğəti mənası kyon-köpək, glossa-dil deməkdir. Rus dilində «Çernokorenq» adlanır. Balverən bitkidir. Dərman köpəkdiliotunun kökünün tərkibində 0,12% zəhərli alkaloid sinoqlossin, qlükozid və alkaloid sinoqlossein, toxumlarında isə 40%-ə qədər yağ vardır. Ot hissəsi efir yağı ilə zəngindir. Azərbaycan florasında 5 növü becərilir.

Köpükotu- Fabakimilər (Paxlakimilər) fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Hedysarum*» adlanır. Lüğəti mənası hedyə, aroma-xoş ətirli deməkdir. Rus dilində «Kopeçnik» adlanır. Mal-qara tərəfindən yaxşı yeyilir. Dekorativ bitkidir. Azərbaycan florasında 8 növü becərilir.

Küknar- Şamkimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Picea*» adlanır. Lüğəti mənası pix-qatran deməkdir. Rus dilində «Elg» adlanır. Oduncağı ağ, yumşaq, yüngül, davamlıdır, bunlardan tikinti və xırda məmulat hazırlamaq üçün material hazırlanır. Qabığından dərinin

aşılmasında, skipidar, terpentin yağı və s. hazırlanmasında istifadə olunur. MNB-da bir neçə növün kolleksiyası vardır.

Küllüca- Kəpənəkçiçəklilər (Mürəkkəbçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Filago*» adlanır. Lüğəti mənası filum-tel de-məkdir. Rus dilində «Jabnik» adlanır. Azərbaycan florasında 3 növü bitir.

Küncüt- Küncütkimilər fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Sesamum*» adlanır. Lüğəti mənası küncütün qədim yunan adı ilə bağ-lıdır. Rus dilində «Kunjut» adlanır. Yağlı bitkilərdir. Küncütün toxumunda 53-63% yağ vardır. Küncüt yağı açıq-sarı rəngli, xoş dada malik və iysizdir, qida və qənnadı sənayesində yüksək növlü, keyfiyyətli halvanın hazırlanmasında istifadə olunur. Azərbaycan florasında mədəni halda **Şərqi küncütü** növü becərilir.

Küstüşam (Brioniya)- Boranikimilər (Qabaqkimilər) fəsiləsinə aid olan çoxillik ot bitkisidir. Bitki latın dilində «*Bryonia*» adlanır. Lüğəti mənası bryein-tez böyüyən deməkdir. Rus dilində «Perestupenğ», «Brioniə» adlanır. Zəhərli olub piyli və yağlı bitkidir. İkiyillik küstüşamın köklərində alkaloid və qlükozid brionin vardır. Onun giləmeyvələrindən qırmızı boya alınır. Xalq təbabətində qandayandırıcı, ağrıkəsən, öskürəyə qarşı istifadə olunur. Mal-qara tərəfindən yeyilmir. Azərbaycan florasında 2 növü becərilir.

Qamış- Qırtıckimilər (Taxıllar) fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Phragmites*», rus dilində «Trostnik» adlanır. Yaşıl hissələri yeməlidir, tər-kibində 16-18% karbohidrat vardır. Qurudulmuş əzilmiş kökümsovundan şirəni çörək hazırlanır. Yarpaqlarının tərkibində C və A vitamini vardır. Azərbaycan florasında **Adi qamış** növü becərilir.

Qanadçiçək- Qərənfilçiçəklilər fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Pteranthus*» adlanır. Lüğəti mənası pteros-qanad, antoc-çiçək deməkdir. Rus dilində «Krilovvetnik» adlanır. Azərbaycan florasında **Haçalı qanadçiçək** növü becərilir.

Qanqal- Kəpənəkçiçəklilər (Mürəkkəbçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan ikiillik və çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Cirsium*», rus dilində «Bodək» adlanır. Kökümsovunun tərkibində inulin vardır ki, bu da yerarmudu (yeralmas) dadını xatırladır və qidada istifadə olunur. Azərbaycan florasında 32 növü becərilir.

Qantəpər- Fırçaotukimilər fəsiləsinə aid olan birillik və çoxillik ot bitkisidir. Bitki latın dilində «*Cephalaria*» adlanır. Lüğəti mənası kephale-baş deməkdir. Rus dilində «Qolovçatka» adlanır. Yaxşı balverən bitkidir. Çiçəklənmiş başcığı xalçaçılıqda yun saplarının alovu-sarı rəngə boyanmasında istifadə olunur. Bitkinin tərkibində araqasin ($C_{21}H_{18}H_2O_4$) və digər alkaloidlər vardır. Xalq təbabətində çiçəyindən hazırlanmış şirə və həlim soyuqdəyməyə qarşı istifadə olunur. Yarpaqlarında 134 mq% C vitamini olur. Toxumlarının tərkibində 7,35% su, 11,60% sellüloza, 22,60% yağ, 16,25% azotlu maddələr, 36,38% azotsuz ekstrakt maddələri və 5,85% kül vardır. Azərbaycan florasında 12 növü becərilir. MNB-nın kolleksiya sahəsində becərilir.

Qaraçöhrə- Qaraçöhrəkimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Taxus*», rus dilində «Tiss» adlanır. Yarpaqları acı və zəhərli olduğu üçün mal-qara tərəfindən yeyilmir. Tərkibində alkaloid «taksin» ($C_{27}H_{51}NO_{10}$) və yarpaqlarında efir yağı vardır ki, bu da qıcıqlandırma xüsusiyyətinə malikdir. Qaraçöhrənin toxumlarının tərkibində 30,38% yağ vardır. Xalq təbabətində yarpaqlarından ürək xəstəliyinə qarşı istifadə olunur. Dekorativdir, yaxşı balverəndir. Azərbaycan florasında 1 növü becərilir. MNB-da kolleksiyası vardır.

Qaragilə- Doqquzdonkimilər fəsiləsinə aiddir. Kol bitkisidir. Meyvə əmələ gətirəndə çox bəzəkli görünür. Qayçılanma vasitəsilə yaşllaşdırmada müxtəlif formalar vermək mümkündür. Bitki latın dilində «*Symphoricarpus*», rus dilində «Snejnik», «Snejnoəqodnik» adlanır. Balverən bitkidir. Azərbaycan florasında mədəni əkin şəraitində **Salxımvarı qaragilə** növü becərilir.

Qarağac- Qarağackimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Ulmus*», rus dilində «Vəz», «İlgm», «Berest», «Karaqaç» adlanır. Azərbaycan rayonlarında küçələrin, bağların və parkların yaşllaşdırılmasında, bəzi yerlərdə yolların kənarında və meşə zolaqlarının salınmasında istifadə edilir. 300 ilə qədər yaşayır. Balverəndir və dekorativdir. Xalq təbabətində qabığına doğrayıb qaynadır, süzüb buğda unu ilə məlhəm hazırlayır və ondan çiban tipli yaraların müalicəsində

istifadə edirlər. Azərbaycan florasında 6 növü vardır ki, bunlardan ikisi mədəni şəraitdə becərilir. MNB-da kolleksiyası vardır.

Qarağat- Daşdələnkimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Ribes*», rus dilində «Smorodina» adlanır. Qarağat meyvələrində quru maddənin miqdarı 12,8-23,5% təşkil edir. Giləmeyvədə pektin, pentozan, sellüloza, üzvi turşular (2-3%), azotlu maddələr (0,20-1,41%) və az miqdarda A, B₁ və P vitaminləri vardır. Qarağat meyvələri təzə halda yeyilir, onlardan püre, jele, mürəbbə, marmelad, şirə, limonad, konfet, şərab və s. hazırlanır. Qarağat yarpaqları ətirli və turş olduğundan tərəvəzlərin konservləşdirilməsində ədəva kimi istifadə edilir. Qarağatdan sinqa xəstəliyi, mədə pozuntuları zamanı müalicə vasitəsi kimi də istifadə olunur. Azərbaycan florasında 3 növü vardır ki, bunlardan biri mədəni şəraitdə becərilir. MNB-da **Qırmızı və Qara qarağatın** kolleksiyası vardır.

Qaraot- Lamiasiyakimilər (Dodağičiçəklilər) fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Origanum*», rus dilində «Duşiu» adlanır. Qaraotun yarpaqlarından kvas içkisinin tamını yaxşılaşdırmaq üçün, cavan zoğlarından isə ətrinə görə xiyar və pomidorun duza qoyulması zamanı istifadə edilir. Onun tərkibində 2-7% ətirli timol yağı, 258 mq%-ə qədər C vitamini, toxumlarında isə 29,15% yağ vardır. Yerli əhali yun ipləri qara və tünd-qırmızı rəngə boyamaq üçün qaraotdan istifadə edirlər. Xalq arasında baş, diş ağrıları zamanı, habelə zökəmə qarşı adi qaraot dəmlənməsi kimi içilir. Bundan əlavə onu boymadərənin qurumuş çiçəkləri ilə birlikdə (toz halında) müxtəlif dəri xəstəliklərinin müalicəsində istifadə edirlər. Azərbaycan florasında **Adi qaraot** növü becərilir.

Qaratikan- Murdarçakimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Paliurus*», rus dilində «Derji-derevo» adlanır. Xalq təbabətində yarpaq və qabığı sidikqovucu dərman kimi, eyni zamanda qotur, dəmrov xəstəliyinə qarşı da istifadə edilir. Qaratikanın budaqları yandıqda qaraya çalan yağlı külü çıxır. O yağı pambığa hopdurub qotur, göbələk və dəmrova sürtdükdə müalicə edir. Meyvə və qabığının tərkibində aşı maddəsi vardır. Azərbaycan florasında 1 növü becərilir. MNB-da kolleksiyası vardır.

Qarğaayağı- Kələmkimilər (Xaçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan birillik və ikiillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Coronopus*» adlanır. Lüğəti mənası korone-qarğa, ipus-ayaq deməkdir. Rus dilində «Voronğə lapa» adlanır. Cavan (tər) yarpaqları qidada vəzəri kimi, kökləri isə qaynadılmış halda istifadə olunur. Azərbaycan florasında **Sürtük qarğaayağı** növü becərilir.

Qarğa gözü- Trillialar fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Paris*» adlanır. Lüğəti mənası par-tən, bərabər, eyni deməkdir. Rus dilində «Voroniy qlaz» adlanır. Xalq təbabətində yarpaqlarından sarı və yaşıl boya alınır. Zəhərli bitki olub, tərkibində saponin, parstifin vardır. Azərbaycan florasında **Natamam qarğagözü** növü becərilir.

Qarğa soğanı- Süsənkimilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Gladiolus*» adlanır. Lüğəti mənası gladius-qılınc deməkdir. Rus dilində «Şpajnik» adlanır. Qarğasoğanının kərpicvarı və adi növlərinin soğanaqlı yumruları qaynadılmış halda yeyilir. Xalq təbabətində soğanaqlı yumrularından qızılçaya qarşı yarasəğaldan, diş və böyrək daşı xəstəliklərinin müalicəsində geniş istifadə olunur. Azərbaycan florasında 6 növü becərilir. MNB-da 5 növün kolleksiyası vardır.

Qarğidalı- Qırtıckimilər (Taxıllar) fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Zea*», rus dilində «Kukuruza», «Mais» adlanır. Qidada qızardılmış və qay-nadılmış halda, saçaqları böyrək xəstəliklərinin müalicəsində istifadə olunur. Qarğidalı unundan qoğal, kökə hazırlanır. Azərbaycan florasında bostan bit-kisi kimi müxtəlif çeşidləri becərilir.

Qarğu- Qırtıckimilər (Taxıllar) fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Arundo*», rus dilində «Arundo» və ya «Trostnik» adlanır. Kökümsovunun tərkibində alkaloid vardır. Xalq təbabətində tərlədici və sidikqovucu dərman kimi istifadə olunur. Dekorativ bitkidir. Gövdəsindən çəpərlər hazırlanır, yaşayış komaların (cobustan) üzərini örtür və müxtəlif musiqi alətləri hazırlanır. İri buynuzlu mal-qara tərəfindən yaxşı yeyilir. Azərbaycan flo-rasında Qamışvarı qarğı növü becərilir. MNB-da **Alabəzək qarğu** növünün kolleksiyası vardır.

Qarpız- Boranıkimilər (Qabaqkimilər) fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Citrullus*», rus dilində «Arbuz» adlanır. Qarpız meyvələri çox şəkərli, sərincəşdirici olub, aqlığı və susuzluğu aradan qaldırır. Qarpızda 8-12%, bir meyvəsində isə 1-1,5 kq təmiz şəkər olur. Bu şəkərin yarısı saxaroza, yarısı qlükoza və fruktozadan ibarətdir. Ona görə qarpız meyvələri insanı şəkər xəstəliyindən mühafizə edir. Qarpızda B₁, B₂, PP, C vitaminləri, kalium, manqan, kalsium, dəmir və s. minerallar vardır. Bu duzlar qanın hemoqlobinini artırır, tənəffüsü asanlaşdırır. Qarpızdan şərab, mürəbbə, sukat, nardək hazırlanır. Xırda meyvələri duza qoyulur, toxu-mundan 40%-dək yağ almaq olur. Azərbaycan florasında: **Adi** və **Yemlik** (mal-qara üçün) **qarpız** mədəni şəraitdə geniş əkilib becərilir.

Qatırquyruğu- Qatırquyruğukimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Equisetum*», rus dilində «Xvoh» adlanır. Xalq təbabətində sidikqovucu dərman kimi istifadə olunur. Bataqlıq qatırquyruğunun tərkibində alkaloid qrupundan olan ekvizetin olduğuna görə zəhərli hesab olunur və mal-qara tərəfindən yeyilmir. Azərbaycan florasında 6 növü vardır. MNB-da kolleksiya sahəsində vardır.

Qatran- Kələmçiçəkkimilər (Xaççiçəklilər) fəsiləsinə aid olan ikiillik və çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Crambe*» adlanır. Lüğəti mənası krambe-kələm deməkdir. Rus dilində «Katran» adlanır. Yarpaqları və cavan zoğları qidada bişməmiş halda istifadə olunur, ətrinə görə gül kələmini xatırladır. Azərbaycan florasında 6 növü yayılmışdır.

Qayaotu- Dovşankələmikimilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Sempervivum*» adlanır. Lüğəti mənası simper-həmişə, vivum-dirə deməkdir. Rus dilində «Molodilo», «Jivučka» adlanır. Dekorativ bitkidir. Yarpağından alınmış şirə üzə al-qırmızı rəng və tərəvətlik verir. Cavan (tər) yarpaqları qidada kahı (salat) kimi istifadə olunur. Balverən bitkidir. Azərbaycan florasında 3 növü vardır ki, bunlardan 2 növü MNB-da becərilir.

Qaymaqçiçək- Qaymaqçiçəkkimilər fəsiləsinə aid olan birillik, ikiillik və çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Ranunculus*» adlanır. Lüğəti mənası rana-qurbağa deməkdir. Rus dilində «Lötik» adlanır. Zəhərli bitkidir. Azərbaycan florasında 33 növü yayılmışdır.

Qaytarma- Gülçiçəklilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Potentilla*» adlanır. Lüğəti mənası potens-qüvvətli, qüdrətli, əzəmətli deməkdir. Rus dilində «Lamçatka» adlanır. Dekorativ bitkidir. Yarpaqlarının tərkibində C vitamini, köklərində isə ətirli efir yağı vardır. Xalq təbabətində qan damarlarının daraldılmasına istifadə olunur. Nektarlıdır. Bitkinin bütün hissələrində aşı maddələri vardır. Azərbaycan florasında 31 növü bitir.

Qazayağı- Kərəvüzkimilər (Çətirçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan ikiillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Falcaria*», rus dilində «Rezak» adlanır. Cavan zoğları çiy halda yeyilir. Eyni zamanda duza qoyulur. Tərkibində efir yağı vardır. Azərbaycan florasında 1 növü vardır.

Qazsoğanı- Zənbaqkimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Gagea*» adlanıb mənası qaz deməkdir, rus dilində «Qusiny luk» adlanır. Mal-qara üçün yaxşı yem bitkisi hesab olunur. İlk yazda çiçəklərin az olduğu vaxt yaşıllaşdırma üçün çox əlverişlidir. Azərbaycan florasında 18 növü bitir.

Qalbotu- Lamiasiyakimilər (Dodağaçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan birillik və ikiillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Acinos*» adlanır. Lüğəti mənası akinos-toxum deməkdir. Rus dilində «Duşevka» adlanır. Efir yağlı dərman bitkisidir. Yarpaqlarında 230 mq% C vitamini vardır. Azərbaycan florasında 2 növü bitir.

Qərənfil- Qərənfilçiçəklilər fəsiləsinə aid olan birillik, ikiillik və çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Dianthus*», rus dilində «Qvozdika» adlanır. Gözəl çiçəklərinə görə gül dəstəsi düzəltmək, çiçəklilər salmaq üçün geniş istifadə olunur. Fiziki və əqli çatışmamazlıqlarda, qəbzlikdə, ciyər xəstəliklərində (vərəmdə), qadın xəstəliklərində, qoturluqda, mədə yaralarında, iltihablı yaralarda, revmatizm, artrit, diş ağrılarında istifadə olunur. Eyni zamanda qıcolmaya qarşı və dəridə yaranan iltihabın aradan götürülməsində təsirli dərman vasitəsidir. Azərbaycan florasında 26 növü vardır ki, bunlardan 3 növü və 10 çeşidi (sortu) MNB-da becərilir.

Qifotu- Kəndirçiçəklilər fəsiləsinə aid olan çoxillik ot bitkisidir. Bitki latın dilində «*Vinca*» adlanır. Lüğəti mənası vincere-qalib gəlmək deməkdir. Rus dilində «Barvinok» adlanır. Dekorativ bitkidir. Xalq təbabətində yarpaqlarından qızdırmaya qarşı və qankəsən dərman kimi istifadə olunur. Qifotu həlim halında diş ağrıları zamanı və ağız yaxalamaq üçün istifadə olunur. Yarpaqlarında 26 mq% C vitamini vardır. Bitkinin qarışığında hazırlanan raunatin və rezelpin həbləri qan təzyiqini normallaşdırır. MNB-da 2 növü becərilir.

Qıfsəbət- Kəpənəkçiçəklilər (Mürəkkəbçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Serratula*», rus dilində «*Serpuxa*» adlanır. Çiçəklərinin forması qıfvarı səbətə oxşadığından belə adlanır. Çox dekorativ bitkidir. Azərbaycan florasında 7 növü bitir.

Qiji- Kələmkimilər (Xaççiçəklilər) fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Nasturtium*» adlanır. Lüğəti mənası nusus-burun, torquere-əziyyət vermək deməkdir. Rus dilində «Jeruxa» adlanır. Tər yarpaqları qi-dada vəzəri kimi istifadə olunur. Toxumlarında xardal yağı və qlükozid si-nergini vardır. Mal-qara tərəfindən yeyilmir. Qıjının şirəsi yod, dəmir, fosfor və s. ilə zəngindir. Qıji dərman bitkisi kimi maddələr mübadiləsinin yaxşılaşmasında və avitaminozda istifadə olunur. Azərbaycan florasında **Dərman qıjısı** növü yayılmışdır.

Qırğıotu(Şahin,qızılquş,tərlan)- Kəpənəkçiçəklilər (Mürəkkəbçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Hieracium*» adlanır. Lüğəti mənası hierax-şahin, qızılquş, tərlan deməkdir. Rus dilində «Əstrebinka» adlanır. Yun və iplərin boyanmasında, həmçinin dekorativ bitki kimi çiçək kompozisiyalarının bəzədilməsində geniş istifadə olunur. Azərbaycan florasında 70 növü vardır.

Qırxbuğum (Qızılciq, yolotu)-Qırxbuğumkimilər fəsiləsindəndir. Bitki latın dilində «*Polygonum*», rus dilində «Qreçişnik», «Qoreü» adlanır. Azərbaycanın əksər rayonlarında qırxbuğumdan çiy və bişirilmiş halda qida kimi geniş istifadə olunur. Ondan dovğa, buğlama, aş, kətə və s. hazırlanır. Qırxbuğum həm də qiymətli dərman bitkisidir. Əsasən sidikqovucu dərman kimi də istifadə olunur. Tər yarpaqlarında 216 mq% C vitamini vardır. Xalq arasında qırxbuğum otundan hazırlanmış xörəklər mədə-bağırsağ xəstəliklərinin müalicəsində istifadə edilir. Onun yarpaqları çıxıq və sınıqlarda, çiban tipli yaralarda təpitmə kimi əvəzolunmazdır.

Qırtıc- Qırtıckimilər (Taxıllar) fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Colpodium*» adlanır. Lüğəti mənası kolpodek-dirsək deməkdir. Rus dilində «Kolğpodium» adlanır. Çəmən (qazon) bitkisi kimi əhəmiyyətlidir. Azərbaycan florasında 4 növü yayılmışdır.

Qızçəyri- Kəpənəkçiçəklilər (Mürəkkəbçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan birillik və çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Bellis*» adlanır. Lüğəti mənası bellis-gözəl deməkdir. Rus dilində «Marqaritka» adlanır. Qızçəyriyin müxtəlif rəngli çiçəklərindən istifadə etməklə ayrı-ayrı çiçək kompozisiyaları yaratmaq mümkündür. Xüsusi düzəldilmiş iri güldanlarda əkib eyvanları, şüşəbəndləri, sərgi zallarını bəzəmək, bayram tədbirlərində istifadə etmək olar. Azərbaycan florasında 2 növü bitir. MNB-da 2 növü və bir neçə çeşidi (sortu) becərilir.

Qızılağac- Tozağacıkimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Alnus*», rus dilində «Olğxa» adlanır. Qabığı parçanın müxtəlif rənglərə boyanmasında istifadə olunur. Yarpaqlarında 205,1 mq% C vitamini vardır. Qozasından alınan cövhər kolit (yoğun bağırsağın iltihabı) və dizenteriyanın müalicəsində istifadə olunur. Azərbaycan florasında 3 növü vardır. MNB-nin kolleksiya sahəsində becərilir. Azərbaycanın «Qırmızı Kitab»ına daxil edilmişdir.

Qızılçətir-Kəpənəkçiçəklilər (Mürəkkəbçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan bir-illik və ikiillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Centaurium*» adlanır. Lüğəti mənası kentaurion-qırmızıçiçək bitkinin adı ilə bağlıdır. Rus dilində «Zolototısəçnik» adlanır. Çox dekorativ bitki olub bəzək-bağçılıqda və gülçülükdə müxtəlif çiçək kompozisiyalarında geniş istifadə olunur. Azərbaycan florasında 5 növü bitir. MNB-da kolleksiya sahəsində əkilib becərilir.

Qızıləçək- Kəpənəkçiçəklilər (Mürəkkəbçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan

çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Ancathia*» adlanır. Lüğəti mənası ankos-ti-kanlı, ilişən deməkdir. Rus dilində «Ankaüie» adlanır. Azərbaycan flora-sında **Odvarı qızılçək** növü yayılmışdır.

Qızılmaqal- Qırtıckimilər (Taxıllar) fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Chrysopogon*» adlanır. Lüğəti mənası xrizos-qızıl, poqon isə saqqal deməkdir. Rus dilində «Zolotoborodnik» adlanır. Vegetativ orqanlarında efir yağı vardır. Azərbaycan florasında **Ssikada qızılmaqal** növü vardır.

Qızılmaqışq- Qızılmaqışqkimilər fəsiləsinə aid olan birillik, ikiillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Cuscuta*», rus dilində «Povilika» adlanır. Kənd təsərrüfatı bitkiləri üçün zəhərli sarmaşıqdır. Qızılmaqışğın, o cümlədən birsütuncuqlu qızılmaqışğın gövdəsində 34,3 mq% C vitamini vardır. Azərbaycan florasında 8 növü yayılmışdır.

Qızıl səbət-Kəpənəkçiçəklilər (Mürəkkəbçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Solidago*» adlanır. Lüğəti mənası solidare-möhkəmləndirmək deməkdir. Rus dilində «Zolotarnik» adlanır. Vitaminli bitkidir, tərkibində A və C vitaminləri vardır. Balverəndir. Balı qızılı-sarı rəng-də olub, xoş dada malikdir. Gövdəsinin qabığından, yarpaq və çiçəklərindən boyaqçılıqda müxtəlif rənglərin alınmasında istifadə olunur. Azərbaycan florasında 2 növü bitir.

Qızüzümü- Üzümçiçəklilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Parthenocissus*» adlanır. Lüğəti mənası partenos-toxunulmamış, cissos-sar-maşıq deməkdir. Rus dilində «Deviçiy vinoqrad» adlanır. Tez böyüyən kol-şəkilli sarmaşan bitkidir. Şaquli yaşılşmada geniş istifadə olunur. Azər-baycan florasında **Besyarpaq qızüzümü** növü bitir. MNB-da kolleksiyası vardır.

Qonaqotu- Qonaqotukimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Passiflora*», rus dilində «Strastövət», «Passiflora» adlanır. Çox dekorativ sarmaşan bitkidir. Bəzən ona Şahin ulduzu və ya tacı deyirlər. Toxumları və qələmləri ilə çoxalır. Azərbaycan florasında Atlı qonaqotu növü yayılmışdır. MNB-nın kolleksiyaya sahəsində becərilir.

Qoturotu- Fırçaotukimilər fəsiləsinə aid olan ikiillik və çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Knautia*», rus dilində «Korostavnik» adlanır. Azərbaycan florasında 2 növü vardır.

Qovotu- Sümürgənkimilər fəsiləsinə aid olan birillik, ikiillik və çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Cerithe*» adlanır. Lüğəti mənası kerinthos-arı yemi və ya arı mumu (vərənum) deməkdir. Rus dilində «Voskovnik» adlanır. Azərbaycan florasında **Kiçik qovotu** növü yayılmışdır.

Qovuqca- Qovuqcakimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Utricularia*» adlanır. Lüğəti mənası utriculus-qovuqcuq, qabarcıq deməkdir. Rus dilində «Puzırçatka» adlanır. Azərbaycan florasında **Adi qovuqca** növü bitir.

Qoyunboğan- Novruzçiçəyikimilər fəsiləsinə aid olan birillik, ikiillik və çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Lysimachia*», rus dilində «Verbeynik» adlanır. Yarpaq və çiçəkləri xalq təbabətində qanaxmaya qarşı və tezsağaldıcı dərman kimi istifadə olunur. Gövdəsindən müxtəlif rənglərdə: sarı, yaşıl, qara, qəhvəyi və s. boya alınır. Kökümsovunun tərkibində saponin vardır. Azərbaycan florasında 3 növü bitir.

Qoyunqulağı- Qərənfilçiçəklilər fəsiləsinə aid olan birillik, ikiillik və çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Silene*», rus dilində «Smolevka» adlanır. İlk yazda qoyunqulağının yerüstü hissəsi sürətlə inkişaf edir. Ondən başqa göyərtilərlə birlikdə kətə, sıxma, buğlama bişirilir. Kökləri saponin maddəsi ilə zəngindir. Xalq arasında qurudulmuş yarpaqlarının dəmləmələrindən diş ağrılarında istifadə edilir. Bəzək bitkisi kimi çiçək kompozisiyalar yaratmaq üçün istifadəyə yararlıdır. Qoyunqulağı toxumları ilə çoxalır. Azərbaycan florasında 49 növü yayılmışdır.

Qoz- Qozçiçəklilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Juglans*», rus dilində «Orex» adlanır. Dünya miqyasında geniş yayılmış, meyvələrinin yüksək qidalılıq xüsusiyyətinə və oduncağının mebel sənayesində böyük əhəmiyyətinə görə çox qədimdən insanlar tərəfindən qiymətləndirilmiş və geniş sahələrdə becərilmişdir. Qozun ləpəsində 30-75% yağ, 8,0-21% zülal, 16% sulu karbonlar, 0,3 mq% B₁, 30-50 mq% C və həmçinin az miqdarda A₁, B₂, E və P vitaminləri vardır. Ləpədən yüksək keyfiyyətli yağ alınır. Yetişməmiş kal, xırda meyvələrindən

mürəbbə hazırlanır. Qoz yarpaqları qüvvətli qovucu xüsusiyyətə malikdir. Yetişməmiş meyvələrin qərzəyindən C vitamini və vitaminli sirop istehsal edilir. Xalq təbabətində qərzəkdən alınmış şirə müxtəlif yaraların müalicəsində, həmçinin ekzema və digər dəri xəstəlikləri, dəri və rəmi zamanı məlhəm (maz) kimi işlənir. Azərbaycan florasında 2 növü yayılmışdır. MNB-nin kolleksiya sahəsində əkilib becərilir.

Qozqurab- Zirinckimilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Bongardia*», rus dilində «Bonqardiə» adlanır. Yarpaqlarında xoşagələn turşu olduğundan onu çiy və duza qoyulmuş halda işlədirlər. Bir çox regionlarda kök yumrularını kartof kimi buğda, küldə və yaxud təndirdə bişirib yeyirlər. Kök yumrularının tərkibində nişasta və C vitamini vardır. Dekorativ bitki kimi bağ və bağçaların bəzədilməsində geniş istifadə etmək olar. Azərbaycan florasında **Qızıllı qozqurab** növü bitir. MNB-da kolleksiya sahəsində vardır. Nadir və nəslə kəsilməkdə olan bitki olduğuna görə Azərbaycanın «Qırmızı Kitab»ına düşməsi məsləhət görülür.

Quax (Qovaq, qələmə)- Söyüdçiçəklilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Populus*» adlanır. Lüğəti mənası populus-xalq deməkdir. Rus dilində «Тopolğ» adlanır. Oduncağı ağdır, yumşaqdır. Oduncağında 50%-ə qədər sellüloza vardır. Sellüloza istehsalında istifadə olunur. Qabığına aşı mad-dəsi (3-5%), qlükozid salisin və populin vardır ki, bu da dəri aşılmasında dərman kimi istifadə olunur. Sürətlə boy atmaqla tez böyüyür. Ona görə də ondan tarlaqoruyucu kimi istifadə edilir. Azərbaycan florasında 11 növü var-dır ki, bunlardan 5-i mədəni şəraitdə becərilir. MNB-da 5 növünün kollek-siyası vardır.

Qumotu- Qırtıckimilər (Taxıllar) fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Ammochloa*» adlanır. Lüğəti mənası ammoc-qum, xloa-ot deməkdir. Rus dilində «Pesoçnik» adlanır. Azərbaycan florasında **Fələstin qumotu** növü yayılmışdır.

Qurbağaotu- Qurbağaotuçiçəkkimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Sparganium*» adlanır. Lüğəti mənası sparqanon-lent, bağlama deməkdir. Rus dilində «Ejeqolovnik» adlanır. Azərbaycan florasında 4 növü vardır.

Qurdağzı (Şırağzı)- Keçiqlağıkimilər fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Antirrhinum*» adlanır. Lüğəti mənası anti-inkar etmə, rhinos-burunsuz deməkdir. Rus dilində «Lğvinıy zev» adlanır. Çiçəklərinin forması qurdun (şirin) ağzına oxşadığına görə qurdağzı (şırağzı) adlanırlar. Çiçək kompozisiyası yaratmaq üçün geniş istifadə olunur. Azərbaycan florasında **İri qurdağzı (Şırağzı)** növü mədəni şəraitdə becərilir. MNB-da kolleksiyada becərilir.

Quruca- Kəpənəkçiçəklilər (Mürəkkəbçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan birillik və çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Gnaphalium*» adlanır. Lüğəti mə-nası gnaphalon-keçə, yun deməkdir. Rus dilində «Suşeniüa» adlanır. Azər-baycan florasında 5 növü bitir.

Quşarmudu (Üvəz)- Gülçiçəklilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Sorbus*», rus dilində «Rəbina» adlanır. Quşarmudu qiymətli meyvə bitkisidir. Meyvəsindən mürəbbə, marmelad, jele, povidlo və s. hazırlanır. Dekorativ və balverən bitkidir. Azərbaycan florasında 11 növü vardır. MNB-nin kollek-siya sahəsində becərilir.

Quşdarısı- Qırtıckimilər (Taxıllar) fəsiləsinə aid olan birillik və çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Milium*», rus dilində «Prosənik», «Bor» adlanır. Yem bitkisidir, mal-qara və quşlar tərəfindən həvəslə yeyilir. Yarpaqlarında 146,1 mq%, süpürgəsində isə 66,5 mq% C vitamini vardır. Azərbaycan florasında 3 növü bitir.

Quşəppəyi (Çoban çantası)- Kələmkimilər (Xaççiçəklilər) fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Capsella*» adlanır. Lüğəti mənası capsella-kisəcik deməkdir. Rus dilində «Pastuşğə sumka» adlanır. Qidalı tərəvəz bitkisidir. Xalq arasında qida kimi geniş istifadə olunur. Ondən buğlama, sıyıq hazırlanır və başqa göylərə qatmaqla kətə bişirilir. Quşəppəyi yarpağında 198 mq% C vitamini vardır. Xalq təbabətində qan-axmanın qarşısını almaq üçün istifadə olunur. Azərbaycan florasında **Adi quşəppəyi** növü yayılmışdır.

Quşqonmaz- Gülçiçəklilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Filipendula*» adlanır. Lüğəti mənası filum-tel, sap, pendere-asılmaq deməkdir. Rus dilində

«Labaznik» adlanır. Yarpaqlarında 250 mq% C vitamini və 104 qamma A vitamini vardır. Qarağacyarpaq quşqonmazın cavan budaqları qidada kahi kimi istifadə olunur. Çiçəklərindən çay hazırlanır. Yaxşı balverən bitkidir. Kökləri aşı maddəsi ilə zəngindir və aşılammada istifadə oluna bilər. Azərbaycan florasında 2 növü vardır. MNB-da kolleksiyada becərilir.

Quzuqulağı (Əvəlik, turşəng)- Qırxbuğumkimilər fəsiləsinə aid olan birillik, ikiillik və çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Rumex*», rus dilində «Havelg» adlanır. Qurudulmuş əvəlikdən qış vaxtı hazırlanan əvəlikli aş, əvəlikli umac, əvəlikli qındı, əvəlikli sıyıq və s. xərəklər dadlı qida olmaqla yanaşı, müalicəvi əhəmiyyətə malikdir. Əvəlikli aş və yaxud əvəlikli sıyıq mədə-bağırsaq xəstəliklərinin müalicəsində istifadə olunur. Əvəlikli umac soyuqdəyməyə, zökəmə və sinə tutulmasına çox kömək edir. Yarpaqlarında C vitamini vardır. Kökləri aşı maddəsi ilə zəngindir. Azərbaycan florasında 17 növü bitir. MNB-da kolleksiyada becərilir.

Lakmusotu- Südlüyənkimilər fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Chrozophora*» adlanır. Lüğəti mənası chros-boya, forein-çəkmək deməkdir. Rus dilində «Xrozofora» adlanır. Meyvə və yarpaqlarından alınmış şirə müxtəlif materialların göy rəngə boyanmasında paltarları yuyarkən lil (singka) əvəzinə istifadə olunur. Azərbaycan florasında **Yerusalim lakmusotu** növü vardır.

Lalə (bax: xaş-xaşa)

Laləvər- Zənbaqkimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Fritillaria*», rus dilində «Rəbçik» adlanır. Bitkinin latınca adı «*Fritulus*» olub, lüğəti mənası şahmat taxtası deməkdir. Toxumları və soğanaqları vasitəsilə çoxalır. Xəstəlik və zərərvericilərə qarşı çox dözümlüdür. Dekorativ əhəmiyyətə malikdir. Azərbaycan florasında 5 növü yayılmışdır. MNB-da kolleksiyası vardır. Nadir və nəsli kəsilməkdə olan bitki kimi 3 növü Azər-baycanın «Qırmızı Kitab»ına daxil edilmişdir.

Lavanda- Lamiasiyakimilər (Dodaqçiçəklilər) fəsiləsinə aiddir. Həmişə-yaşıl yarımkoldur. Güclü ətirli iyə malikdir. Lavanda bitkisi çiçək açan zaman onun təpə hissəsində olan yarpaqlarından buxar-distillə üsulu ilə efir yağı alınır. Efir yağının tərkibində əsas etibarilə ketonlar, aldehidlər və efirlər vardır. Təzə çiçəklərinin tərkibində 0,8-1,6% efir yağı aşkar edilmişdir. Lavanda bitkisi bir çox xəstəliklərin müalicəsində istifadə olunur. Belə ki, onun ürəyə sakitləşdirici və möhkəmləndirici təsiri o deməkdir ki, bu bitki yüksək qan təzyiqi olan insanlara müalicəvi təsir göstərir, həmçinin bu bitkinin antispazmatik xüsusiyyətləri istənilən növ spazmatik öskürmənin qarşısının alınmasında, qripp, bronxit, sətəlcəm kimi xəstəliklərin müalicəsində onu effektiv edir. MNB-nın kolleksiyasında vardır.

Ləçəkotu- Səhləbçiçəklilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Platanthera*» adlanır. Lüğəti mənası platic-hədsiz, antera-tozluq deməkdir. Rus dilində «Löbka» adlanır. Kök yumruları xalq təbabətində «salep» adı ilə örtücü xüsusiyyətinə malikdir. Çiçəklərində efir yağı vardır. Azərbaycan florasında 2 növü yayılmışdır.

Lələk- Fabakimilər (Paxlakimilər) fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Gleditschia*», rus dilində «Qlediçiə» adlanır. Möhkəm (sıx) oduncağı olan ağac yaxşı balverəndir. Oduncağın və ya gövdənin kənarlarında üçer iti tikanları vardır. Azərbaycan florasında 2 növü vardır. MNB-nın kolleksiya sahəsində vardır. Nadir və nəsli kəsilməkdə olan bitki kimi Azərbaycanın «Qırmızı Kitab»ına daxil edilmişdir.

Lələklivə- Kərəvüzkimilər (Çətirçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Smyrniopsis*» adlanır. Lüğəti mənası opsis-zahiri görünüş deməkdir. Rus dilində «Smirniovidka» adlanır. Azərbaycan florasında 1 növü vardır.

Lərgə- Fabakimilər (Paxlakimilər) fəsiləsinə aid olan birillik, ikiillik və çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Vicia*», rus dilində «Qoroşək», «Vika» adlanır. Yem bitkisidir. Toxumları da quşlar üçün yem məqsədilə istifadə olunur. Dekorativdir. Azərbaycan florasında 40-42 növü yayılmışdır.

Lıq (Həsilotu, həsir otu)- Cilçiqəklilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bit-kidir. Bitki latın dilində «*Scirpus*», rus dilində «Kamış» adlanır. Səbətın, ayaqaltı həsirin və şlyapanın toxunmasında istifadə olunur. Azərbaycan flo-rasında **Meşə lıqı** növü vardır.

Lıqvər- Cilçiqəklilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Bolboshoenus*», rus dilində «Klubne-kamış» adlanır. Yem bitkisi olub, mal-qara tərəfindən yeyilir. Dəniz lıqvərin kök yumruları nişasta ilə zəngindir, qızardılmış və qaynadılmış halda yeyilir. Bitki toxunmada da istifadə olunur. Azərbaycan florasında 4 növü vardır.

Liqulariya- Kəpənəkçiçəklilər (Mürəkkəbçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Ligularia*» adlanır. Lüğəti mənası ligula-qılçıq deməkdir. Rus dilində «Liquləriə», «Buzulğnik» adlanır. Azərbaycan florasında **Sibir liqulariya** növü yayılmışdır. MNB-da kolleksiya sahəsində vardır.

Liqustikum- Kərəvüzkimilər (Çətirçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Ligusticum*», rus dilində «Liqustikum» adlanır. Azərbaycan florasında **Qanadlı liqustikum** növü vardır.

Limon- Sədokimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Citrus*» adlanır. Lüğəti mənası kitrion-afrika mənşəli sözün mənasını verir. Rus dilində «Üitron» adlanır. Limon bir meyvə bitkisi olmaqla bərabər, öz yaşıl yarpaqları ilə örtülü binaları və otaqları yaşılşdırmaq üçün də qiymətlidir. Limon meyvələri çox qədimdən tibbidə geniş istifadə edilir. Meyvələrdən qulaq dibi şişləri (sinka), nəfəs yollarının, mədə-bağırsağ yollarının, podaqra xəstəlikləri zamanı geniş istifadə edilir. Meyvə qabığından alınan efir yağları ətriyyat istehsalında və təbabətdə geniş istifadə edilir. Efir yağı meningit (beyin qişalarının iltihabı), qarın yatalağı xəstəlikləri törədən müxtəlif mikro-orqanizmlərə qarşı güclü antibiotik kimi geniş işlənir. Azərbaycan florasında 4-5 növü mədəni şəraitdə becərilir. MNB-nın istixanalarında becərilir.

Lobu- Fabakimilər (Paxlakimilər) fəsiləsinə aid olan birillik və çoxillik ot bitkiləridir. Bitki latın dilində «*Dolichos*», rus dilində «*Dolixos*» adlanır. Qə-dim qida və yem bitkisi olub, Afrika və Asiyada yayılmışdır. Azər-baycanda mədəni halda becərilən **Ləbləbi lobu** növü vardır.

Lobyə (Mas)- Fabakimilər (Paxlakimilər) fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Phaseolus*», rus dilində «Fəsolğ» adlanır. Lobyanın qın və meyvələrində amin turşuları, saxaroza, üzvi və yağ turşuları, askorbin turşusu, mineral duzlar, zülal vardır. Göy lobyə ana südünü artırır, qan azlığı və ümumi zəiflik hallarında istifadə edilir. Lobyanın qırmızı dənli meyvələri bədəndə istilik əmələ gətirir, sidıqovucu və südovucu xassəyə malikdir. Lobyanın quru dənində 30-35% zülal vardır. Cavan lobyə qınları duza, sirkəyə qoyulur və salatlarda istifadə edilir. Lobyə qədim dərman bitkilərindəndir. Xalq təbabətində təzə lobyə dənini kiçik açıq yaraların üzərinə qoymaqla müalicə edirlər. Azərbaycan florasında 3 növü mədəni şəraitdə becərilir.

Lopatikan (Yatıqqanqal)- Kəpənəkçiçəklilər (Mürəkkəbçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Bidens*» adlanır. Lüğəti mənası bis-gücləndirilmiş, ikiqat artırılmış, dens-diş deməkdir. Rus dilində «Çereda» adlanır. Dərman bitkisidir. Yarpağında acılıq vardır ki, bu da iş-tahanın artırılmasında və həzmin yaxşılaşmasında istifadə olunur. Toxum-larının tərkibində 11%-ə qədər yağ vardır. Azərbaycan florasında **Üç-bölümlü lopatikan** növü yayılmışdır.

Lupin- Fabakimilər (Paxlakimilər) fəsiləsinə aid olan birillik və çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Lupinus*» adlanır. Lüğəti mənası lupus-canavar, qurd deməkdir. Rus dilində «Lupin» adlanır. Sarı lupinin toxumlarının tərkibində alkaloidlər və mal-qarada xəstəlik yaranan «lyupinoz» vardır. Qışdan sonra və həmçinin güclü yağışdan sonra sarı lupinin zəhərliliyi itir. Azərbaycan florasında 4 növü mədəni şəraitdə becərilir.

Lüffa (Maçalka)- Boranıçiqəklilər (Qabaqkimilər) fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Luffa*», rus dilində «Löffa» adlanır. Deko-rativ bitkidir. Meyvələrindən lif, papaq, hamam üçün maçalka, çanta ha-zırılanmasında istifadə olunur. Azərbaycanda mədəni halda **Silindrik lüffa** növü yayılmışdır.

Mahmızçiçək- Qaymaqçiçəklilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Delphinium*», rus dilində «Дивокостъ» adlanır. Dekorativ bitkidir. Azərbaycan florasında 13 növü vardır.

Mahmızlalə- Xaş-xaşçiçəklilər fəsiləsinə aid olan çoxillik kökü yumrulu bitkidir. Bitki latın dilində «*Corydalis*» adlanır. Lüğəti mənası koric-dəmir mahmız adlanır. Çiçəklərinin formasına görə mahmıza oxşadığından belə adlandırılır. Rus dilində «Xoxlatka» adlanır. Mahmızlalənin əksər növləri müxtəlif çiçək kompozisiyası yaratmaq üçün yaşıllaşdırmada geniş tətbiq oluna bilər. Bitki toxumları və kökyumruları vasitəsilə çoxalır. Azərbaycan florasında 6 növü vardır. MNB-nin kolleksiyasında **Erideli** növü becərilir. Azalma, itmə təhlükəsi olduğuna görə Azərbaycanın «Qırmızı Kitab»ına daxil edilməsi təklif olunur.

Maklyura (Meymun çörəyi, Meymun alması)- Tutkimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Maclura*», rus dilində «Maklöra» adlanır. Meyvələri, yarpaqları çox dekorativ olduğundan Abşeronda və Azərbaycanın bir çox rayonlarında, xüsusən Kür-Araz düzənliyində dekorativ ağac kimi istifadə edilir. Sərt tikanları olduğuna görə Aran rayonlarında canlı çəpər məqsədilə yaşıllaşdırmada tətbiq edilir. Meyvələri yeməlidir. Ondan oynaq xəstəlikləri müalicəsi üçün istifadə olunur. Yarpaqlarında 90,5-91,9 mq%, meyvələrində isə 17,7 mq% C vitamini olur. Azərbaycan florasında 1 növü yayılmışdır. MNB-da becərilir.

Maqnoliya- Maqnoliyakimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Magnolia*», rus dilində «Maqnoliə» adlanır. Yarpaq və çiçəklərinin bəzəkliyi, meyvələrinin yaraşıqlılığına görə yaxşı kol bitkisi sayılaraq, əsasən xiyabanların salınmasında istifadə edilir. Bir çox növləri otaqları yaşıllaşdırmaq üçün istixana və dibçəklərdə əkilir. Azərbaycan florasında 1 növü vardır. MNB-nin kolleksiya sahəsində becərilir.

Malabayla- Kərəvüzkimilər (Çətirçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Malabaila*», rus dilində «Malabayla» adlanır. Azərbaycan florasında: **Tüklü və Şırımlı çiçək malabayla** növü vardır.

Maldili (Qayaotu)- Dovşankələmikimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Opuntia*», rus dilində «Maldili», «Opunsiə» adlanır. Kaktus deyəndə bir çoxları məhz bu bitkini təsəvvür edirlər. Tikanlı yarpaqlı formalı gövdəsi malın dilinə oxşadığına görə bu adı vermişlər. Bu cinsin növləri aqrotexniki qulluq qaydalarına çox tələbkar deyil. Çiçəkləri iri olduğundan onları balaca otaqlarda yetişdirmək bir qədər çətindir. Maldilinin bəzi növləri Abşeronda açıq şəraitdə becərilir. MNB-nin kolleksiya sahəsində becərilir.

Mamırotu- Qərənfilçiçəklilər fəsiləsinə aid olan birillik və çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Sagina*», rus dilində «Mşanka» adlanır. Azərbaycan florasında 3 növü yayılmışdır.

Mantar palıdı- Fıstıqçiçəklilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Querucus suber*», rus dilində «Dub probkovıy» adlanır. Sənayenin bir çox sahələrində işlənən təbii mənşəli mantar daha çox mantar palıdından alınır. Bu mantar yaxşı sıxılır və açıldıqda isə yenidən öz əvvəlki formasını alır, elastik olmaqla bərabər xüsusi dada və iyə malik deyildir. Suyu və havanı buraxmır, istiliyi və səsi uda bilir, zəif turşuluğa və qələvi mühitə davamlıdır. Bu xüsusiyyətlərinə görə mantar gəmiçilikdə, təyyarəqayırma, şərəbçilikdə, yeyinti sənayesində geniş istifadə olunur. Mantarın tərkibi suberindən (58%), sellülozadan (22%), liqindən (12%) və digər maddələrdən ibarətdir. Hazırda mantar palıdı respublikanın bir çox meşə təsərrüfatlarında becərilir. MNB-nin kolleksiyasında vardır.

Maral fındığı- Fındıqçiçəklilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Corylus cervorum*», rus dilində «Oleniy orex» adlanır. Fındıq meyvələrinin tərkibində 59-70% yağ, 11-18% zülal, 3-8% sulu karbonlar, 2-3% mineral duzlar, 12,31% sellüloza, 13-17% azotlu maddələr və vitaminlər vardır. Fındıq yağından ətriyyatda, rəssamlıqda, sabun və şam hazırlanmasında istifadə edilir. Meyvə qabığından təbabətdə işlənən kömür alınır. Azərbaycan florasında 3 növü yayılmışdır. MNB-da 5 növünün kolleksiyası var-dır.

Marsiliya- Marsiliyalar fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Marsilea*», rus dilində «Marsiliə» adlanır. Azərbaycan florasında 2 növü yayılmışdır.

Maş (bax: Lobyə)

Meliya (İran yasəmənı)- Meliyakimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Melia*» adlanır. Lüğəti mənası melia-göyrüş, vən deməkdir. Rus dilində «*Meliə*» adlanır. İran yasəmənı adı ilə respublikamızda daha çox bəzək bitkisi kimi geniş yayılmışdır. Meliya qiymətli piyli-yağlı bitkilərdəndir. Onun çox ətirli olan çiçəklərindən keyfiyyətli efir yağı alınır. Meyvə yanlığında 4-7% «Marqoza» adı ilə tanınan piyli-yağ vardır. Bu piyli-yağın tərkibində zəhərli birləşmələr vardır. Ondən təmiz və şəffaf işıqlandırıcı yanacaq (şam) kimi istifadə olunur, sabunbişirmə və laklı boya istehsalı sənayesində işlənir. Yarpaqlarından yaşıl rəng alınır. Yarpaqları qaynadıldıqdan sonra alınan məhlul, həmçinin meyvələri sıxıldıqdan sonra qalan kütlədən müxtəlif qatılıqlı spirt və ya qələvi məhlulu, zərərvericilərə qarşı ekoloji təmiz insektisid kimi istifadə olunur. Azərbaycan florasında 1 növü vardır. MNB-nın kolleksiya sahəsində becərilir.

Meşəçətirotu- Kərəvüzkimilər (Çətirçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan çox-illik bitkidir. Bitki latın dilində «*Sanicula*» adlanır. Lüğəti mənası sanare-müalicə etmək deməkdir. Rus dilində «*Podlesnik*» adlanır. Azərbaycan flo-rasında **Avropa meşəçətirotu** növü vardır.

Meşə gilası- Gülçiçəklilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Padus*», rus dilində «*Çeremuxa*» adlanır. Dekorativdir, balverəndir, çoxlu tozcuq verir. Meyvələri yeməlidir, lakin büzüsdürücü dada malikdir. Qabığından yaşıl boyanın alınmasında istifadə olunur. Azərbaycan florasında **Adi meşə gilası** növü yayılmışdır. MNB-nın kolleksiya sahəsində becərilir.

Meşənovruzu- Novruzçiçəyikimilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Cyclamen*» adlanır. Lüğəti mənası cyclos-dairə, sahə deməkdir. Yeraltı kök yumrusu dairəni xatırladığına görə bu adı vermişlər. Rus dilində «*Drəkvə*», «*Üiklamen*» adlanır. Azərbaycanda bitən 3 növünün hamısı zəhərli. Tərkiblərində saponin-siklamiretin qlükozidi vardır. Yarpaqlarında C vitamini vardır. Xalq təbabətində kökyumrusunun suyundan 1-2 damcı burun, alın və qulaq boşluğunun selikli iltihabı (qaymorit) xəstəliklərinə qarşı istifadə olunur. Müalicə çox ehtiyatlı aparılmalıdır. Bir çox növləri dərman bitkisi kimi istifadə olunur. Azərbaycanda 3 növü bitir. Əksər növləri nadir və nəslə kəsilməkdə olan bitki kimi keçmiş ittifaqın və Azərbaycanın «Qırmızı Kitab»larına daxil edilmişdir. MNB-nın kolleksiya sahəsində becərilir.

Mərcañ gülü- Səhləbçiçəklilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Corallorhiza*» adlanır. Lüğəti mənası korallion-mərcañ, riza-kök deməkdir. Rus dilində «*Ladğən*» adlanır. Azərbaycan florasında **Üçyarıq mərcañ gülü** növü vardır. MNB-nın kolleksiya sahəsində vardır.

Mərcəki- Kələmkimilər (Xaççiçəklilər) fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Clypeola*» adlanır. Lüğəti mənası clypeus, clypeum-lövhə, qın, sipər deməkdir. Rus dilində «*Hitniüa*» adlanır. Azərbaycan florasında 2 növü yayılmışdır.

Mərcañ- Fabakimilər (Paxlakimilər) fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Lens*», rus dilində «*Çeçevüia*» adlanır. Azərbaycan florasında 3 növü vardır ki, onlardan biri də mədəni şəraitdə becərilir.

Mərəçüyd (Qulançar)- Qulançarkimilər fəsiləsinə aiddir. Bitkiyə Qazax-Gəncə zonasında qulançar, Qarabağ, Naxçıvan, Qərbi Azərbaycanda isə mərəvçə və ya mərəçüyd deyirlər. Latın dilində «*Asparagus*» adlanır. Bu sözün mənası fransızca «farmakope» olub, dərman hazırlamaq deməkdir. Fransada, Çində, Bolqarıstanda mərəçüydün kökümsovlarından, körpə zoğlarından və toxumlarından sidikqovucu, ürək əzələlərini nizamlayan, sidik kisəsi və sidik daşı, böyrək yumaqcıqlarının iltihabı (nəfrit) yel, şəkər, hərərət salıcı, dölsüzlük və prostat (adenoma) xəstəliklərin müalicəsində istifadə olunur. Azərbaycanda isə 9 növü bitir. MNB-nın kolleksiya sahəsində becərilir və 3 növü «Qırmızı Kitab»a düşmək üçün təklif olunur.

Mərəvçə- Mərəvçəçiçəklilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Smilax*», rus dilində «*Sassaparilğ*», «*Pavoy*» adlanır. Azərbaycanda əsa-sən aran meşələrinin rütubətli yerlərində keçilməz kolluqlar əmələ gəti-rir. Şaquli yaşıllaşdırmada əvəzsiz bəzək bitkisidir. Azərbaycanda bu cinsin bir növü (**Smilax excelsa L.-Hündür mərəvçə**) bitir. MNB-nın kolleksiya sahə-sində becərilir. «Qırmızı Kitab»a salınmaq üçün təklif olunur.

Mərsin- Mərsinkimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Myrtus*», rus dilində «Mirt» adlanır. Qədim dövrlərdən efir yağlı bitki kimi becərilir. Meyvəsi giləmeyvədir. Dərman bitkisidir. Qabarmış yaraların müalicəsində istifadə olunur. Ətirli iyə malik olduğuna görə olimpiya qaliblərinə zeytun, dəfnə və mərsindən çələk bağlayırdılar. Azərbaycanda (Bakı, Mərdəkan və Naxçıvanda) Dendroloji bağlarda **Adi mərsin** növü introduksiya olunur. MNB-nin kolleksiya sahəsində vardır.

Məryəmnoxudu- Dodaqçiçəklilər (Dalamazkimilər) fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Teucrium*», rus dilində «Dubrovnik» adlanır. Dərman, efir yağlı, texniki, balverən, dekorativ bitkilərdir. Azərbaycan florasında 8 növü vardır.

Məxmərxaxla- Fabakimilər (Paxlakimilər) fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Stizolobium*», rus dilində «Бархатное бобы» adlanır. Qiymətli yem bitkisidir. Azərbaycan florasında bir növü yayılmışdır.

Məsməsi- Kələmkimilər (Xaççiçəklilər) fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Torularia*» adlanır. Lüğəti mənası torula-təpəcik, kiçik təpə deməkdir. Rus dilində «Çetoçnik» adlanır. Erkən yazda yamaclarda geniş yayılır və dekorativ görünür, həmçinin mal-qara tərəfindən yem bitkisi kimi yeyilir. Azərbaycan florasında 4 növü yayılmışdır.

Mixəkgülü (bax Sədbər)

Minaçiçəyi- Minaçiçəyikimilər fəsiləsinə aid olan birillik və çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Verbena*», rus dilində «Verbena» adlanır. Uzun müddət çiçək açan bitki kimi bəzək-bağçılıqda ətirli və verən çiçəklərindən çiçəklilər salmaq üçün geniş istifadə edilir. Eyni zamanda gül dəstəsi kimi də istifadə olunur. Azərbaycan florasında 2 növü yayılmışdır. MNB-nin kolleksiya sahəsində (otaq və çöl şəraitində) becərilir.

Misirotu- Misirotukimilər fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Tetradiclis*», rus dilində «Tetradiklis» adlanır. Dəvələr tərəfindən yaxşı yeyilir. Azərbaycan florasında **İncə misirotu** növü vardır.

Mollabaşı-Kəpənəkçiçəklilər (Mürəkkəbçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Matricaria*» adlanır. Lüğəti mənası mater-ana deməkdir. Rus dilində «Romaşka» adlanır. Dərman bitkisidir. Həliminin dəmlənməsi boğazın qarqarası, imalə kimi, təpətmə, qızdırma zamanı tərlədicə dərman kimi istifadə olunur. Azərbaycan florasında 2 növü vardır. MNB-nin kolleksiya sahəsində vardır.

Moruq- Gülçiçəklilər fəsiləsinə aid olan moruq qiymətli giləmeyvə bitkisidir. Bitki latın dilində «*Rubus*» adlanır. Lüğəti mənası rubus-moruq, böyürtkan, acer-ağcaqayın deməkdir. Rus dilində «Malina» adlanır. Moruq meyvələrində 4,56-10,67% şəkərlər, 0,62-2,17% turşular (əsasən limon, alma və az miqdarda salisin və qarışqa turşusu), 0,21-0,31% aşı maddələri, 0,76-1,90% azotlu maddələr, 3,44-9,38% sellüloza, 0,14-0,78% kül elementləri, 40 mq% C vitamini, 80 mq% müxtəlif kaxetidlər, B₉, B₁₂ vitaminləri, pektin maddələri və mikroelementlər vardır. Moruq meyvələrindən təzə halda istifadə olunmaqdan başqa, ondan mürəbbə, pastila, püre, şirə, jele, spirtli və spirtsiz içkilər hazırlanır. Moruq meyvələri çox qədimdən xalq təbabətində qanazlığı və soyuqdəymə zamanı müalicə vasitəsi kimi istifadə edilir. MNB-da kolleksiya sahəsində vardır.

Murdarça- Murdarçakimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Rhamnus*», rus dilində «Joster», «Jester» adlanır. Dərman, boya, aşı-layıcı əhəmiyyətə malikdir. Meyvələrində pektin maddələri, kitre, piq-mentlər, acı maddələr, qabığına isə aşı maddələri vardır. Xalq təbabətində meyvələrindən başqa qabığı da işlətmə dərmanı məqsədilə istifadə edilir. Təzə (tər) yarpaqlarında 422,7-742,2 mq%, qurumuş yarpaqlarda isə 1140-1257 mq% C vitamini vardır. Toxumlarında 8-12%-ə qədər yağ vardır. Azərbaycan florasında 5 növü vardır ki, bunlardan biri də mədəni şəraitdə becərilir. MNB-da 3 növün kolleksiyası becərilir.

Muruqz- Qırtıckimilər (Taxıllar) fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Erianthus*» adlanır. Lüğəti mənası erion-yun, ipək, antoc-çiçək deməkdir. Rus dilində «Griantus» adlanır. Yem

bitkisidir. Gövdəsi iplərin, zənbillərin və s. hazırlanmasında istifadə oluna bilər. Azərbaycan florasında **Qızaran murquz** növü yayılmışdır.

Mürğüotu- Qərənfilçiçəklilər fəsiləsinə aid olan birillik və ikiillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Elisanthe*», rus dilində «*Drema*» adlanır. Azərbaycan florasında 2 növü-**Yapışqanlı** və **Gecə** növü vardır.

Nalotu- Fabakimilər (Paxlakimilər) fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Hippocrepis*», rus dilində «*Qippokrepis*», «*Podkovnik*» adlanır. Cavan vaxtı mal-qara tərəfindən yeyilir. Balverən bitkidir. Azər-baycan florasında **İkiçiçək nalotu** növü vardır.

Nar- Narkimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Punica*», rus dilində «*Qranat*», «*Qranatnik*» adlanır. Çox qiymətli dərman, boyaq və qida bitkisidir. Yabanı nar təbii halda toxum və kök pöhrələri ilə artır. Onun meyvəsində 5,5-21% şəkər, 0,2-4% limon turşusu, 0,19% pektin vardır. Qabığına 20-30% aşı maddəsi vardır. Nar çiçəyinin ləçəyindən, qönçə-lərindən və meyvələrindən hazırlanmış narşərab və cövhərdən qanaxmaya, boğaz ağrısında, ishala qarşı istifadə edilir. Əhali narın qabığından boyaq kimi istifadə edir. Nar şirəsində 14%-ə qədər C vitamini vardır. Azərbaycan florasında **Adi nar** növü yayılmışdır. MNB-nın kolleksiyaya sahəsində **Tumsuz** və **Tumlu nar** əkilib becərilir.

Naringi- Sədokimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Citrus reticulata Blanco*», rus dilində «*Mandarin*» adlanır. Meyvələrdə 7,4-7,8% şəkərlər (o cümlədən 2,0-3,5% fruktoza, 1-3% qlükoza), 0,95% limon turşusu, 1,5-3,8% pektin maddələri, A (0,42 mq / 100 q), B₁ (0,06 mq / 100 q), B₂ (0,06 mq / 100 q), C (60 mq / 100 q), PP (0,13 mq / 100 q) vitaminləri, mineral maddələr (0,4-0,8%) və s. vardır. Naringi meyvələrinin zəngin kimyəvi tərkibi, sitruslar arasında ona yüksək yer və «mandarin» (Çin dilində «hökmran» deməkdir) adı verilməsinə səbəb olmuşdur. Naringi meyvələri bədən xassəli şişlərin, ateroskleroz, piylənmə, podaqra, sinqa, anemiya, hipertoniya, soyuqdəymə, infeksiyon xəstəliklər, şişmə, qəbizlik, dəri və d. xəstəliklərin kompleks müalicəsində istifadə olunur. Naringinin qabığının sulu məhlulu iştahı artırır, həzmi yaxşılaşdırır, öskürəyi yumşaldır, qurudulmuş qabıqdan alınmış həlim öskürəyi kəsir, bronxit, ürək bulanması zamanı sakitləşdirici təsir göstərir. MNB-nın şüşəbəndlərində kolleksiyası vardır.

Nayas- Nayaskimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Najas*», rus dilində «*Rezuxa*», «*Naəda*» adlanır. Azərbaycan florasında 2 növü yayılmışdır.

Nalbənd (Qarağac)- Qarağackimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Ulmus densa*», rus dilində «*Vəz*», «*Berest qustoy*» adlanır. Nalbənd öz gözəl çətir (çadır) formalı, sıx şaxlı-budaqlı çətirlərinə görə başqa növlərdən qiymətli hesab olunur. Onun çətirləri sıx yarpaqlı və budaqlı olaraq, möhkəm kölgəlik əmələ gətirir. Nalbənd ağacının çətiri o qədər sıxdır ki, onun altında bərk yağışdan, doludan və xüsusən qızmar günəşdən asanlıqla qorunmaq olur. Nalbənd ən çox calaq üsulu ilə, bəzən isə toxumlarla artırılır. Nalbənd gözəl bəzək bitkisi və çox kölgəli ağac olduğuna görə, ondan Azərbaycanın quraqlıq rayonlarında, birinci növbədə Bakı, Sumqayıt, Gəncə, Mingəçevirdə və digər düzənlik dağətəyi və dağlıq rayonlarında yaşıllıqlarda geniş istifadə etmək olar. MNB-nın kolleksiyasında becərilir.

Naz- Fabakimilər (Paxlakimilər) fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Genista*», rus dilində «*Drok*» adlanır. Dekorativ və boyaq bitkiləridir. Çiçəklərinin tərkibi efir yağı ilə zəngin olduğuna görə azacıq iylədikdə baş gicəllənməsi əmələ gətirir. Parçaların sarı rəngə boyanmasında istifadə olunur. Yarpaq və zoğlarından yaşıl boya alınır. Azərbaycan florasında 2 növü vardır. MNB-nın kolleksiyaya sahəsində 2 növü becərilir.

Nazıkbaldır- Qırtıckimilər (Taxıllar) fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Koeleria*», rus dilində «*Tonkonoq*» adlanır. Yem bitkisidir və mal-qara tərəfindən yaxşı yeyilir. Azərbaycan florasında 3 növü vardır.

Nazıkquyruq- Qırtıckimilər (Taxıllar) fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Lepturus*», rus dilində «*Tonkoxvostnik*» adlanır. Azərbaycan florasında 3 növü vardır.

Nektoroskordum- Soğançiçəklilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Nectaroscordum*», rus dilində «*Nektaroskordum*» adlanır. Bəzək nöqtəyi-nəzərdən çox

qiymətlidir. Xalq arasında soğanaqlarını bəd xassəli yaraların müalicəsində istifadə edirlər. Çoxalmaları toxumları və soğanaqları vasitəsilədir. Azərbaycanda 2 növü bitir. Hər 2 növ: **Dioskorid** və **Üçfütlu nektarokordum** növləri keçmiş ittifaqın və Azərbaycanın «Qırmızı Kitab»larına daxil edilmişdir. MNB-da kolleksiyası vardır.

Nesliya- Kələmkimilər (Xaççiçəklilər) fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Neslia*», rus dilində «Nesliə» adlanır. Azərbaycan florasında 2 növü vardır.

Nəfəsotu- Fabakimilər (Paxlakimilər) fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Cytisus*», rus dilində «Rakitnik» adlanır. Dekorativ, balverən bitkidir. Azərbaycan florasında **Qafqaz nəfəsotu** növü vardır.

Nəmgül (Mərcanotu)- Dodaqçiçəklilər (Dalamazkimilər) fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Betonica*», rus dilində «Bukviüa» adlanır. Yaş-piy verən bitkidir, toxumlarında 42% yağ vardır və həmçinin tərkibi acı və aşı maddələri ilə zəngindir. Olduqca dekorativ, həmçinin dərman və texniki bitkilərdir. Azərbaycan florasında 4 növü vardır.

Nərgiz- Nərgizçiçəklilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Narcissus*» adlanır. Nərgiz yunanca «naren» sözündən olub, lüğəti mənası «donub», yaxud «quruyub qalmış» deməkdir. Rus dilində «Narüiss» adlanır. Bütün növlərinin soğanaqları zəhərlidir. Soğanaqlarının tərkibində narsisin alkaloidi vardır ki, bu da hələ uzaq keçmişlərdə təbabətdə çox geniş istifadə olunmuşdur. Nərgiz bəzək-bağçılıqda əvəzolunmaz qiymətli bitkidir. Nərgiz gülü istiyə, soyuğa, xəstəliyə və zərərvericilərə qarşı çox davamlıdır. Bitkinin çiçəyindən eyni zamanda yaxşı gül dəstəsi düzəldilir. Azərbaycanda nərgizin mədəni halda becərilən «yalançı», «poetik», «taset» qrupundan olan bir çox sortlarına rast gəlinir. MNB-nin kolleksiyaya sahəsində 25 çeşidi (sortu) vardır.

Nikandra- Badımcənçiçəklilər fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Nicandra*», rus dilində «Nikandra» adlanır. Dekorativ bitkidir. Toxumlarının tərkibində 24%-ə qədər yağ vardır. Azərbaycan florasında 1 növü bitir.

Nil (bax: Azat ağacı)

Nilufər (Suzanbağı)- Suzanbağı fəsiləsinə aid olub, çoxillik köküm-sovlu ot bitkisidir. Ağçiçək, narıncı nilufər növü su hovuzlarında becərilir. Cavan kökümsovlar bişirilmiş və ya qovrulmuş halda yeyilir. Azərbaycanda 1 növü- **Ağçiçək nilufərdir (Nymphaea alba)**. Azərbaycanda MNB-da geniş yayılmış **Cəhrayı nilufərdir (N. rosea)**. Azərbaycanın «Qırmızı Kitab»ına da-xil edilmişdir.

Nonnea- Sümürənkimilər fəsiləsinə aid olan birillik, ikiillik və çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Nonnea*», rus dilində «Nonneə» adlanır. Azərbaycan florasında 10 növü vardır.

Noxud- Fabakimilər (Paxlakimilər) fəsiləsinə aid olan birillik və çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Cicer*», rus dilində «Nut» adlanır. Noxud böyük qida əhəmiyyətinə malik olub, zülal ilə çox zəngin olan tərəvəz bitkilərindən sayılır. Göy noxudda 4-6,5% zülal, 11%-ə dək karbohidrat, o cümlədən 4,2% şəkər, 1%-dək sellüloza, 25-38 mq% C vitamini, 1,7% A provitamini, 2,6 mq% RR vitamini vardır. Quru noxud dənində isə 30-35% zülal olur. Noxudu təzə halda şorbaya tökmək, dənələrini pörtlədib müxtəlif salatlara qatmaq və marinadlaşdırmaq olur. Göy noxudun dənə çıxarılmış şirəli qınları hüvyanlar üçün qiymətli yemdir. Azərbaycan florasında 2 növü vardır ki, bunlardan biri də mədəni şəraitdə becərilir.

Nosa- Tərəçiçəklilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Noaea*», rus dilində «Nosa» adlanır. Azərbaycan florasında **Sivriuc nosa** növü vardır.

Notobazis- Kəpənəkçiçəklilər (Mürəkkəbçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Notobasis*» adlanır. Lüğəti mənası notos-bel, basis-əsas deməkdir. Rus dilində «Notobazis» adlanır. Azərbaycan florasında **Suriya notobazis** növü yayılmışdır.

Novruzçiçəyi- Novruzçiçəyikimilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Primula*» adlanır. Lüğəti mənası prima-ilk deməkdir. Rus dilində «Pervoüvet», «Primula» adlanır. Novruzçiçəyi növləri qiymətli dərman, dekorativ, efiryağlı və vitaminli bitkilərdir. Kökümsov və köklərində saponin (5-6%), şəkərli və aşı maddələri, nişasta, pektinlər, C vitamini

vardır. Balverən bitkidir. Azərbaycan florasında 8 növü yayılmışdır. İki növü nadir və nəsli kəsilməkdə olan bitki kimi Azərbaycanın «Qırmızı kitab»ına daxil edilmişdir.

Odotu- Lamiasiyakimilər (Dodaqçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Phlomis*» adlanır. Lüğəti mənası phlox-od de-məkdir. Rus dilində «Zopnik» adlanır. Azərbaycan florasında 6 növü vardır.

Oxçətir- Kərəvüzkimilər (Çətirçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Scandix*» adlanır. Lüğəti mənası xandix-qılnc və ya pipik deməkdir. Rus dilində «Skandiks» adlanır. Alaq bitkisidir. Azərbaycan florasında 5 növü yayılmışdır.

Oxlivə- Kərəvüzkimilər (Çətirçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan ikiillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Smyrniium*» adlanır. Lüğəti mənası smyrna-mirra (ətirli qətran) deməkdir. Rus dilində «Smirniə» adlanır. Ətli kök hissəsi və yarpaqları güclü ətirə malikdilər. Salata ədviyyat kimi qatılır. Bundan əlavə ətirli iy vermək üçün şorbaya da qatılır. Azərbaycan florasında Dəlinmişyarpaq oxlivə növü vardır.

Oxotu- Qırtıckimilər (Taxıllar) fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Oplismenus*» adlanır. Lüğəti mənası oplicmenoc-silahlanmış deməkdir. Rus dilində «Ostənka» adlanır. Azərbaycan florasında **Qumral oxotu** növü yayılmışdır.

Oxyarpaq- Süsənbərçiçəklilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Sagittaria*», rus dilində «Strelolist» adlanır. Kökümsovundan nişasta alı-nır. Azərbaycan florasında **Üçyarpaq oxyarpaq** növü vardır.

Oleandr (Söyüdgülü)- Kəndirçiçəklilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Nerium*», rus dilində «Oleandr» adlanır. Xalq təbabətində oleandrın yarpaq və qabığını cövhər halında səpgilərə sürtürlər. Qabıq və yarpaqlarında olan qlükozid nerpin, neriantin, oleandrin (foliperin), rozagenin ürəyə təsir edir və müxtəlif fəallığa malikdilər. Zəhərli bitkidilər. Nə qurudulmuş, nə də qaynadılmış halda zəhərlilik xüsusiyyətini itirmirlər. Azərbaycan florasında **Adi oleandr** növü mədəni şəraitdə becərilir. Quraqlığadavamlı olub 3-4 ay çiçəkləmələri davam edir. MNB-nın kolleksiya sahəsində iki növü becərilir.

Oliqoxeta- Kəpənəkçiçəklilər (Mürəkkəbçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Oligochaeta*» adlanır. Lüğəti mənası oligos-bir qədər, chaete-at yalı deməkdir. Rus dilində «Oliqoxeta» adlanır. Azərbaycan florasında **Dağınq oliqoxeta** növü vardır.

Onaqra- Onaqrakimilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Epilobium*», rus dilində «Kiprey» adlanır. Onaqra növlərindən bəziləri (tüklü onaqra) bal arısı üçün qida (nektar) verir və yarpaqlarında 145,1 mq% C vitamini vardır. Azərbaycanda bu cinsin 14 növü yayılmışdır.

Ononis- Fabakimilər (Paxlakimilər) fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Ononis*», rus dilində «Stalğnik» adlanır. Köklərində qlükozid anonin vardır. Sidıqovucu xassəyə malik dərman bitkisidir. Azərbaycan florasında 5 növü vardır.

Onosma- Sümürgənkimilər fəsiləsinə aid olan ikiillik və çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Onosma*», rus dilində «Onosma» adlanır. Azərbaycan florasında 7 növü yayılmışdır.

Orabaş (Kəhrə)- Kəhrəkimilər (Orabaşkimilər) fəsiləsinə aid olan birillik, ikiillik və çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Orobanche*», rus dilində «Zarazixa» adlanır. Kənd təsərrüfatı bitkilərinə (bostan, tərəvəz, paxlalı və s.) və dekorativ bitkilərə ziyan vurur. Azərbaycan florasında 49 növü vardır.

Ortanta- Qurdağzıçəklilər fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Orphantha*», rus dilində «Ortanta» adlanır. Azərbaycan florasında bir növü yayılmışdır.

Öküzboğan (Öküz öldürən)- Kərəvüzkimilər (Çətirçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan birillik və çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Bupleurum*», rus dilində «Voloduşka» adlanır. Alkaloidli, saponinli, vitaminli və dərman əhəmiyyətli növləri vardır. Dekorativ bitkidir. Azərbaycan florasında 12 növü bitir. MNB-nın kolleksiya sahəsində becərilir.

Öldürgən- Tərəçiçəklilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Anabasis*», rus dilində «Ejovnik» adlanır. Cavan zoğlarında anabazin alkaloidi vardır ki, ondan dekorativ və meyvə

ağaclarının zərərvericilərinə qarşı mübarizədə istifadə olunur. Azərbaycan florasında 4 növü yayılmışdır.

Ödotu (Quruçiçək)- Kəpənəkçiçəklilər (Mürəkkəbçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Helichrysum*» adlanır. Lüğəti mənası helix-burulmuş, qıvrılmış, chrysos-qızıl (helios-günəş, chrysos-qızılı) deməkdir. Bitkinin rəngi qızıla oxşadığına və günəşə bənzədiyinə görə bitkiyə bu ad verilmişdir. Rus dilində «Ümin», «Bessmertnik» adlanır. Tərkibində flavonoidlər, qlikoizidlər, aşı maddələri, efir yağı, piyli və qətranlı maddələr, üzvi turşular, karotin və K vitamini vardır. Çiçəklərindən çay dəmləyib, ödqovucu dərman kimi, qaraciyər və öd yolları xəstəliklərində, böyrək daşlarına qarşı istifadə olunur. Dekorativ bitkilərdir. Azərbaycan florasında 9 növü yayılmışdır.

Öskürək otu (bax: Bəlgəmotu)

Paxladən (bax: Gəvən)

Paxlakolu (bax: Ononis)

Palıd- Fıstıq fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Quercus*», rus dilində «Dub» adlanır. İri ağaclar olub, hündürlüyü 40 m, diametri 3 m-ə çatır. Uzun ömürlü olub 2000 ildən çox yaşayır. Tikintidə, dülgərlikdə, çəllək istehsalında, mebel və gəmiçilik sənayesində geniş istifadə olunur. Qozaları çöl donuzları, hindquşu, ayı və s. heyvanlar üçün qida əhəmiyyətlidir. Qabığı, qozası və yarpaqları büzücü qabiliyyətinə malik olub, başın tükünün tökülməsinin qarşısını alır və ishala qarşı işlədilir. Həna və basmanı palıd qabığının dəmləməsinə qatıb istifadə etdikdə tükün diblərini möhkəmlədir. Qabığında və oduncağında aşı maddəsi vardır. Azərbaycan florasında 6 növü yayılmışdır ki, bunlardan 3-ü mədəni şəraitdə becərilir.

Palma- Palmakimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Palmae*», rus dilində «Palğma» adlanır. Otaq şəraitində çox dekorativ bitki kimi becərilir. Palmaları əsasən toxumları vasitəsilə çoxaldırlar. Lakin bəzi növləri kök pöhrələri ilə də çoxaldıla bilər. Palma yarpaqları qədimdən sülh, təntənə və qələbə rəmzi olmuşdur. Azərbaycanda örtülü şəraitdə 10-a qədər palma növü becərilir. MNB-da həm örtülü, həm də açıq şəraitdə kolleksiyası vardır.

Pambıq- Əməkəməcikimilər fəsiləsinə aid olub bizim şəraitdə birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Gossypium*» adlanır. Lüğəti mənası ərəb dilində goz-ipək olub, zərif, yumşaq deməkdir. Rus dilində «Xlopçatnik» adlanır. Toxumlarının qıllığında olan tüklər toxuculuq sənayesində işlədilir. Toxumlarından (çiyidindən) alınan yağ qida kimi, eyni zamanda texniki yağ kimi istifadə olunur. Yağı çıxarıldıqdan sonra cecəsi mal-qara üçün yem kimi işlədilir. Balverən bitkidir. Azərbaycan florasında 4 növü vardır. MNB-da isti şitillikdə **Ağac formalı pambıq** növü becərilir.

Pampasotu- Qırtıckimilər (Taxıllar) fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Cortaderia selleana*», rus dilində «Pampasnaə trava» adlanır. Çiçəkləmə dövründən sonra quru çiçəkləri müxtəlif rənglərdə boyanır, gül dəstəsi düzəldilir, şənliklərdə, toylarda istifadə olunur. Bəzək əhəmiyyətli bitki kimi iri hovuzların kənarında, memarlıq cəhətdən yaraşlıq tikililərdə tək-tək və canlı çəpər (bardyur) kimi əkilir. Cinsin məlum 25 növündən Azərbaycanın şərq və cənub rayonlarında alağ, bəzən də becərilən halda 1 növünə təsadüf edilir. MNB-nın kolleksiyasında dekorativ bitki kimi becərilir.

Panderiya- Tərəçiçəklilər fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Pandera*», rus dilində «Panderiə» adlanır. Azərbaycan florasında 2 növü vardır.

Payızgülü (Xrizantema)-Kəpənəkçiçəklilər (Mürəkkəbçiçəklilər) fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Chrysanthemum*» adlanır. Lüğəti mənası chrysos-qızılı, anthemos-çiçək deməkdir. Rus dilində «Xrizantema», «Zlatoüvet» adlanır. Payızgülü torpaqla çıxarılıb başqa yerə köçürüldükdə yaxşı bitir. Buna görə də xırdaçiçəkli çeşidlərindən çiçəklilər yaratmaq üçün yaşıllaşdırmada geniş istifadə edilir. **Xırdaçiçəkli payızgülü** çeşidlərindən gül dəstəsi düzəltmək məqsədilə istifadə edilir. MNB-da bir neçə növü və onların çeşidləri qiymətli dekorativ bitki kimi becərilir.

Pazotu- Qırtıckimilər (Taxıllar) fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Atropis*» adlanır. Lüğəti mənası a-inkar, tropis-gil deməkdir. Rus dilində «Beskilğniüa» adlanır. Tozluğun, gövdənin və çiçək pulcuqlarının əlamətləri növlərin təyində istifadə olunur. Azərbaycan florasında 4 növü vardır.

Pekan (Gikori, Kariya)- Qozçiçəklilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latınca «*Pekan*», rus dilində də «Pekan» adlanır. Lənkəranda, Göyçayda və Zaqatalada geniş yayılmışdır. Tədqiqatçıların müşahidəsi nəticəsində məlum olmuşdur ki, hündürlüyü 18-20m-ə çatmış 60 yaşında ağac vardır. Meyvəyanlığının əlaməti ilə fəsilənin digər cinslərindən fərqlənir. Oduncağı qiymətlidir, meyvələri qida kimi yağlılığı və yüksək kaloriliyi ilə fərqlənir. Azərbaycan florasında 1 növü vardır. MNB-nın təcrübə sahəsində becərilir.

Petuniya- Badımcançiçəklilər fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Petunia*», rus dilində «Petunğə» adlanır. Petuniya əsasən toxumları ilə çoxaldılır. Petuniya müxtəlif formalı bəzək ləklərində çiçəklilər salmaq üçün çox qiymətli bitki hesab olunur. Çiçək saplağı uzun olduğuna görə gül dəstəsi üçün də yararlıdır. Azərbaycan florasında **Hibrid petuniya (*Petunia hybrida*)** növü yayılmışdır. MNB-nın kolleksiya sahəsində becərilir.

Pəncər (Tərə, Amarant)- Pəncərçiçəklilər fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Amaranthus*», rus dilində «Hiriüa», «Amarant» adlanır. Təbii növlərinə respublikanın demək olar bütün rayonlarında düzən zonadan orta dağ qurşağımadək yol kənarlarında, çay kənarlarında, bağ və bostanlarda rast gəlinir. Bəzi növlərinin cavan yarpaqları tərəvəz kimi (qara pəncər (*Amaranthus retroflexus*), qırmızıbaldır pəncər (*A. Blitum*), göy pəncər (*A. Lividus*)) bəzi növlərin toxumundan hazırlanan un quşçuluq təsərrüfatlarında yem kimi istifadə olunur, toxumlarında yağ, zülal, nişasta, C vitamini vardır. Azərbaycan florasında 9 növü vardır ki, bunlardan 2-i də mədəni şəraitdə becərilir. MNB-nın kolleksiya sahəsində vardır.

Pərxun (Qaraşəngi)- Qurdağzıçiçəklilər fəsiləsinə aid olan birillik, ikiillik və çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Scrophularia*», rus dilində «Noriçnik» adlanır. Azərbaycan florasında 26 növü vardır.

Pərpərən (Pərpətöyün)- Pərpərən fəsiləsinə aid olan birillik və çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Portulaca*», rus dilində «Portulak» adlanır. Alaq bitkisi kimi əkin sahələrində, bostanlarda, bağlarda geniş yayılmışdır. Tərkibində 179,7-300 mq% C vitamini vardır. Respublikamızın əksər rayonlarında bu bitkinin cavan budaqları çiçəkləməzdən əvvəl yığılır, ondan dovğa, şorba, qutab bişirilir. Konserv zavodlarında pərpərəndən konserv hazırlanır. Pərpərəndən çiy halda salatlar da hazırlanır. Tərkibində selikli maddələr olduğu üçün mədə-bağırsağın yumşalmasına kömək edir, asan həzm olunur. Yarpaq, gövdə və toxumları ilə ev quşları qidalanır. Azərbaycan florasında 2 növü vardır ki, bunlardan biri də mədəni şəraitdə becərilir.

Pıtraq-Kəpənəkçiçəklilər (Mürəkkəbçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Latın dilində «*Xanthium*» adlanır. Lüğəti mənası xanthos-sarı deməkdir. Rus dilində «Durnişnik», «Kolöçka» adlanır. Yarpaqlarında 31,8 mq% C vitamini vardır. Adi pıtrağın yarpaq və köklərindən sarı rəngli boya alınır. Toxumlarında 39-40%-ə qədər qatı yağ vardır. Azərbaycan florasında 3 növü yayılmışdır.

Pion (bax: Buynuzbaş).

Pirola (Armudgülü)- Pirolasiyakimilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Pyrola*», rus dilində «Qruşanka» adlanır. Azərbaycan florasında 3 növü məlumdur.

Pişik dırnağı- Fabakimilər (Paxlalılar) fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Lagonychium*», rus dilində «Mimozka» adlanır. Köklərində və çiçəklərində boyayıcı maddələr vardır. Meyvələrinin tərkibində 5,9% şəkər vardır, şirin dada malikdir və az miqdarda qidada istifadə olunur. Azərbaycan florasında **Çöl pişik dırnağı (*Lagonychium farctum*)** növü yayılmışdır.

Pişikquyruğu- Qırtıckimilər (Taxıllar) fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Phleum*», rus dilində «Timofeevka», «Arjaneü» adlanır. Otlaq bitkisidir, mal-qara tərəfindən yeyilir. Azərbaycan florasında 5 növü vardır.

Pişiknanəsi- Lamiasiyakimilər (Dodaqçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan bir-illik və çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Nepeta*», rus dilində «Kotovnik» adlanır. Balverən və dekorativ bitki olub, güclü limon ətrinə malikdir. Efir yağlı olduğundan, ətriyyat sənayesində istifadə olunur. Pişiknanəsinin efir yağının tərkibi (3%) qeraniol, limonen, dipenten, sitral və s. ibarətdir. Qida-da ədviyyə bitkisi kimi istifadə olunur. Macar pişiknanəsinin yarpaqlarının tərkibində 124 mq% C vitamini vardır. Azərbaycan florasında 26 növü yayılmışdır. MNB-da kolleksiyada becərilir.

Pişikotu (Valerian)- Pişikotukimilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Valeriana*», rus dilində «Valeriana» adlanır. Əsəb sakitləşdirici, ürək fəaliyyətini yaxşılaşdıran, yuxusuzluğa qarşı istifadə olunan dərman bitkisidir. Azərbaycan florasında 8 növü vardır.

Pişikpəncəsi- Kəpənəkçiçəklilər (Mürəkkəbçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Antennaria*» adlanır. Lüğəti mənası antenna-bığcıq deməkdir. Rus dilində «Koşaçğə lapka» adlanır. Azərbaycan florasında **Qafqaz pişikpəncəsi (Antennaria caucasica)** növü yayılmışdır.

Pittosporum- Pittosporukimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Pittosporum*» adlanır. Lüğəti mənası pitta-qatran, spera-spor deməkdir. Rus dilində «Pittosporum» adlanır. Qələmləri və toxumları ilə çoxaldılır. **Tobira pittosporumu (Pittosporum tobira)** həmişəyaşıl bitki kimi dibçəklərə əki-lərək binaların daxili yaşllaşdırılmasında geniş istifadə olunur. MNB-nın kolleksiyası sahələrində 2 növü becərilir.

Polliniya- Qırtıckimilər (Taxıllar) fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Pollinia*», rus dilində «Polliniə» adlanır. Polliniya bitkisi mal-qara tərəfindən həvəslə yeyilir. Azərbaycan florasında **Saqqalsız polliniya (Pollinia imberbis)** növü yayılmışdır.

Pomidor- Badımcənçiçəklilər fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Lycopersicon*» adlanır. Lüğəti mənası lycos-canavar, persicon-şaftalı deməkdir. Rus dilində «Tomat», «Pomidor» adlanır. Pomidor respublikamızda əkin sahəsinə görə birinci yerdə durur. Meyvələrinin tərkibində 5-12%-ə qədər quru maddə, o cümlədən 3-7%-ə qədər şəkər, 0,2-0,9% üzvi turşular, 0,84-0,90% sellüloz, 0,10-0,15% pektin maddəsi, 0,70-0,85% zülal və 0,05-0,09% nişasta, 15-60 mq% C vitamini, 1-4 mq% A provitamini, həmçinin B₁, PP və D vitaminləri vardır. Külündə kalium, natrium, kalsium, maqnezium, dəmir, fosfor, kükürd aşkar olunmuşdur. Pomidor təzə halda salat kimi, duza qoyulmuş və sənaye üsulu ilə konservləşmiş şəkildə geniş istifadə edilir. Azərbaycan florasında 1 növü vardır ki, o da mədəni şəraitdə becərilir.

Portağal (Apelsin)- Sədokimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Citrus sinensis*», rus dilində «Apelğsin» adlanır. Meyvələrində müxtəlif şəkərlər, pektin maddələri, efir yağları, mineral maddələr, vitaminlər vardır. Portağal meyvələri yüksək diyetik xüsusiyyətə malikdir. Portağalın meyvələrindən əsasən təzə halda istifadə edilir. Nisbətən aşağı keyfiyyətli meyvələri emal üçün (şirə, marmelad, efir yağları və s.) istifadə edilir. MNB-da örtülü şəraitdə (şüşəbəndlərdə) kolleksiyası vardır.

Poruq- Lamiasiyakimilər (Dodaqçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan birillik və çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Stachys*», rus dilində «Çisteü» adlanır. Xalq təbabətində qandayandırıcı dərman kimi istifadə olunur. Toxumlarında 36,69%-ə qədər qatı yağ vardır. Dekorativ, balverən və efir yağlı bitkidir. Azərbaycan florasında 23 növü yayılmışdır.

Pulcuqluot- Kələmçiçəklilər (Xaççiçəklilər) fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Aethionema*» adlanır. Lüğəti mənası aytos-alov dili, nema-tel deməkdir. Rus dilində «Kırilotçınnik» adlanır. Dekorativ bitkidir. Azərbaycan florasında 14 növü vardır.

Puşkiniya- Sünbülçiçəkkimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Puschkinia*», rus dilində «Puşkiniə» adlanır. Azərbaycanın bir sıra regionlarında, xüsusən Qarabağda çiçəkləri firuzəyə bənzədiyinə görə bu bitkiyə «Firuzə çiçəyi», Naxçıvan MR-nın bir çox rayonlarında isə «Ələyəz otu», yaxud «Ələyəz pencəri» deyilir. Ələyəz otunun yarpaqlarından Naxçıvan zonasında qida bitkisi kimi geniş istifadə edilir. Yarpaqlarından səbzi-qovurma, şorba, südlü düyü çəkməsi, müxtəlif salatlar düzəldilir. Ordubadda soyuqdəymə, öskürək, zökəm, baş ağrısı zamanı Ələyəz pencərindən çəkmə bişirilir. Azərbaycan florasında 2 növü yayılmışdır. MNB-da

kolleksiyada vardır. Nadir və nəsli kəsilməkdə olan bitki kimi Azərbaycanın «Qırmızı Kitab»ına daxil edilmişdir.

Püstə - Sumaqqimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Pistacia*», rus dilində «Fistaşnik», «Fistaşka» adlanır. Püstə ləpəsində 42-65% yağ, 18,44% azotlu maddələr (o cümlədən 17,43% zülal), 4,61% sellüloza, 3,32% kül elementləri, 9,6% saxaroza və s. vardır. Ləpəsindən təzə halda və qovrulmuş şəkildə istifadə edilir. Müxtəlif qənnadı məmulatlarının hazırlanmasında işlənir. Yüksək keyfiyyətli yağ alınır. Ləpəsi kofe üçün dadlı surroqatdır. Püstə yağı qidada və əczaçılıqda istifadə edilir. Yarpaqlarında 6,9 mq% C vitamini vardır. MNB-da kolleksiyada becərilir. Nadir və nəsli kəsilməkdə olan bitki kimi Azərbaycanın «Qırmızı Kitab»ına daxil edilmişdir.

Raqadiolis-Kəpənəkçiçəklilər(Mürəkkəbçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Rhagadiolus*» adlanır. Lüğəti mənası rhagas-yarıq deməkdir. Rus dilində «Raqadiolös» adlanır. Azərbaycan florasında **Yeməli raqadiolis (*Rhagadiolus edulis*)** növü vardır.

Ramişiya- Pirolasiyakimilər fəsiləsinə aid olan çoxillik ot bitkisidir. Bitki latın dilində «*Ramischia*», rus dilində «Ramişiə» adlanır. Azərbaycan flora-sında **Əyri ramişiya (*Ramischia secunda*)** növü yayılmışdır.

Rapontikum-Kəpənəkçiçəklilər (Mürəkkəbçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Rhaponticum*», rus dilində «Rapontikum» adlanır. Dekorativ bitkidir. Azərbaycan florasında **Gözəl rapontikum (*Rhaponticum pulchrum*)** növü yayılmışdır.

Raps- Xaççiçəklilər fəsiləsindəndir. Latın dilində «*Brassica*», rus dilində isə «Raps» adlanır. Onun toxumunda 45-49% yarımquruyan texniki yağ olur. Bu yağdan sabun, əlif yağı və digər məhsullar hazırlanır. Yer kürə-sində ən çox Hindistanda, Rumıniya və Argentinada becərilir. Azər-baycanda 1 növü becərilir.

Rayqras (*Qazanotu*)- Qırtıckimilər (Taxıllar) fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Arrhenatherum*», rus dilində «Rayqras» adlanır. İdman meydançalarının, bəzək əhəmiyyətli çəmənliklərin yaradılmasında geniş istifadə olunur. Azərbaycan florasında 2 növü vardır. MNB-nin kolleksiya sahəsində vardır.

Razyana (*Boyana*)- Kərəvüzkimilər (Çətirçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan ikiillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Foeniculum*» adlanır. Lüğəti mənası foenum-ot, quru ot deməkdir. Rus dilində «Fenxelğ» adlanır. Efir yağlı olduğundan qiymətli ədviyyə bitkisi hesab olunur. Razyana C vitamini, karotin, rutin və şəkər mənbəyidir. Adi razyananın yarpaqları və körpə zoğları salatlarda, şorba və plov hazırlanmasında istifadə edilir. Razyana çox qiymətli qədim dərman bitkisidir. Toxumlarından oyadıcı və möhkəmləndirici efirli dərman kimi, habelə soyuqdəymə, mədə-bağırsağ spazmaları, sidik qovucu, öd qovucu, süd qovucu vasitə kimi öskürək zamanı sakitləşdirici kimi, habelə gözün görmə qabiliyyətini artırmaq məqsədilə istifadə olunur. Azərbaycan florasında **Adi razyana** növü yayılmışdır. MNB-nin kolleksiya sahəsində becərilir.

Reyxardiya- Kəpənəkçiçəklilər (Mürəkkəbçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Reichardia*», rus dilində «Reyxardiə» adlanır. Azərbaycan florasında **Haçabudaq reyxardiya** növü yayılmışdır.

Reyhan- Lamiasiyakimilər (Dodaqçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Ocimum*» adlanır. Lüğəti mənası ozein-iy verən (ətirli) deməkdir. Rus dilində «Bazilik» adlanır. Bu bitkinin tərkibində bir çox yararlı elementlər, o cümlədən şəkər, qələvi xassəli mineral duzlar, vitaminlər və kifayət qədər efir yağı vardır. Efir yağı tibbdə qarqara üçün, mədə-bağırsağ, böyrək və ödün müalicəsində istifadə olunur. Reyhan bitkisi çox ətirli olduğundan ondan təzə halda salat kimi istifadə edilir. Qurudulmuş reyhan qış dövründə müxtəlif çeşidli xörəklərin hazırlanmasında istifadə olunur. Reyhandan kosmetika sənayesində, ətriyyatda, qənnadı məmulatlarının hazırlanmasında geniş istifadə olunur. Qiymətli ədviyyət bitkisi olmaqla xalq

təbabətində tənqənəfəslik, əsəb sarsıntılarında, ürək-damar xəstəliklərində istifadə olunur. Azərbaycan florasında 1 növü vardır ki, bu da mədəni şəraitdə becərilir.

Rəngotu- Kələmçiçəklilər (Xaççiçəklilər) fəsiləsinə aid olan birillik, ikiillik və çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Isatis*» adlanır. Lüğəti mənası isadzo-düzəltmək, sağaltmaq deməkdir. Rus dilində «Vayda» adlanır. Azərbaycan florasında 12 növü məlumdur.

Rəvənd (Uşğun, qabalaq)- Qırxbuğumkimilər fəsiləsinə aid olan çoxillik ot bitkisidir. Bitki latın dilində «*Rheum*» adlanır. Lüğəti mənası rha olub, Volqa çayının kökü deməkdir. Rus dilində «Revenğ» adlanır. Qədim zamanlardan İran və Ərəbistanda qida və dərman bitkisi kimi istifadə olunub. Qarağatvarı rəvəndin yarpaq saplağı vitamin və alma turşusu ilə zəngindir, mədə və bağırsaqlara müsbət təsir göstərir. Kökümsovu aş maddəsi ilə zəngindir. Azərbaycanda 2 növü məlumdur. Azərbaycan florasında ehtiyatı azaldığından onun qorunması çox vacibdir.

Rindera- Sümürgənkimilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Rindera*», rus dilində «Rindera» adlanır. Azərbaycan florasında **Tüklü rindera** növü məlumdur.

Rizosefalis- Qırtıckimilər (Taxıllar) fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Rhizocephalus*» adlanır. Lüğəti mənası risa-kök, kefafe-baş deməkdir. Rus dilində «Rizoüefalös» adlanır. Azərbaycan florasında **Şərq rizosefalis** növü yayılmışdır.

Rododendrom (bax: Xanıməli)

Roxeliya- Sümürgənkimilər fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Rochelia*», rus dilində «Roxeli» adlanır. Azərbaycanın təbii flora-sında 4 növü vardır.

Rotal- Ağlartokimilər fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Rotala*», rus dilində «Rotala» adlanır. Azərbaycan florasında **Hind rotal (Rotala indica)** növü vardır.

Rozmarin- Lamiasiyakimilər (Dodaqçiçəklilər) fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Rosmarinus*» adlanır. Lüğəti mənası ros-şeh, marinus-dəniz kənarındakı deməkdir. Rus dilində «Rozmarin» adlanır. Bitkinin çiçək və yarpaqlarından təbii efir yağları ayrılır. 100 ildən artıqdır ki, tibdə dərman bitkisi kimi istifadə olunur. O ürək xəstəliklərinin müalicəsində, eyni zamanda immunitetin yüksəldilməsində, baş ağrıların aradan qaldırılmasında, həmçinin kulinariyada geniş tətbiq olunur. Soyuqdəymə, bronxit və asmaya qarşı da əvəzəlməz təsir vasitəsidir. Şəkər xəstəliklərinin müalicəsində işlədilir, eyni zamanda qan dövranını yaxşılaşdırır. Saçların tökülməsinin qarşısını alır, yaddaşı gücləndirir, yorğunluğu aradan qaldırır. Bəzək-bağçılıqda müxtəlif çiçək kompozisiyaları yaratmaq üçün yararlıdır. Azərbaycan florasında 1 növü vardır ki, bu da mədəni şəraitdə becərilir. MNB-da kolleksiyası vardır.

Ruppiya- Ruppuyakimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Ruppiya*», rus dilində «Ruppi» adlanır. Azərbaycan florasında 2 növü vardır.

Rus alçası (Motmotu)- Rus alçasıkimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Grossularia*» adlanır. Lüğəti mənası groseille-rusalçasının adı ilə bağlıdır. Rus dilində «Krijojovnik» adlanır. Rus alçasının giləmeyvəsində 6-12% şəkər, 0,4-0,74% alma turşusu, pektin maddələri, çoxlu miqdarda B, P, C, A vitaminləri vardır. Rus alçası park və bağlarda canlı çəpərlər və bardür salınmasında, eləcə də qrup halında və tək-tək əkilmək üçün istifadə edilir. Meyvələri yeyilir, vitamin və üzvi turşularla zəngindir. Xalq təbabətində mədə-bağırsaq, böyrək daşı xəstəliklərində istifadə olunur. Ge-niş becərilir. Azərbaycan florasında **Əyri rusalçası** növü yayılmışdır. MNB-nın kolleksiyası sahəsində becərilir.

Sabahgülü (Məxmərgülü)- Kəpənəkçiçəklilər (Mürəkkəbçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Tagetes*», rus dilində «Barxatü» adlanır. Qiymətli boya, dərman, efir yağlı bitkilərdir. Yeyinti sə-nayesi üçün karotinoid mənbəyidir. Azərbaycan florasında 3 növü vardır ki, mədəni şəraitdə geniş əkilib becərilirlər. MNB-da kolleksiyası vardır.

Sabunağacı- Sabunağacıkimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Koelreuteria*», rus dilində «Kelğreyteri» adlanır. Meyvələrində sabunu əvəz edəcək maddələr olduğundan öz vətəni Cənubi Amerikada ondan sabun kimi istifadə olunur. Tərkibi saponin maddəsindən ibarət olan meyvə ləti qurudulduqdan sonra tibbdə gigiyenik sabun kimi, sulu məhlulu isə xəstəlik və

zərərvericilərlə mübarizədə istifadə olunur. Azərbaycan florasında 2 növü mədəni şəraitdə becərilir. MNB-da kolleksiyası vardır.

Sabunotu- Qərənfilçiçəklilər fəsiləsinə aid olub, birillik və çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Saponaria*» adlanır. Lüğəti mənası sapon-sabun deməkdir. Rus dilində «Mılğnənka» adlanır. Kökümsovunda 35%-dən çox saponin vardır, ipək və yun parçaların yuyulması üçün istifadə oluna bilər. Tibbdə bəlgəmgətirici kimi istifadə olunur. Sabunotu həmçinin dekorativ bitkidir. Azərbaycan florasında 4 növü vardır.

Saçaqotu- Filqiləkimilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Myriophyllum*» adlanır. Lüğəti mənası miros-çox, fillum-yarpaqcıq deməkdir. Rus dilində «Urutğ» adlanır. Saçaqotu suyun hərəkətinə daha çox həssasdır. Bu bitki su altında bir çox su heyvanlarının qidasını təmin edir. Toxumu xırda balıqların qidalanması üçün çox faydalıdır. Azərbaycan flora-sında 2 növü vardır.

Saksaul (Şahsevdi)- Tərəçiçəklilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Halostachys*», rus dilində «Solənokolosnik» adlanır. Saksaulun zoğları mal-qara tərəfindən yeyilir. Potaşın (qələvi ağ maddə) alınmasında istifadə olunur. Azərbaycan florasında **Kaspi saksaulu (*Halostachys caspica*)** növü vardır.

Saqqalüstü- Səhləbçiçəklilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Epipogon*», rus dilində «Nadborodnik» adlanır. Azərbaycan florasında **Yarpaqsız saqqalüstü (*Epipogon epipogium*)** növü yayılmışdır.

Salaməleyküm- Cilçiçəklilər fəsiləsinə aid olan birillik və çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Cyperus*», rus dilində «Sıtğ» adlanır. Həddən artıq sürətlə kök atma qabiliyyətinə malikdir. Əkin sahəsindən əlaq bitkisi ki-mi təmizlədikdə səhəri yenidən bitdiyi görünür. Ona görə ona «salam-əleyküm» adı vermişlər. Lələ salaməleyküm növünün kökləri acı tam verir və mətbəx ədviyyatı kimi istifadə olunur. Salaməleykümün kök yumrusu qidada istifadə olunur. Azərbaycan florasında 8 növü vardır.

Salxımotu- Koramalotu fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Botrychium*» adlanır. Lüğəti mənası botryus-salxım deməkdir. Rus dilində «Qrozdovnik» adlanır. Azərbaycan florasında **Yarımay salxımotu (*Botrychium lunaria*)** növü yayılmışdır.

Salviniya- Salviniyalar fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Salvinia*», rus dilində «Salğviniə» adlanır. Əsasən Sabirabad, Ağdaş, Kürdəmir, Göy-çay, Xanlar, Lənkəran rayonları ərazilərində sakit axan və durğun sulara bitir. Həmin ərazilərin qurudulması nəticəsində bu növün populyasiyası xeyli azalmışdır. Bəzək bitkisidir. Azərbaycan florasında **Üzən salviniya (*Salvinia natans*)** növü yayılmışdır.

Sancaqayaq- Qırtıckimilər (Taxıllar) fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Sphenopus*» adlanır. Lüğəti mənası sfen-toppuz, pus-ayaq deməkdir. Rus dilində «Bulavonojka» adlanır. Azərbaycan florasında **Kilkəşli sancaqayaq (*Sphenopus divaricatus*)** növü məlumdur.

Sancaqlıca- Qırtıckimilər (Taxıllar) fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Weingaertneria*», rus dilində «Bulavonoseü» adlanır. Azərbaycan florasında **Bəndli sancaqlıca (*Weingaertneria articulata*)** növü məlumdur.

Santolina- Kəpənəkçiçəklilər (Mürəkkəbçiçəklilər) fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Santolina*» adlanır. Lüğəti mənası sanctus-müqəddəs, linum-kətan deməkdir. Rus dilində «Santolina» adlanır. Dekorativ və dərman bitkisidir. Yaşıllaşdırma və bəzək-bağçılıqda müxtəlif çiçək kompozisiyaları yaratmaq üçün çox qiymətlidir. Tərkibində insektisid vardır. Azərbaycan florasında 2 növü məlumdur.

Sarağan- Sumaqkimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Cotinus*», rus dilində «Skumpiə» adlanır. Efir yağlı, aşı maddəli olub, ətriyyatda, təbabətdə və boyaqçılıqda geniş istifadə olunur. Yaşıllıqların salınması üçün də faydalıdır. Yarpaqlarında 11-20%-ə qədər aşı maddəsi olur ki, bunlardan da texniki və tibbi tannin almaq olur. Tibbi tannindən müxtəlif preparatlar (tannalbin, tannoform) hazırlanır ki, bunlardan da müxtəlif xəstəliklərdə büzücü dərman kimi istifadə olunur. Sarağanın yarpaq və çiçəklərində efir yağı vardır ki, bu da ətriyyat

sənayesində istifadə olunur. Əsas tərkib hissəsi-mirsən, kamfen və s. ibarətdir. Yarpaqlarında 91,7 mq% C vitamini olur. Azərbaycan florasında 1 növü vardır. MNB-nın kollek-siya sahəsində becərilir.

Sarıbaş- Tərəçiçəklilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Kalidium*», rus dilində «Potaşnik» adlanır. Payızın axırlarında, xüsusilə şaxtalardan sonra dövələr tərəfindən yeyilir. Qələvi (potaş) və soda istehsalı üçün xammal mənbəyidir. Yaşıl sabun qatılmış sarıbaş bitkisinin cövhəri ziyanvericilərə öldürücü təsir göstərir. Şaxlarından yanacaq kimi istifadə olunur. Azərbaycan florasında 1 növü məlumdur.

Sarıbənövşə- Kələmçiçəklilər (Xaççiçəklilər) fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Cheiranthus*», rus dilində «Jeltofiolğ» adlanır. Kulturada (becərilən halda) rast gəlinir, Azərbaycanda gül mağazalarında vardır. Azərbaycan florasında **Bağ sarıbənövşəsi (Cheiranthus cheiri)** nö-vü məlumdur.

Sarıkol- Fabakimilər (Paxlalılar) fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Spartium*» adlanır. Lüğəti mənası spartios-kol deməkdir. Rus dilində «Metelğnik» adlanır. Dekorativ, balverən, boya (sarı rəng) xassəli, vitaminli, efir yağlı bitkidir. Gövdə və çiçəklərindən sarı boya alınır. Çiçəklərində çox miqdarda efir yağı vardır. Həddən çox iylədikdə baş-gicəllənmə əmələ gətirir. Yarpaq və çiçəklərində C vitamini olur. Azər-baycan florasında 1 növü məlumdur. MNB-nın kolleksiya sahəsində becə-rilir.

Sarıkök (Kurkuma)- Zəncəfilçiçəklilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Curcuma*», rus dilində «Kurkuma» adlanır. Yeraltı orqanı köküyumruludur. Kökyumrularını bölməklə çoxalır. Kökümsovundan alınan yağı yeyinti sənayesində, ədviyyatda istifadə olunur, həmçinin dərman, boyaq bitkisi kimi qiymətlidir. Kökümsovlarının tərkibində nişasta, 1,5-5%-ə qədər efir yağı, kurkumun adlı boyaq, alkaloid maddələri, müxtəlif duzlar, qatran, kalium və s. vardır. Vətəni Asiyanın cənub şərq ölkələri hesab edilir. Azərbaycanda mədəni halda becərilir.

Sarımsaq- Soğançiçəklilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latınca «*Allium sativum*», rus dilində isə «Çesnok» adlanır. Sarımsağın tərkibində 35,34% quru maddə, o cümlədən 26,31% şəkərlər, 6,76% yağ, 0,06% sellüloza, 0,76% maqnezium, molibden, mis, kobalt, vanadium, qurğuşun, titan, fosfor, kükürd, xlor və s. maddələr vardır. Sarımsaq ən çox kolbasa istehsalında, tərəvəzlərin duza qoyulmasında, marinadlaşdırılmasında və müxtəlif xörəklərin hazırlanmasında istifadə edilir. Sarımsağın təzə soğa-nağından və ondan hazırlanmış preparatdan soyuqdəymədə, mikrob-ların məhv edilməsində, qan təzyiqinin aşağı salınmasında, xoles-terinin çı-xarılmasında, orqanizmin möhkəmləndirilməsində, mədə-bağırsağ qıç-qırmalarının qarşısının alınmasında istifadə olunur.

Sarımsaqotu- Kələmçiçəklilər (Xaççiçəklilər) fəsiləsinə aid olan ikiillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Alliaria*» adlanır. Lüğəti mənası allium-sarımsaq deməkdir. Rus dilində «Çesnoçnik» adlanır. Sarımsaqotunun yarpaqları xalq arasında qidada sarımsağı əvəzədən ədviyyat kimi istifadə olunur. Toxumlarında 30%-ə qədər qatı yağ vardır. Azərbaycan florasında 2 növü yayılmışdır.

Sarmaşıq- Sarmaşıqkimilər fəsiləsinə aid olan birillik və çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Convolvulus*» adlanır. Lüğəti mənası convolvere- burulmaq deməkdir. Rus dilində «Vğönok» adlanır. Dəniz sahili qumluqlardan orta dağ qurşağınadək, ən müxtəlif bitmə şəraitlərində-meşə və kolluqlarda, çay kənarlarında, əkin və bostanlarda və s. rast gəlir. Kökləri uzun və budaqlıdır, torpaqda dərinə getdiyi və kök bicləri əmələ gətirdiyindən alağ kimi əkinlərdə yayılmışdır. Çöl sarmaşığı bitkilərə sarmaşaraq qalxır, onların normal inkişafına mane olur. Bəzi növləri xalq təbabətində mədə xəstəlik-lərinin müalicəsində istifadə olunur, vitaminli növləri də vardır. Azərbaycan florasında 8 növü vardır. MNB-nın kolleksiya sahəsində 50-dən çox növü məlumdur.

Sarsazan (Qaraşoran)- Tərəçiçəklilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Halocnemum*» adlanır. Lüğəti mənası qale-duz, knemis-qın deməkdir. Rus dilində «Sarsazan» adlanır. Mal-qara tərəfindən yeyilir. Tərkibində çoxlu miqdarda qələvi (potaş) vardır. Bitki zərərvericilərinə qarşı

mübarizədə ge-niş istifadə olunur. Azərbaycan florasında **Yoğunlaşmış sarsazan (Halocnemum strobilaceum)** növü yayılmışdır.

Sekvoyya- Sərvkimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Sequoia*», rus dilində «Секвоэ» adlanır. Oduncağı inşaat (tikinti) materialları, mebel, teleqraf dirəyi, kağız, şpal və s. hazırlanmasında istifadə olunur. İyinin olmaması səbəbindən ondan tütün və yeyinti sənayesində bal saxlamaq üçün xüsusi çəlləklər hazırlanmasında istifadə olunur. Dünyada nəhəng və uzun ömürlü ağac kimi tanınır. MNB-da **Həmişəyaşıl sekvoyya** və **Nəhəng sekvoyya** ağaclarının kolleksiyası vardır.

Selaginella- Selaginellalar fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Selaginella*», rus dilində «Плаунок» adlanır. Azərbaycan florasında **İsveçrə selaginellası (Selaginella helvetica)** növü vardır.

Seloziya- Pəncərçiçəklilər fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Celosia*», rus dilində «Уелоziэ» adlanır. Olduqca dekorativ ot bitkisi kimi Azərbaycanın Lənkəran zonasında və bəzi iri şəhərlərdə yaşılşdırmada istifadə olunur. Çiçək qrupu bənövşəyi-qırmızı rəngli, həmçinin müxtəlif rəngli yarpaqları bu bitkini bəzəkli göstərir. Çoxlu dekorativ formaları vardır. Cavan yarpaq və zoğları qida kimi istifadə olunur, toxu mundan yağ alınır. Azərbaycan florasında **Daraqılı seloziya (Celosia cristata)** növü vardır.

Seradel- Fabakimilər (Paxlalılar) fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Ornithopus*» adlanır. Lüğəti mənası ornis-quş, pous-ayaq deməkdir. Rus dilində «Seradella» adlanır. Azərbaycanda yem bitkisi və yaşıl gübrə (azot) kimi əkilir. Mal-qara tərəfindən yeyilir. Azərbaycan flora-sında **Əkin seradel (Ornithopus sativus)** növü mədəni şəraitdə becərilir.

Səbur (bax: Əzvay)

Sədbər (Mixəkgülü, şəbbugülü)- Kələmçiçəklilər (Xaççiçəklilər) fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Matthiola*» adlanır. Bu görkəmli İtaliya botaniki R. A. Mattiolinin şərəfinə adlandırılmışdır. Rus dilində «Левкой» adlanır. Çiçəklərin ətirli olmasına görə bu bitkidən ətriyyatda və çiçəkçilikdə müxtəlif kompozisiyaları yaratmaq üçün geniş istifadə etmək olar. Azərbaycan florasında 5 növü bitir. Onlardan bir növü: **Gül şəbbugülü** mədəni əkin şəraitində becərilir. MNB-nin kolleksiya sahəsində becərilir.

Sədo (Ruta) - Sədokimilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Ruta*», rus dilində «Ruta» adlanır. Əczaçılıqda, şərəbçilikdə istifadə olunur, dərman, ədviyyat bitkisi kimi də faydalıdır. Bakının yerli əhalisi ilk yazda onun cavan uc yarpaqlarından qidada istifadə edir. Bu qan təzyiqini aşağı salır və ömrü uzadır. Timov (qripp) xəstəliyi zamanı burun dəliklərinin tutulmasının qarşısını almaq üçün bitkinin yarpağını balaca əzib iylədikdə nəfəsalma rahatlaşır, timov virusu məhv olur. Azərbaycan florasında 1 növü becərilir. MNB-nin kolleksiya sahəsində becərilir.

Səfərotu- Sümürgənkimilər fəsiləsinə aid olan birillik və çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Lithospermum*» adlanır. Lüğəti mənası litnos-daş, sperma-toxum deməkdir. Rus dilində «Vorobeynik» adlanır. Bitkiyə meşənin tala yerlərində, kolluqlarda, yol, arx kənarları, subalp çəmənliklərində, əlaq kimi əkinlərdə rast gəlinir. Azərbaycan florasında 4 növü vardır.

Səhləb – Səhləbçiçəklilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Orchis*» , rus dilində «Ətrişnik» adlanır. Bu yunan sözü olub, lüğəti mənası «toxumluq» və yaxud «yumurtalıq» deməkdir. Çiçək ləçəklərinin al-əlvan olması həşəratları özünə cəlb etməsi ilə əlaqədardır. Səhləbin kök yumurtalarından, kökümsovlarından və çiçəklərindən Azərbaycanda, İndoneziyada və Cənubi Amerikada dəri iflici, sidikqovucu və qurda qarşı vasitə kimi, Bolqarıstan və Polşada mədə- bağırsağ, nəfəs yollarının kəskin iltihabı və ishal xəstəliklərinin müalicəsində istifadə olunur. Ağbirçək nənələrin və müdrük babaların deyimlərinə görə Bakı bazarlarında vaxtı ilə xüsusi qablarda səhləb məlhəmi satılırdı. Müharibə illərində boğaz nahiyəsindən yaralananlar səhləb məlhəmi ilə qidalanırdılar. Kök yumurtalarının tərkibində 50% -dən çox selikli maddə, 5 % zülal və 1 % şəkər vardır. Azərbaycan florasında 21 növü vardır. MNB-nin kolleksiya sahə-sində vardır.

Səhra dişəsi- Qırtıckimilər (Taxıllar) fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Eremopoa*», rus dilində «Pustinnomətlik», «Grgmopoa» adlanır. Aşağı çiçək pulcuğu və tozluğun əlamətləri növlərin fərqləndirilməsində istifadə olunur. Azərbaycan florasında **İran səhra dişəsi** növü məlumdur.

Səhrakökü- Kərəvüzkimilər (Çətirçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Eremodaucus*», rus dilində «Pustinnomorkovnik», «Grgmodaukus» adlanır. Azərbaycan florasında **Leman səhrakökü** növü məlumdur.

Səna (Sənaməki) – Fabakimilər(Paxlalılar) fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Cassia*», rus dilində «Kassiə», «Senna» adlanır. İşlətmə dərmanı və bəzək bitkisi kimi Abşeronda becərilir. Yarpaqlarda antraqlükozidin ümumi miqdarı 0,8-1,2 %, meyvələrində isə 1,3%-dir. Toxumlarla çoxalırlar. Sənanın bir çox növləri dekorativ əhəmiyyətə malikdir və bağlarda geniş yayılmışlar. Azərbaycan florasında 3 növü bitir.

Sərtdişə- Qırtıckimilər (Taxıllar) fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Scleropoa*» adlanır. Lüğəti mənası skleros-sərt, poa-dişə deməkdir. Rus dilində «Jestkomətlik» adlanır. Azərbaycan florasında 3 növü məlumdur.

Sərtək (Sərtçiçək)- Qərənfilçiçəklilər fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Scleranthus*» adlanır. Lüğəti mənası scleros-sərt, antos-çiçək deməkdir. Rus dilində «Divala» adlanır. Bitki Azərbaycanın əksər rayonlarında, arandan subalp qurşağadək quraq daşlı-qayalı yerlərdə, çay və yol kənarlarında yayılmışlar. Kasacığın ölçüləri və əlamətləri növlərin təyində istifadə olunur. Azərbaycan florasında 3 növü yayılmışdır.

Sərv- Sərvkimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Cupressus*», rus dilində «Kiparis» adlanır. Qədim zamanlardan sərv ağacı tibbdə dərman vasitəsi və dini məqsədlərlə istifadə olunur. Azərbaycanda küçə və xiyabanların yaşıllaşdırılmasında mədəni həmişəyaşıl ağac kimi geniş istifadə edilir. Eyni zamanda bu bitkidən alınan təbii efir yağları lasyon və odekolon istehsalında istifadə olunur. Bitkinin bioloji fəal maddələri əsas etibarilə monoterpən və efir yağlarıdır. Sərv ağacından alınan efir yağları sarı və yaşıl rəngdə olur. Efir yağı bitkinin iynə və çubuqlarından buxar-distillə üsulu ilə ayrılır. Bu yağlardan masaj zamanı, vanna qəbulunda, buxar inqalyasiyasında istifadə olunur. Azərbaycan florasında 5 növü mədəni şəraitdə becərilir. MNB-da Bağa xüsusi gözəllik verən **Ehramvari, Həmişəyaşıl sərvlərin** 100-200 metrlik xiyabanları (alleyaları) vardır.

Sərvotu (bax: Santolina)

Sxenus- Cilçiçəklilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Schoenus*» adlanır. Lüğəti mənası sxonnos-cığ (alaqotu) deməkdir. Rus dilində «Sxenus» adlanır. Dekorativ bitki olub, qurudulmuş yarpaqlarından toxunma əşyalar (səbət, həsir, çətir və s.) hazırlayırlar. Azərbaycan florasında **Qaramtil sxenus** növü məlumdur.

Sığırdili (Dirçək, diricə alağ)- Dodaqçiçəklilər (Dalamazkimilər) fəsiləsinə aid olan çoxillik ot bitkisidir. Bitki latın dilində «*Ajuda*», rus dilində «Jivurka» adlanır. Bitkidən çox vaxt keyfiyyətli saqqız hazırlanır. Azərbaycan florasında 6 növü məlumdur.

Sığırgözü(Çobanyastığı)- Kəpənəkçiçəklilər (Mürəkkəbçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan birillik və çoxillik bitkilərdir. Bitki latın dilində «*Anthemis*», rus dilində «Pupavka» adlanır. Kəskin iyi və acı dadı olan bu bitkinin dərman, boya, dekorativ, intektisid əhəmiyyəti vardır. Bitkinin çiçək verən hissəsində 0,15 % efir yağı vardır. Bir çox xəstəliklərin müalicəsində istifadə olunur. Bitkinin çiçəyindən həzm sistemində baş verən pozuntuların, eləcə də ümumi yorğunluğun və yuxusuzluğun aradan qaldırılmasında istifadə olunur. Bitkidən alınan efir yağları mədə və bağırsağın müalicəsində, yuxusuzluqda, baş gicəllənmələrində, iştahın kəsilməsində istifadə edilir. Bu yağlar böyrəklərin funksiyasının pozulması, depressiya və sinir gərginliyinin aradan qaldırılmasında da işlədilir. Azərbaycan florasında 16 növü vardır.

Sıxismus – Qırtıckimilər (Taxıllar) fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Schismus*» adlanır. Lüğəti mənası sxismos- səngər deməkdir. Azərbaycan florasında 2 növü məlumdur.

Sırğagülü (Fuksiya) - Yağıotukimilər (Onaqrakimilər) fəsiləsindəndir. Bunun müxtəlif rənglərdə sallanan çiçəkləri sırğanı xatırladır. Ona görə də buna sırğagülü deyirlər. Bitki latın dilində «*Fuchsia*» adlanır. Gözəl gülünə görə orta əsr əlkiyagərləri bu bitkini «tilsimli» adlandırmışlar. O, 1696-cı ildə Cənubi Amerikada tapılmış və XVII əsrdə yaşamış Fuks adlı nəbatatçının şərəfinə Fuksiya adlandırılmışdır. Fuksiyanı qələm və toxumları vasitəsilə çoxaltmaq olar. Ən çox yayılmış növləri **İncə, Tünd-qırmızı fuk-siya** və s.-dir. MNB-da örtülü şəraitdə, şüşəbəndlərdə kolleksiyası vardır.

Siçanquyruq- Qaymaqçiçəklilər fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Myosurus*» adlanır. Lüğəti mənası mios-siçan, ura-quyruq deməkdir. Rus dilində «*Мишexvostnik*» adlanır. Azərbaycan florasında 1 növü yayılmışdır.

Siçanotu- Kələmçiçəklilər (Xaççiçəklilər) fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Myagrum*», rus dilində «*Polevka*» adlanır. Azərbaycanın əksər rayonlarında, arandan orta dağ qurşağınadək, əsasən əlaq bitkisi kimi əkin yerlərində, bostan sahələrində təsadüf edilir. Azərbaycan florasında Dəlinmişyarpaq siçanotu növü məlumdur.

Sidr (Qədir ağacı) – Şam fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Cedrus*», rus dilində «*Kedr*» adlanır. Qədim dövrlərdən sidr ağacı dərman bitkisi kimi məlumdur. Efir yağı əsasən bitkinin yarpaq, zoğ və iynələrindən alınır. Bitkinin efir yağı hazırda kosmetik preparatların hazırlanmasında, ətriyyatda istifadə edilir. Tərkibində əsas etibarilə 50-70% seskviterpenlər və ketonlar olur. Sidr ağacının terapevtik xüsusiyyətlərindən biri, onun sakitləşdirici təsirə malik olmasıdır. Hələ lap qədimdən azəri-türkləri Altaydan Sibirə köç edərkən bitkini Qədir ağacı adlandırmışlar. Gövdə yarpaqlarının qurumuş tozlarından «*Sidir*» alınır ki, bundan da cəsədin (insan dünyasını dəyişəndə) tez xarab olmasının qarşısını almaq üçün onun büküş yerlərinə səpirdilər. MNB-nin kolleksiya sahəsində 3 növü becərilir. Azərbaycan florasında **Himalay sidri** növü geniş yayılmışdır.

Sirkan (Səbədə) – Tərəçiçəklilər fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Atriplex*», rus dilində «*Lebeda*» adlanır. Cavan yarpaqları salatlarda və yağda qovrularaq yeyilir. Yarpaqlarında «C» vitamini, toxumunda saponin vardır. Toxumundan göy rəngli boya alınır. Çoxillik növləri yanacaq kimi faydalıdır. Azərbaycan florasında 1 növü məlumdur.

Skabioza – Fırçaotukimilər fəsiləsinə aid olan birillik və çoxillik ot bitkiləridir. Bitki latın dilində «*Scabioza*» adlanır. Lüğəti mənası scabies- qaşınma (qotur) deməkdir. Rus dilində «*Skabioza*» adlanır. Bir çox rayonlarda bitkiyə qantəpər də deyirlər. Dekorativ əhəmiyyətli bitkilərdir. Azərbaycan florasında 12 növü vardır. MNB-da kolleksiyaya sahəsində becərilir.

Skalider – Çətirçiçəklilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Scaligeria*», rus dilində «*Skaliqeriə*» adlanır. Azərbaycan florasında 1 növü məlumdur.

Sofora (İran yasəmənəi)- Fabakimilər (Paxlalılar) fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Sophora*» adlanır, «*Asfar*» ərəb sözündən götürülüb sarı rəng mənasını verir. Rus dilində «*Sofora*» adlanır. Dekorativ, balverən, boya, dərman əhəmiyyətli bitkilərdir. Xalq təbabətində toxumlarının spirtə hazırlanmış cövhəri bağırsağ bitişmələrinin (spayka) qarşısını alır. Toxumları ləti təmizləndəndən sonra çox yaraşlıq olur. Qurudulduqdan sonra onlara lak çəkilir və sonra müxtəlif bəzək əşyaları: qolbağ, müncuq, təsbəh və s. hazırlayırlar. Meyvələrindən sarı boya hazırlanır ki, bu da ipək parçaların boyanmasında istifadə olunur. Azərbaycan florasında **Yapon so-forası** növü geniş yayılmışdır. MNB-da kolleksiyada becərilir.

Soğan- Soğançiçəklilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Allium*» adlanır. Allium sözünün mənası «*All*»- acı və ya yandırıcı deməkdir. Rus dilində «*Luk*», «*Çesnək*» adlanır. Soğanın tərkibində olan fitonsid maddəsi acı olub, yandırıcı və gözyaşardıcı olmaqla, mikrobları öldürmə qabiliyyətinə malikdir. Soğan əsas tərəvəz bitkilərindən biri olub, yaşıl kütləsindən yemək, səbzə kimi, baş soğandan isə kulinariyada və konserv sənayesində geniş istifadə olunur. Soğanın tərkibində 2% zülal, 6-12% şəkər, 0,6-1,4% mineral duzlar, A, B, B₂, C, PP vitaminləri və efir yağları kimi qiymətli maddələr vardır. Hələ lap qədimdən xalq arasında soğandan mədə-bağırsağ, çiban tipli yaraların müalicəsində geniş istifadə olunmuşdur. İlk dəfə soğanı 6 min il

əvvəl Orta Asiyada becərməyə başlamışlar. Soğan oradan Misirə, eramızdan əvvəl isə Avropaya keçmişdir. Hazırda dünyanın bütün ölkələrində demək olar ki, soğan becərilir. İnsanlar qədimdə ət xörəklərinə yaxşı dad vermək üçün soğandan geniş istifadə etmişlər. Azərbaycanda isə soğanın 49 növü bitir. Bunlardan 3 növü kulturada becərilməklə istifadə olunur (*Allium sepa*-adı soğan, *A. sativum*-sarımsaq, *A. porrum*-kəvər). MNB-da 36 növün kolleksiyası vardır. Bir neçə növü floramızda nəslə kəsilməkdə olduğu üçün «Qırmızı Kitab»a daxil edilmişdir.

Soviçiya- Kərəvüzkimilər (Çətirçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Szovitsia*», rus dilində «Soviçiyə» adlanır. Azərbaycan florasında **Yaxşımeyvə soviçiya** növü məlumdur.

Soya- Fabakimilər (Paxlalılar) fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Glycine*», rus dilində «Soə» adlanır. Qiymətli yem və texniki bitkidir. Vətəni Çin hesab olunur. Soya universal qida bitkisidir. Onun toxumunda 35% zülal, 17-25% yağ və 20%-ə qədər nişasta olur. Ondan yağ, marqarin, soya pendiri, süd, un, qənnadı məmulatı və konserv istehsal edilir. Azərbaycan florasında **Əkmə soya** növü məlumdur.

Söyüd- Söyüdçiçəklilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Salix*» adlanır. Lüğəti mənası sal-yaxın, lis-su deməkdir. Rus dilində «İva» adlanır. Söyüd növləri respublikamızın əksər rayonlarda, arandan subalp qurşağadək əsasən çay vadilərində, sucaq və rütubətli meşəli dərələrdə yayılmışdır. Qabığının tərkibində 5-16% -ə qədər aşı maddəsi vardır ki, bunlar da dərinin aşılmasında istifadə olunur. Qabığı həmçinin qara boyanın alınmasında, xalq təbabətində isə skorbut və qızdırmaya qarşı dərman kimi istifadə olunur. Yarpaqları mal-qara tərəfindən yeyilir. Yarpaqlarında 194 mq% C vitamini vardır. Dekorativ və balverən bitkidir. Azərbaycan florasında 13 növü bitir. MNB da **Sallaq söyüd, Ağ söyüd, Bədmüşk** və s. növləri becərilir.

Spanaq (Şomu) – Tərəçiçəklilər fəsiləsinə aid olan birillik və ikiillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Spinacia*» adlanır. Lüğəti mənası spina-tikan deməkdir. Rus dilində «Şpinat» adlanır. Spanağın tərkibində 9-11% -ə qədər quru maddə, o cümlədən 2,5-3% -ə qədər ümumi şəkər olur. Spanağın hər 100 qramında 662 mq kalium, 106 mq kalsium, 62 mq natrium, 62 mq maqnezium, 48 mq fosfor, 6 mq dəmir, 17 mq% C vitamini, 4,9 mq% karotin, 0,62 mq% RR vitamini, 0,24% B₂ vitamini, 0,22 % B₆ vitamini və 0,086 mq% -dən çox B₁ vitamini olur. Spanaqlardan müxtəlif milli xörəklər hazırlanır, konservlərə dadverici şirə istehsal edirlər. Spanaq zülallarla zəngindir. Qan azlığı zamanı tövsiyyə olunur. Azərbaycan florasında 2 növü vardır.

Stenoteniya – Kərəvüzkimilər (Çətirçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Stenotaenia*» adlanır. Lüğəti mənası stenosis- dar, taemion-borucuq deməkdir. Rus dilində «Stenoteniya» adlanır. Azərbaycan florasında **İrimeyvə stenoteniya** növü məlumdur. Nadir bitkidir, «Qırmızı Kitab»a daxil edilmişdir.

Steriçma – Kələmçiçəklilər (Xaççiçəklilər) fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Sterigmostenum*» adlanır. Lüğəti mənası steriqma-dirək, stemon-erkəkcik deməkdir. Rus dilində «Steriçma» adlanır. Azərbaycan florasında 3 növü məlumdur.

Steveniella- Səhləbçiçəklilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Steveniella*», rus dilində «Steveniella» adlanır. Dekorativ və dərman bitkisidir. Azərbaycan florasında 1 növü yayılmışdır.

Stizolofus-Kəpənəkçiçəklilər (Mürəkkəbçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Stizolophus*» adlanır. Lüğəti mənası stizein-sındırmaq, lophos-daraq deməkdir. Rus dilində «Stizolofus» adlanır. Onlar respublikanın əksər rayonlarında, arandan orta dağ qurşağınadək, quraq, çınqıllı yamaclarda, kserofil kolluqlar arasında yayılıb. Azərbaycan florasında 2 növü məlumdur.

Suboyar- Suboyarlar fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Hydrocharis*», rus dilində «Vodokras» adlanır. Dekorativ və dərman bitkisidir. Xalq təbabətində yarpağının həlimindən dərinin yumşaldılması vasitəsi kimi istifadə olunur. Bitki akvarium üçün yararlıdır. Azərbaycan florasında **Adi su-boyar** növü geniş yayılmışdır.

Sucuqçətiri- Kərəvüzkimilər (Çətirçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Sium*», rus dilində «Poruçeynik» adlanır. Limon dadı verən efiryaglı bitkidir. Azərbaycan florasında **Adi sucuqçətiri** növü məlumdur.

Suçayırı (Çayır)- Qırtıckimilər (Taxıllar) fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Paspalum*», rus dilində «Paspalöm» adlanır. Mal-qara üçün zəhərli hesab olunur. Azərbaycan florasında 3 növü məlumdur.

Suçiçəyi- Suçiçəyi fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Potamogeton*» adlanır. Lüğəti mənası potamos-çay, qeyton-qonşu deməkdir. Rus dilində «Rdest» adlanır. Yaşıl gübrə kimi məqsədlə istifadə olunur. Qalınlaşmış kökümsovları mal-qara üçün yem hesab olunur. Azərbaycan florasında 12 növü məlumdur.

Sufındığı (Bulaq)- Sufındığıkimilər fəsiləsinə aid olan birillik ot bitkisidir. Bitki latın dilində «*Trapa*», rus dilində «Vodənoy orex» adlanır. Şarşəkilli bozumtul kökləri ilə su hövzəsinin dibinə, orada toplanan lilə bərkiyir və ya sərbəst üzür. Meyvəsi uzun müddət suda çürümədən qala bilir. Sufındığı qiymətli qida bitkisi kimi insanlara qədim dövrlərdən məlumdur. O Cənub-Şərqi Asiya və Mərkəzi Afrika ölkələrinin əhalisi tərəfindən qida kimi istifadə olunur. Dərman və boya bitkisi kimi də faydalıdır. Sufındığın toxumlarının tərkibində 15% zülal, 7,5% yağ, 52% nişasta, 3% şəkər və 22,5% su vardır. Meyvələrindən hazırlanmış undan çörək hazırlanır. Azərbaycan florasında **Hirkan sufındığının** növü məlumdur.

Sugülü- Sugülüçiçəklilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Lemna*» adlanır. Lüğəti mənası limne-bataqlıq, göl deməkdir. Rus dilində «Rəska» adlanır. Azərbaycanda demək olar bütün rayonlarda, arandan orta dağ qurşağınadək durğun və sakit axan sulara geniş yayılmışlar. Azərbaycan florasında 3 növü məlumdur.

Suincilosu- Qaymaqçiçəklilər fəsiləsinə aid olan çoxillik ot bitkisidir. Bitki latın dilində «*Batrachium*», rus dilində «Vodənoy lötik», «Şelkovnik» adlanır. Bitkiyə respublikanın əksər rayonlarında arandan yuxarı dağ qurşağınadək dayaz və sakit axan sulara, göllərdə, şoran sulu axmazlarda rast gəlinir. Akvariumda becərilə bilər. Mal-qara üçün yem bitkisi kimi də faydalıdır. Azərbaycan florasında 3 növü məlumdur.

Suqoxlucası- Kərəvüzkimilər (Çətirçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Hydrocotyle*» adlanır. Lüğəti mənası hydor-su, kotyle-kasa deməkdir. Rus dilində «Hitolistnik» adlanır. Onlar Lənkəran ovalığında, rütubətli yerlərdə və bataqlıqlarda yayılmışdır. Azərbaycan florasında 2 növü vardır.

Suluf (bax: Quşdarısı)

Sumaq- Sumaqkimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Rhus*», rus dilində «Sumax» adlanır. Sumağın yarpağında 33%-ə qədər aşı maddəsi vardır. Əhali sumaqdan müxtəlif milli xörəklərin hazırlanmasında və yeyinti sənayesində ədviyyat kimi istifadə edir. Turşməzə tami vardır. Meyvəsindən xalq təbabətində çay kimi dəmləyib ishala və dizenteriyaya qarşı işlədilir. Elmi təbabətdə ondan duru ekstrakt hazırlayıb hipertoniya, eləcə də şəkər xəstəliyi zamanı içirlər. Xüsusən Şəki sumağı ən yaxşı sumağ hesab olunur. Onu süfrəyə qoyub, doğranmış soğan, salat, duru xörəklərin üzərinə və s. üzərinə bir çimdik (çay qaşığının onda biri) tökülür. Azərbaycan florasında bir növ sumaq-**Aşı sumağı** yayılmışdır.

Suoxu- Suoxuçiçəklilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Butomus*», rus dilində «Susak» adlanır. Yarpaqlarından zənbil, həsir və s. toxunur. Kökümsovu və toxumları dərman bitkisi kimi sərirləşdirici, dərinin yumşaldılmasında və s. istifadə olunur. Azərbaycan florasında **Çətirvari su-oxu** növü məlumdur.

Suşamcığı- Suşamcığıkimilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Hippuris*» adlanır, lüğəti mənası hippos- at, ura – quyruq deməkdir, rus dilində «Xvostik» adlanır. Orta dağ qurşağından alp qurşağınadək xırda axmazlarda və bataqlıqlarda yayılır. Azərbaycan florasında **Adi suşamcığı** növü geniş yayılmışdır.

Suulduzu- Suuldudukimilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Callitriche*» adlanır. Lüğəti mənası calli-gözəl, trix, trichos-tük (saç) deməkdir. Rus dilində «Bolotnik», «Vodənaə zvezdoçka» adlanır. Azərbaycan florasında 3 növü məlumdur.

Südləyən- Südlüyənkimilər fəsiləsinə aid olan birillik, ikiillik və çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Euphorbia*», rus dilində «Moloçay» adlanır. Çiçəyin quruluşundan, yarpaq, meyvə toxumun səthinin əlamətlərindən, bitkini örtən tükcük və vəzciklərin nişanələrindən növlərin təyininə istifadə olunur. Mal-qara üçün zəhərlidir. Xarici ədəbiyyatda cinsin müəyyən növlərindən yanacaq (benzin) alınması qeyd olunur. Azərbaycan florasında 36 növü vardır.

Südləmə (bax: Kəhi)

Südotu- Südotukimilər fəsiləsinə aid olan birillik və çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Polygala*» adlanır. Lüğəti mənası polys-çox, gala-süd deməkdir. Rus dilində «İstod» adlanır. Dekorativ və tibbi əhəmiyyəti vardır. Azərbaycan florasında 8 növü məlumdur.

Sümürgə- Qərənfilçiçəklilər fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Holosteum*» adlanır. Lüğəti mənası xolos-yetişmiş, osten-sümük deməkdir. Rus dilində «Kosteneü» adlanır. Azərbaycan florasında 3 növü məlumdur.

Sümürgən (Anxuzə)- Sümürgənkimilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Anchusa*», rus dilində «Anxuzə» adlanır. Sümürgən balverən (nektarlı) bitkidir, köklərindən qırmızı boya alınır. Azərbaycan florasında 1 növü məlumdur.

Sümbülçiçək (Hiasint)- Sümbülçiçəkkimilər fəsiləsinə aid olan çoxillik ot bitkisidir. Bitki latın dilində «*Hyacinthus*», rus dilində «Qiaüint» adlanır. Qədim yunan dilində hiasint «yağışlar çiçəyi» deməkdir. Bu da onun baharın ilk yağışlı aylarından sonra gül açması ilə əlaqədardır. Toxumları və soğanaqları ilə çoxaldılır. Bəzək-bağçılıqda, gülcülükdə müxtəlif rəngli çiçəklərinə görə əvəzəlməz bitkidir. Gül dəstəsi üçün yararlıdır. Azərbaycanda 1 növü kultura şəraitində becərilir. Sümbülçiçəyinin «**H. transcaucasica**» növü nadir və nəslə kəsilməkdə olan bitki kimi Azərbaycanın «Qırmızı Kitab»ına daxil edilmişdir. MNB-da 20 çeşidi (sortu) kolleksiyada becərilir.

Süprək- Qırtıckimilər (Taxıllar) fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Apera*» adlanır. Lüğəti mənası aperos-döyülməmiş deməkdir. Rus dilində «Metliüa» adlanır. Azərbaycan florasında 2 növü məlumdur.

Süpürgəotu (Solmazçiçək)- Kəpənəkçiçəklilər (Mürəkkəbçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Xeranthemum*» adlanır. Lüğəti mənası xeros-quru, anthemon-çiçək deməkdir. Rus dilində «Bessmertnik», «Suxoüvet» adlanır. Dekorativ, toxumu yağlı bitkilərdir, yerlərdə ondan süpürgə kimi də istifadə edilir. Azərbaycan florasında 4 növü məlumdur.

Sürvə (bax: Adaçayı)

Süsən- Süsənkimilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Iris*» adlanır. Lüğəti mənası «Göy qurşağı» deməkdir. Rus dilində «Kasatik», «İris» adlanır. Süsəndən hələ qədim zamanlardan xalq təbabətində istifadə olunmuşdur. Təzə çıxarılmış kökümsovlar qurudulduqda bənövşəyi rəng alır. Tərkibində 50%-ə qədər nişasta, 0,1-0,2% efir yağı olan köklərindən öskürəyə qarşı istifadə olunur. Bundan başqa müxtəlif növlərinin kökümsov, yarpaq, gül, meyvə və toxumlarından dəri xəstəliklərinin müalicəsində, boyaqçılıqda, ətriyyatda istifadə edilir. Süsən kökündən hazırlanmış un və ya spirt məhlulu yeyinti sənayesində likyor və bəzən çox qiymətli şərablara xüsusi ətir vermək üçün, həmçinin qənnadı sənayesində istifadə edilir. Efir yağı ətriyyat sənayesində yüksək keyfiyyətli ətirin hazırlanmasında və tibbidə ağrıkəsici vasitə kimi işlədilir. Süsən çiçəklərindən rəng və mürəkkəb hazırlanır. Azərbaycan florasında 26 növü məlumdur. 9 növü nadir və nəslə kəsilməkdə olan bitki kimi Azərbaycanın «Qırmızı Kitab»ına daxil edilmişdir. MNB-da 20 növü və 25 çeşidi kolleksiyada becərilir.

Süsənbər (bax: Baqəvər)

Şabalıd- Fıstıqçiçəklilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Castanea*», rus dilində «Kaştan» adlanır. Şabalıd meyvəsində 8-11% zülal, 16-34% nişasta, 7-17% şəkər, 1,3-9,1% yağ,

müxtəlif üzvi turşular və s. vardır. Meyvələrdən həm çiy, həm də qovrulmuş və suda bişirilmiş halda istifadə edilir. Şabalıd bir sıra milli xörəklərin hazırlanmasında çərəz kimi işlədilir. Oduncağı möhkəm və şəkilli olduğundan ondan mebel materialı və parket döşəmələrin hazırlanmasında istifadə edilir. Şabalıdın çiçəklərinin xüsusi ətiqləri arıları özünə cəlb edir və ondan çox da qatı olmayan tünd rəngli, qismən acı tamlı bal alınır. Azərbaycan florasında **Adi şabalıd** növü mə-lumdur. «Qırmızı Kitab»a daxil edilmişdir. MNB-da kolleksiyada becərilir.

Şabdar- Fabakimilər (Paxlalılar) fəsiləsinə aid olan birillik və çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Trifolium resupinatum*», rus dilində «Klever oprokinutiy», «Şabdar» adlanır. Yonca cinsinə aid olub qiymətli yem bitkisidir. Ondən bəzək-bağçılıqda istifadə etmək olar. Şabdar yaxşı balverən bitkidir.

Şaftalı- Gülçiçəklilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Persica*», rus dilində «Persik» adlanır. Şaftalı meyvələrində 5,49-15,25% şəkər, 0,12-1,84% pektin, 1,11-4,81% sellüloza, 12,5-20 mq% C vitamini, mineral duzlar vardır. Toxumlarının tərkibində isə 50-60% yağ vardır. Bu yağdan qidada istifadə etməklə yanaşı, həm də qulaq ağrıları zamanı istifadə edilir. Şaftalı meyvələrindən müxtəlif məhsulların-kompot, mürəbbə, cem (po-vidlo), və şirə hazırlanmasında istifadə edilir. Şaftalı meyvələri xalq təbə-bətində qan azlığı zamanı, hemoqlabinin artmasına şərait yaradan vasitə kimi istifadə edilir. Şaftalı meyvələri və şirəsi ürək –damar xəstəlikləri, həmçinin ürək ritminin pozulması və ateroskleroz, tənəffüs yollarının, qara ciyərin, öd kisəsinin, böyrəklərin xəstəliyi, qəbizlik, aşağı turşuluqlu mədə xəstəliyi zamanı faydalıdır. Azərbaycan florasında **Adi şaftalı** növü mə-lumdur. MNB-nın kolleksiyaya sahəsində becərilir.

Şah-tərə – Xaş- xaşçiçəklilər fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Tumaria*» adlanır. Lüğəti mənası fumus – tüstü deməkdir. Rus dilində «Dımənka» adlanır. Bitkinin gövdə və yarpaqlarının rəngi tüstüyə bənzəyir. Xalq təbabətində ondan qoturluq, gicişmə və müxtəlif göbələk xəstəliklərinin müalicəsində istifadə olunur. Azərbaycan florasında 6 növü mə-lumdur.

Şaqqıldağ – Fabakimilər (Paxlalılar) fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Colutea*» adlanır. Lüğəti mənası koluteon - qısaltmaq deməkdir. Rus dilində «Puzırnıq» adlanır. Çiçək açandan sonra toxumları qovuşqa içərisində yetişir, əl vurduqda qovuşqa partlayır və şaqqıltı səsi verir. Ona görə də bitkiyə şaqqıldağ adı verilmişdir. Dekorativ və dərman bitkiləridir. Yarpağından hazırlanmış həlim işlətmə dərmanı kimi istifadə olunur. Azərbaycan florasında 5 növü vardır, bunlardan biri də mədəni şəraitdə becərilir. MNB-da kolleksiyası vardır.

Şam – Şamlar fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Pinus*», rus dilində «Sosna» adlanır. Şamın iynəyarpaqları 100 ildən artıqdır ki, müalicə məqsədilə bir çox xəstəliklərin, o cümlədən yel (revmatizm), qaşınma, dəmirov, məxmərək və həddən artıq zəifləmənin qarşısının alınmasında istifadə olunur. Amerikalılar isə onu həşəratlardan müdafiə vasitəsi kimi istifadə edirlər. Eyni zamanda o kağız sənayesində, boyaqların, sabunların hazırlanmasında və parfümeriyada istifadə olunur. Şam ağacından alınan təbii efir yağları tərəvətli, şirin iyə malik olur. Efir yağının miqdarı 0,1-0,5%-ə qədərdir. Azərbaycanın florasında 2 növü mə-lumdur. **Eldar şamı** növü Azərbaycanın «Qırmızı Kitab»ına daxil edilmişdir. MNB-nın kolleksiyasında becərilir və bir neçə xiyabanı vardır. Bu xiyabanlar asma və ürək xəstə-liklərinin müalicəsinə kömək edir.

Şam-dangülü- Ətirşahçiçəklilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Pelargonium*» adlanır. Pelarqoniya yunan dilində «durna dimdiyi» deməkdir. Bu ad bitkinin gülünün tozlandıqdan sonra meyvəsinin böyüyüb durna dimdiyinə oxşamasına görə verilib. Rus dilində «Pelarqonium» adlanır. Azərbaycan florasında 1 növü mə-lumdur.

Şanagüllə- Şanagülləkimilər fəsiləsinə aid olan çoxillik su bitkisidir. Bitki latın dilində «*Nelumbium*», rus dilində «Lotos» adlanır. Azərbaycan florasında 1 növü mə-lumdur. Meyvəsi fındıq kimidir, qovrulmuş halda yeyilir və meşə fındığı dadını verir. Kökümsovunda çoxlu miqdarda nişasta olmaqla, eyni zamanda 2% asparagin də vardır. Dərman əhəmiyyətli bitkidir.

Şego- Cilçiqəklilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «Cobresia», rus dilində «Kobrezia» adlanır. Yem bitkisi kimi faydalıdır. Azərbaycan florasında 2 növü məlumdur.

Şaxduran- Gülçiqəklilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Alchemilla*», rus dilində «Manjetka» adlanır. Şaxduran növləri yay otlalarının tərkibində əsas komponentlərdəndir. Bəzi növləri aşılayıcı xassəyə malikdir, bəziləri xalq təbabətində qan dayandırıcı vasitə kimi faydalıdır. Azərbaycan florasında 22 növü məlumdur.

Şeytanağacı (bax:Lələk)

Şeytanqanqalı- Kəpənəkçiqəklilər (Mürəkkəbçiqəklilər) fəsiləsinə aid olan birillik və ikiillik bitkilərdir. Bitki latın dilində «*Carduus*», rus dilində «Çertopolox» adlanır. Toxumlarında 41-44% qatı yağ vardır. Azərbaycan florasında 15 növü məlumdur.

Şəbbüğü (bax: Mixək gülü, sədbər, matthiola).

Şəkərçuğunduru (bax: Çuğundur).

Şəkərqamışı- Qırtıckimilər (Taxıllar) fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «Eragrostis», rus dilində «Poleviçka» adlanır. Həyat formaları, çiçək qrupunun əlamətləri növlərin təyininə istifadə olunur. Azərbaycan florasında 5 növü məlumdur.

Şəmbələ (Güldəfnə) – Fabakimilər (Paxlalılar) fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Trigonella*», rus dilində «Şəmbələ» adlanır. Şəmbələ növlərindən bəziləri yem bitkiləridir. Onların arasında dərman, efiryağlı, aşı maddəli, vitaminli və balverən növlər də vardır. Dərman bitkisi hesab olunur, tibbdə və baytarlıqda istifadə olunur. Toxumlarının tərkibində 0,13% triqonellin alkaloidi, 0,014% efir yağı, aşı maddəsi və sarı boyayıcı maddələr vardır. Şəmbələnin cavan yarpaqları tərəvəz kimi istifadə olunur. Azərbaycanda bu cinsin 20 növünün yayılması göstərilir, onlardan biri mədəni şəraitdə becərilir.

Şingilə- Kəpənəkçiqəklilər (Mürəkkəbçiqəklilər) fəsiləsinə aid olan çox-illik bitkidir. Bitki latın dilində «*Chondrilla*» adlanır. Lüğəti mənası chondros-düyün deməkdir. Rus dilində «Xondrilla» adlanır. Azərbaycan florasında 2 növü vardır.

Şirəli (Gülülçə)- Fabakimilər (Paxlalılar) fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Orobus*», «*Lathyrus*», rus dilində «Soçeviçnik» adlanır. Mavi şirəlinin tərkibi 22,2% protein, 2,4% yağ, 37% azotsuz ekstrakt maddələrdən ibarətdir. Bir çox şirəli növləri yaxşı yem bitkiləridirlər, bəzi növlər dekorativ bitki kimi yaşılşdırmada geniş istifadə olunur. Ətirli, balverən və dərman əhəmiyyətli növləri də vardır. Azərbaycan florasında 5 növü yayılmışdır.

Şirinkök- Şirinkök qijilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Polypodium*» adlanır. Lüğəti mənası polyus-çox, podion-ayaq deməkdir. Rus dilində «Mnoqonojka» adlanır. Kökümsovunun tərkibi alma turşusu, santonin və qlisirizin ilə zəngindir. Dərman bitkisidir. Tibbdə bronxial katarda (selikli qışanın iltihabı) istifadə olunur. Dekorativdir. Azərbaycan florasında **Adi şirinkök** növü məlumdur.

Şirintum- Qırtıckimilər (Taxıllar) fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Glyceria*» adlanır. Lüğəti mənası qliseros-şirin deməkdir. Rus dilində «Mannik» adlanır. Azərbaycan florasında 4 növü məlumdur.

Şirquyruğu- Dalamazkimilər (Dodaqçiqəklilər) fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Leonurus*», rus dilində «Pustirnik» adlanır. Şirquyruğunun yarpaqlarında 5-9% aşı maddəsi, alkaloidlər, qlükozidlər və 0,03% efir yağları vardır. Dərman bitkisidir. Ürək, əsəb, göz, zob, ostexondroz, mastopatiya, prostatit, iflic xəstəliklərinin müalicəsində əvəzsiz dərman vasitəsidir. Balverəndir. Azərbaycan florasında 2 növü məlumdur.

Şişgövdə- Kərəvüzkimilər (Çətirçiqəklilər) fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Physocaulis*» adlanır. Lüğəti mənası physa-qabarıq, kaulos-gövdə deməkdir. Rus dilində «Vzdutostebelğnik», «Fizokaulis» adlanır. Azərbaycan florasında **Buğumlu şişgövdə** növü məlumdur.

Şişkən- Qırtıckimilər (Taxıllar) fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Gastridium*» adlanır. Lüğəti mənası qaster-qarınlı borular deməkdir. Rus dilində «Puzatik» adlanır. Azərbaycan florasında **Adi şişkən** növü mə-lumdur.

Şişmeyvə- Kərəvüzkimilər (Çətirçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Danaa*», rus dilində «Danaa», «Vzdutoplodnik» adlanır. Böyük və Kiçik Qafqazda, orta dağ qurşağınadək, kolluqlarda, meşənin tala yerlərində, dağ çəmənlərində yayılmışdır. Azərbaycan florasında **Çılpaqgövdə şişmeyvə** növü vardır.

Şiyav- Qırtıckimilər (Taxıllar) fəsiləsinə aid olan birillik və çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Stipa*» adlanır. Lüğəti mənası stupeyon-lif deməkdir. Rus dilində «Kovılg» adlanır. Yazda cavan tər yarpaqları mal-qara tərəfindən yeyilir. Azərbaycan florasında 18 növü mə-lumdur.

Şomu (bax: Spanaq).

Şorangə- Tərəçiçəklilər fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Salsola*», rus dilində «Solənka» adlanır. Qeqiz şorangəsinin tərkibi 9,48% hiqroskopik su, 19,61% kül, 31,92% sellüloz, 24,57% azotsuz fəal maddələrdən ibarətdir. Qeqiz şorangəsinin külündən soda alınır. Dekorativdir. Bəzi növləri torpaq uçqunlarının qarşısını alır, digər növləri kalium, kalsium, fosfor birləşmələri ilə zəngindir. Azərbaycan florasında 18 növü mə-lumdur.

Şoravcə- Tərəçiçəklilər fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Seidlitzia*», rus dilində «Zeydliüə» adlanır. Azərbaycan florasında **Çiçəkli şoravcə** növü mə-lumdur.

Şorgilə- Şorgiləkimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Nitraria*», rus dilində «Selitrənka» adlanır. Meyvələri çəyirdəkdir, qıdada çiy halda istifadə olunur. Yarpaqları mal-qara tərəfindən yeyilmir. Azərbaycan florasında 2 növü mə-lumdur.

Şternbergiya-Nərgizçiçəklilər fəsiləsinə aiddir. Tədqiqatçılar bitkini al-man botaniki Şternbergin şərəfinə adlandırmışlar. Bitki latın dilində «*Sternbergia*», rus dilində «Şternberqiə» adlanır. Şternbergiya növlərinin çiçəkçilikdə və bəzək-bağçılıqda əhəmiyyəti misilsizdir. Soğanaqlarının tərkibində 0,33-0,36%-ə qədər alkaloid vardır. Bunun üçdə iki hissəsindən çoxunu likorin və isterin alkaloidləri təşkil edir. Azərbaycan florasında 3 növü bitir. Hər 3 növ nadir və nəslə kəsilməkdə olan bitki kimi Keçmiş ittifaqın və Azərbaycanın «Qırmızı Kitab»larına daxil edilmişdir. MNB-da 3 növün kolleksiyası var.

Şumotu- Qərənfilçiçəklilər fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Lepyroclis*» adlanır. Lüğəti mənası lepiron-qabıq, diklis-ikiqat lay deməkdir. Rus dilində «Paşennik» adlanır. Azərbaycan florasında **Bərk şumotu** növü mə-lumdur.

Şümrək- Şümrəkçiçəklilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Empetrum*» adlanır. Lüğəti mənası en-üzərində, petros-qaya deməkdir. Rus dilində «Şikşa» adlanır. Şümrəyin giləmeyvələri turşməzə dada malikdilər. Meyvələrində 70 mq% C vitamini vardır. Azərbaycan florasında **İkicins şümrək** növü mə-lumdur.

Şümşad- Şümşadçiçəklilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Buxus*», rus dilində «Samsit» adlanır. Şümşadın bütün hissələri zəhərli olub, spesifik iyə malikdir. Qabıq və yarpaqlarının tərkibində buksin alkaloidi vardır. Xalq təbabətində Kolxida şümşadından sidikqovucu və işlətmə dərmanı kimi istifadə olunur. Toxumlarında 36,75% yağ vardır. Şümşadın yağından diş ağrılarında və saçın möhkəmlənməsinə qarşı istifadə olunur. Relikt (üçüncü dövrdən qalma) bitkidir. Lənkarandan Lerikə gedən yolun 40 km-liyində ocaq (pir) olan sahələrdə bitən şümşad bitkisinə xalq səcdə edir. Yaşıllaşdırmada geniş istifadə olunur. Azərbaycan florasında 2 növü mə-lumdur. Azərbaycanın «Qırmızı Kitab»ına daxil edilib.

Şümşə- Şümşəkimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Ilex*» adlanır. Lüğəti mənası elon-palıd deməkdir. Rus dilində «Padub» adlanır. Dekorativ həmişəyaşıl bitkidir. Balverəndir. Meyvələrindən sirkə hazırlanır. Yarpaqlarının tərkibində acı ilisin qlükozidi vardır. Azərbaycan florasında **Hirkan şümşə** növü mə-lumdur.

Şüvərən- Kələmçiçəklilər (Xaççiçəklilər) fəsiləsinə aid olan birillik və ikiillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Sisymbrium*», rus dilində «Quləvnik» adlanır. Dərman şüvərənin cavan (tər)

yarpaqları qidada tərəvəz kimi istifadə olunur. Eləcə də bunlar parçanın sarı rəngə boyanmasında istifadə olunur. Toxumlarının tərkibində 24-30% yağ vardır. Azərbaycan florasında 8 növü məlumdur.

Şüyüd- Kərəvüzkimilər (Çətirçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Anethum*» adlanır. Lüğəti mənası ana- içərisindən, ethein – yandırmaq deməkdir. Rus dilində «Ukrop» adlanır. 100 qram yarpağında 6,25 mq karotin, 0,14 mq B vitamini, 135-170 mq C vitamini və kifayət qədər B₁, B₂, RR, R vitaminləri, eləcə də dəmir, kalium və fosfor duzları vardır. Tərəvəzlərin duza qoyulmasında və marinadlaşdırılmasında şüyüdün toxumluq budaqlarından istifadə edirlər. Şüyüdü qurudub istifadə etdikdə də öz ətrini saxlayır. Şüyüdün toxumlarından müxtəlif növ dərman preparatları hazırlanır və təbabətdə geniş istifadə olunaraq, yuxusuzluğa qarşı, astma, həzm orqanları xəstəliklərinin müalicəsində istifadə edilir. Qurudulmuş şüyüd ət, balıq və s. yeməklərin tərkibinə qatqı kimi əlavə edilir. Şüyüdün toxumlarından qənnadı və çörək-bulka məmulatlarının keyfiyyətini yaxşılaşdırmaq məqsədilə istifadə edilir. Azərbaycan florasında **İyli şüyüd** növü vardır.

Tarlaotu – Qırtıckimilər (Taxıllar) fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Agrostis*» adlanır. Lüğəti mənası aqros – tarla deməkdir. Rus dilində «*Poleviüa*» adlanır. Yaxşı yem bitkisidir. Samanın kimyəvi tərkibi 7,6% nəm protein, 2,3% çiy yağ, 26,1% sellüloza, 44% azotsuz ekstrakt maddələr, 5,7% kül və 14,8% sudan ibarətdir. Azərbaycan florasında 8 növü məlumdur.

Tayaotu – Kəpənəkçiçəklilər (Mürəkkəbçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan birillik və çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Crepis*» adlanır. Lüğəti mənası crepis – dayaq deməkdir. Rus dilində «skerda» adlanır. Azərbaycanda əksər rayonlarda, arandan subalp qurşağadək, meşə və kolluqlarda, çəmənlərdə, yol kənarı, bağ və əkinlərdə, daşlı-qayalı yerlərdə yayılmışdır. Azərbaycan florasında 6 növü məlumdur.

Tekoma (Nargülü) – Biqoniyalar fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Campsis*», rus dilində «*Kampsis*», «*Tekoma*» adlanır. Amerika və Şərqi Asiyada yayılan 2 növündən biri- **Kökatan tekoma** növü Azərbaycanda qiy-mətli dekorativ, dırmaşan kol bitkisi kimi yaşllaşdırmada istifadə olunur. MNB-da kolleksiyası vardır.

Telefium- Qərənfilçiçəklilər fəsiləsinə aid olan çoxillik ot bitkisidir. Bitki latın dilində «*Telephium*», rus dilində «*Telefium*» adlanır. Azərbaycan florasında **Şərq telefiumu** növü vardır.

Telekiya – Kəpənəkçiçəklilər (Mürəkkəbçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Telekia*», rus dilində «*Telekia*» adlanır. Dekorativ bitkidir. Azərbaycan florasında **Gözəl telekiya** növü bitir.

Təkəsaqqal – (*bax: Keçiyemliyi*).

Tənbəki (Tütün) – Badımcənçiçəklilər fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Nicotiana rustica*», rus dilində «*Tabak maxorka*» adlanır. Tütünün yarpaqlarından sənayedə siqaret istehsalı üçün istifadə olunur. Tütünün yarpağından alınan təmiz nikotin çox güclü zəhərdir. Tütün yarpağından hazırlanan toz və habelə nikotin kənd təsərrüfatı zərərvericilərilə mübarizədə istifadə olunur. Yarpaqlarında 5-15%-ə qədər limon turşusu vardır. Cinsin Azərbaycanda **Tütün, Tənbəki** və **Ətirli tütün** növlərinə təsadüf olunur.

Tənək (Üzüm, meynə) – Üzümçiçəklilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Vitis*», rus dilində «*Vinoqrad*» adlanır. Tənək qiymətli diyetik (pəhrizlik) və müalicəvi xüsusiyyətlərə malikdir. Onlarda becərmə şəraitindən asılı olaraq, tam yetişdikdə 20-30% şəkər (o cümlədən 10-17% qlükoza və 5-7% fruktoza), 0,5-1,4% üzvi turşular, 0,18-0,30% pektin (əsasını protopektin təşkil edir), 0,3-0,5% mineral maddələr (K, Ca, F, Mg və s.), 50-185 mq/100qr aşılavıcı və rəngləyici maddələr, vitaminlər (A, B₉, B₁, B₂, B₆, C, E), p-fəal maddələr (40-50 mq%) vardır. Tənəkdən (Üzümdən) və ondan hazırlanan məhsullardan (şirə, bəhməz, rıçal) qanazlığı, ürək-damar, mədə-bağırsaq, qaraciyər, böyrək, öd kisəsi xəstəlikləri, tənəffüs yollarının iltihabı zamanı müalicə vasitəsi kimi istifadə olunur. Yetişməmiş meyvələrdən alınan üzüm şirəsi (qora, abqora) diabet, qan təzyiqi xəstəliklərinin ilkin dövründə çox yaxşı müalicə

vasitəsi sayılır. Azərbaycan florasında 3 növü vardır ki, bunlardan 2-si mədəni şəraitdə becərilir. MNB-da akademik C.Ə.Əliyevin bilavasitə rəhbərliyi ilə uzun illər xalq arasında becərilən 80 yerli üzüm sortu toplanmışdır.

Təpəotu – Kələmciyəkililər (Xaççiçəklilər) fəsiləsinə aid olan birillik və ikiillik bitkidir. Bitki latın dilində «Bunias» adlanır. Lüğəti mənası bunos – təpə deməkdir. Rus dilində «Sverbiqa» adlanır. Cavan tər zoğları və yarpaqları yeməlidir. Azərbaycan florasında **Şərqi təpəotu** növünə təsadüf olunur.

Tərə – Tərəciyəkililər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «Chenopodium», rus dilində «Marğ» və ya «Lebeda» adlanır. Respublikamızda ən çox istifadə olunan qırmızı və ağımtıl tərə növləridir. Bunlar el arasında unluca, qızılbalıdır və ya qırmızıbalıdır kimi tanınır. Hər iki növ aran yerlərindən başlanmış orta dağ qurşağına kimi bağlarda, əkinlərdə, yolların və arxların ətraflarında, bostanlarda bitir. Unluca və qızılbalıdırdan dovğa, qovurma, buğlama və s. xörəklər hazırlanır. Hər iki növün cavan yarpaqları və toxumları ev quşları üçün yaxşı yemdir. Ev quşları bu növlərin toxumları ilə qidalandıqda bol yumurta verə bilər. Unnucanın toxumlarının tərkibində 6 % yağ, 38 % azotsuz maddələr, 87-140 mq% C vitamini, 100-120 mq% A vitamini vardır. Azərbaycanda 14 növünə təsadüf olunur. Alaq bitkisi kimi hər yerdə geniş yayılmışdır.

Tərxun – Kəpənəkçiçəklilər (Mürəkkəbçiçəklilər) fəsiləsinə aid çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «Artemisia dracunculus», rus dilində «Polıng gstraqon», «Tərxun» adlanır. Tərxun ərəb sözü olub «Tər»- təzə və «qun»- qan mənasını verir. Onun təzə və qurudulmuş yarpaqlarında, zərif zoğlarında efir yağı, askorbin turşusu, karotin, mineral duzlar, alkaloidlər, flavonoidlər, kumarin vardır. Zoğ və yarpaqlarında 70 mq%-dək efir yağı olur. Tərxun xiyar, pomidor və göbələklərin duza və turşuya qoyulmasında, ədviyyə kimi şərab və likyora ətir verici kimi, tərxun cövhəri, limonad, sous və salat hazırlığında istifadə edilir. Tərxundan hazırlanan preparatlar bir çox xəstəliklərin, o cümlədən ağız boşluğu və boğaz xəstəliklərinin, qastrit, avi-taminoz və digər xəstəliklərin müalicəsində istifadə edilir.

Tıs-tıs (Pində)- Qurşunçiçəklilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «Acantholimon» adlanır. Lüğəti mənası acantha – tikan, leimon – otlaq deməkdir. Rus dilində «Akantolimon» adlanır. Yarpaqları tikanlı olduğu üçün mal-qara tərəfindən yeyilmir. Çiçəkləri çox əlvan, parlaq, qırmızımtıl, çəhrayı, ağ rənglərdə olduğundan olduqca dekorativ görünür. Yumru şar şəklində olan bu bitki əsil kirpini xatırladır. Bu səbəbdən onu yaşıllaşdırımda daşlı-qayalı təpəliklərdə çiçək kompozisiya yaradılmasında geniş istifadə etmək olar. Azərbaycan florasında 14 növü məlumdur.

Tikanburun – Kərəvüzkimilər (Çətirçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «Echinophora» adlanır. Lüğəti mənası echinos – kirpi, phoros – daşıyıcı deməkdir. Rus dilində «Kolöçenosnik» adlanır. Azərbaycan florasında 2 növü məlumdur.

Tikanlıgizliçiçək – Qırtıckimilər (Taxıllar) fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «Crypsis», rus dilində «Saratniüa» adlanır. Yem bitkisidir. Mal-qara tərəfindən yaxşı yeyilir. Azərbaycan florasında 1 növü məlumdur.

Tikanlı limon (Üçyarpaq limon) – Sədokimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «Poncirus», rus dilində «Ponüirus» adlanır. Şaxtaya davamlı olduğundan digər sitrus bitkiləri üçün yaxşı calaqtıdır. Canlı çəpər yaratmaq və dekorativ bitki kimi faydalıdır. Yarpaqları üçər, çiçəkləri ağ, meyvələri yetişəndə qızılı-sarı rənglidir, ətirlidir, ləti acımtıl-turşudur, yeyilmir, efir yağlıdır. Azərbaycan florasında 1 növü məlumdur. MNB-da kolleksiyası var.

Tikanyarpaq- Qərənfilçiçəklilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «Acanthophyllum», rus dilində «Kolöçelistnik» adlanır. Tikanyarpağın bəzi növlərinin köklərinin tərkibində saponin vardır. Çiçəyin ölçüləri, yarpağın quruluşu növlərin təyininə istifadə olunur. Azərbaycan florasında 2 növü məlumdur.

Tikişiçiçək (Şoran, torçiçək)- Tərəciyəkililər fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «Gamanthus», rus dilində «Spaynoüvetnik» adlanır. Azərbaycan florasında **Tüklü tikişiçiçək (Gamanthus pilosus)** növü məlumdur.

Titrək- Qırtıckimilər (Taxıllar) fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Briza*», rus dilində «Трѣсунка» adlanır. Yaxşı yem bitkisi olub, mal-qara tərəfindən yeyilir. Azərbaycan florasında 3 növü məlumdur.

Titrəmərçan- Kərəvüzkimilər (Çətirçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Astrantia*», rus dilində «Астранüиә», «Звездовка» adlanır. Yaxşı balverən və dekorativ bitkilərdir. Azərbaycan florasında 2 növü məlumdur.

Toğlu qulağı- Qərənfilçiçəklilər fəsiləsinə aid olan ikiillik və ya çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Melandrium*» adlanır. Lüğəti mənası melas- qara, dris- palıd deməkdir. Rus dilində «Drema» adlanır. Azərbaycan florasında **Buassiye toğlu qulağı** növü məlumdur.

Tomantea- Kəpənəkçiçəklilər (Mürəkkəbçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Tomanthea*» adlanır. Lüğəti mənası tome-kəsmə, açma, anthos-çiçək deməkdir. Rus dilində «Tomantea» adlanır. Dekorativ bitkilərdir. Azərbaycan florasında 3 növü məlumdur.

Tonqalotu- Qırtıckimilər (Taxıllar) fəsiləsinə aid olan birillik və ya çox-illik bitkidir. Bitki latın dilində «*Zerna*», rus dilində «Koster» adlanır. Veqetasiyanın başlanğıcında tər yarpaqları mal-qara tərəfindən yeyilir. Tərkibində 105,7- 220,1 mq% C vitamini vardır. Ala tonqalotunun kimyəvi tərkibi: 10,21 % protein, 1,66 % yağ, 47,02 % azotsuz ekstrakt maddələr, 5,83 % kül, 35,18 % sellülozdan ibarətdir. Azərbaycan florasında 11 növü məlumdur.

Topal- Qırtıckimilər (Taxıllar) fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Festuca*», rus dilində «Ovsəniüa» adlanır. Mal-qara tərəfindən yaxşı yeyilir. Çəmən (qazon) bitkisi kimi yaşllaşdırmada istifadə edilir. Azərbaycan florasında 14 növü məlumdur. MNB-da kolleksiya sahələrində becərilir.

Topinambur (Yerarmudu)- Kəpənəkçiçəklilər (Mürəkkəb-çiçəklilər) fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Helianthus tuberosus*», rus dilində «Topinambur» adlanır. Kök yumrularının tərkibində 2% azot maddələri, 15% karbohidrat və pektinlər, 0,3% yağ, 1,3% sellüloz və həmçinin inulin, 7,6 qamma B₁ vitamini vardır. Bəzək və dərman bitkisi olub, kök yumruları şəkər xəstəliyində istifadə edilir. MNB-nın kolleksiya sahələrində becərilir.

Topmeyvə- Kərəvüzkimilər (Çətirçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan birillik və ya ikiillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Cymbocarpum*» adlanır. Lüğəti mənası cymba-top, karpon-meyvə deməkdir. Rus dilində «Ladğeplodnik» adlanır. Azərbaycan florasında 2 növü məlumdur.

Toppuzlu- Fabakimilər (Paxlalılar) fəsiləsinə aid olan çoxillik ot bitkisidir. Bitki latın dilində «*Sphaerophysa*» adlanır. Lüğəti mənası sfera- kürə, fiza- yumru deməkdir. Rus dilində «Sferofiza» adlanır. Qiymətli dərman bitkisidir. Toppuzlu bitkisinin alkaloidindən alınan benzoy turşu-sunun duzundan qan təzyiqinin aşağı salınmasında istifadə olunur. Mal-qara tərəfindən yaxşı yeyilir. Azərbaycan florasında **Duzluq toppuzlu** növü məlumdur.

Toppuztikan- Kəpənəkçiçəklilər (Mürəkkəbçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Echinops*» adlanır. Lüğəti mənası echinos- kirpi, ops- görünüş deməkdir. Rus dilində «Mordovnik» adlanır. Meyvələri exinopsin alkaloidi ilə zəngindir. Exinopsin əzələ atrofiyalarında, iflicdə, göz sinirinin atrofiyasında qəbul edilir. Bitkinin çiçək açıqdan sonra əmələ gətirdiyi toppuz dekorativ olmaqla yanaşı uzun müddət güldəndə susuz qala bilər. Onları müxtəlif rəngdə boyayıb 10-15 il evdə yaraşlıq üçün saxlamaq mümkündür. Azərbaycan florasında 10 növü məlumdur.

Topulqa- Gülçiçəklilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Spiraea*», rus dilində «Таволга» adlanır. Bir çox növləri gözəl ağ rəngli şarşəkilli çiçəklərinə görə bəzək-bağçılıqda əkilib-becərilir. Yaşllaşdırmada qrupla, tək-tək, cərgə ilə əkmək və canlı çəpər salmaq üçün qiymətlidir. Balverən, vitaminli, dərman, qida və dekorativ bitkilərdir. Azərbaycanda yabani halda 2 və becərilən halda 2 növünə rast gəlinir. MNB-da kolleksiyada becərilir.

Topyarpaq- Kəpənəkçiçəklilər (Mürəkkəbçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Acantholepis*», rus dilində «Акантолеpis» adlanır. Azərbaycan florasında **Şərq topyarpaq (Acantholepis orientalis)** növü məlumdur.

Toyçiçəyi (Süleyman möhürü) – Zənbağçiçəklilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Polygonatum*», rus dilində «Kupeça» adlanır. Dekorativ bitkidir. Lüğəti mənası polis- çox, qonum- sərhəd deməkdir. Cavan zoğ və kökümsovları suda isladılır, pörtülmüş və ya yağda qızardılmış halda qidada istifadə olunur. Azərbaycan florasında 3 növü məlumdur. MNB-da kolleksiyada becərilir.

Tozağacı- Tozağacıçiçəklilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Betula*», rus dilində «Bereza» adlanır. Oduncağı inşaat materialı, həmçinin boya, dekorativ və çox qiymətli dərman əhəmiyyətlidir. Şirəsində 1% şəkər vardır ki, bunlardan da buğa verilməsi yolu ilə qatı meyvə şərbəti alınır. Əhali tozağacı şirəsindən təzə halda, cörək məmulatlarına şirinlik vermək üçün şirintəhər içkilər hazırlayır. Tozağacının yarpaqlarından təbabətdə sidikqovucu kimi istifadə olunur. Qurudulmuş yarpaqlarının tərkibində 250-500 qamma A vitamini vardır. Yarpaqlarında 167,9-312 mq%, tumur-cuqlarında isə 70 mq% C vitamini olur. Yarpaqlarından vitaminli içkilər hazırlanır. Tozağacının qabığında pirakatexinlər sırasından olan aşı maddə-ləri vardır. Qabıq və yarpaqları yun parçanın sarı və yaşıl rəngə boyan-masında istifadə olunur. Azərbaycan florasında 3 növü məlumdur. MNB-nın kolleksiya sahəsində becərilir.

Tozbaş səhləb- Səhləbçiçəklilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Cephalanthera*» adlanır. Lüğəti mənası kefale-baş, anthera-tozcuq deməkdir. Rus dilində «Pılğüeqolovnik» adlanır. Dekorativ və dərman (qaraciyər xəstəliklərinin müalicəsində istifadə olunur) bitkiləridir. Azərbaycan florasında 5 növü məlumdur.

Traxikarpus- Palmakimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Trachycarpus*», rus dilində «Traxikarpus» adlanır. Lüğəti mənası traxis-kələ-kötür, karpos-meyvə deməkdir. Bu palmanın lifləri kənd əhalisi tərəfindən geniş istifadə olunur, bunlardan şlyapa (papaq), yağışdan qorunmaq üçün çətir (örtük), döşəklər, həsir, diş fırçası hazırlanmasında istifadə olunur. Azərbaycan florasında **Yüksək traxikarpus** növü məlum-dur. MNB-da kolleksiyada becərilir.

Tubulqa (Ölməzkol)- Gülçiçəklilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Pyracantha*» adlanır. Lüğəti mənası pir-od, akantos-tikan deməkdir. Rus dilində «Pirakanta» adlanır. Meyvələri quşlar tərəfindən yeyilir. Meyvələrində 11,7-50 mq% C vitamini vardır. Çoxlu nektar və tozcuğu olan balverən bitkidir. Gözəl bəzək bitkisi olub, qırmızı meyvələri çox yaraşlıq görünür. Bitkiyə bağ qayçısı vasitəsilə müxtəlif formalarda vermək mümkündür. Azərbaycan florasında **Qırmızı tubulqa (Pyracantha coccinea)** növü məlumdur. MNB-da kolleksiyada sarı, narıncı, qırmızı meyvəli və xırda yarpaqlı növləri becərilir.

Tunq (Yağ ağacı)- Südləyənkimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Aleurites*», rus dilində «Tunq» adlanır. Toxumlarından alınan (60-65%) piyli-yağ əlif yağı istehsalında əvəzsiz xammal olmaqla, tərkibində 82%-ə qədər eleostearin turşusu vardır. Tunq yağından yüngül və toxuculuq sənə-yesində su keçirməyən parçaların, süni dərilərin, linolium, klyonka, qaloş üçün lak, emal və s. hazırlanır. Tunq yağı və alüminium oksidindən hazırlanmış tunqatalümin odadavamlı və su keçirməyən materialdır. Yaponlar tunq yağından his verməyən və parlaq alovla yanan yanacaq kimi də istifadə edirlər. Yağ alındıqdan sonra qalan cecədən (kütlədən) qara tuş, mürəkkəb düzəldilir, gübrə və yanacaq kimi istifadə edilir. Azərbaycan florasında 2 növü vardır ki, bunlar da mədəni şəraitdə becərilir.

Turacotu- Kəpənəkçiçəklilər (Mürəkkəbçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Leucanthemum*» adlanır. Lüğəti mənası leukos-ağ, anthemos-çiçək deməkdir. Rus dilində «Nivənik» adlanır. Toxumlarında qatı yağ vardır. Dərman və dekorativ bitkidir. Azərbaycan florasında **Adi turacotu (Leucanthemum vulgare)** növü məlumdur.

Turp- Kələmçiçəklilər (Xaççiçəklilər) fəsiləsinə aid olan ikiillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Brassica rapa*», rus dilində «Рера» adlanır. Turpun bir çox növləri vardır ki, bunlardan biri də ağ turpdur. Ağ turpun kök meyvələri təzə halda tərəvəz kimi müxtəlif salatların hazırlanmasında istifadə olunur. Onun kök meyvələrinin tərkibində 88,6% su, 1,9% zülali maddə, 7% karbohidratlar, o cümlədən 1,5% şəkər, 0,2% efir yağı, 1,5 sellüloza, 1,0% kül elementləri, 11-39 mq% C, 0,03 mq% A provitamini, 0,08 mq% B₁, 0,03 mq% B₂, 20 mq% P və 0,25 mq% PP

vitaminləri vardır. Turpun müalicəvi əhəmiyyəti də böyükdür. Xalq təbabətində onu şəkərlə qarışdırıb arteroskleroz, hipertoniya, böyrəkdə daş olduqda sidikqovucu və daşsalıcı kimi istifadə olunur. Turpun şirəsi sinədə bəlgəmi, bronxial astmanı, göy öskürəyi, həmçinin qaraciyər, öd xəstəliklərini müalicə etmək üçün istifadə olunur.

Turpca- Kələmçiçəklilər (Xaççiçəklilər) fəsiləsinə aid olan birillik və ikiillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Raphanus*» adlanır. Lüğəti mənası ra-tez, cəld, sürətlə, görsənmək deməkdir. Rus dilində «Redğka» adlanır. Kökü yeməlidir, C, B vitaminləri ilə zəngindir. Toxumlarında 40-45% qatı yağ vardır. Azərbaycan florasında 3 növü məlumdur.

Turpəng- Kələmçiçəklilər (Xaççiçəklilər) fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Rapistrum*» adlanır. Lüğəti mənası rapa-şalğam deməkdir. Rus dilində «Repnik» adlanır. Azərbaycan florasında **Qarıışıqlı turpəng** növü məlumdur.

Turşərək- Qırxbuğumkimilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Oxyria*» adlanır. Lüğəti mənası oksyus-turş deməkdir. Rus dilində «Kisliçnik» adlanır. Yarpaqları əvəliyin yarpaqlarına oxşayır, turşməzədir. Qiymətli tərəvəz və dərman bitkisi olub, müxtəlif yeməklərin hazırlanmasında istifadə olunur. Azərbaycan florasında **Hündür turşərək** növü məlumdur. MNB-da 2 növün kolleksiyası becərilir.

Tut- Tutkimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Morus*», rus dilində «Şelkoviüa», «Tut» adlanır. Xartutun meyvələri qidada təzə və quru-dulmuş halda istifadə olunur. Meyvələrindən şirə, sirkə hazırlayırlar və mü-rəbbə bişirirlər. Yarpaqlarında 240-370 mq% C vitamini vardır. Yarpaq-larından sarı boya alınır. Ağ tut meyvələrində 25%-ə qədər şəkərlər, 2,7-2,8% üzvi turşular, 0,08% aşılayıcı maddələr, 1,46% azotlu maddələr və müxtəlif vitaminlər vardır. Təzə və qurudulmuş meyvələri ürək-damar, qanazlığı, qaraciyər xəstəliklərinin müalicəsində çox faydalıdır. Meyvələrdən hazırlanmış bəhməz (doşab) qaraciyər, xroniki mədə xəstəliklərinin müalicəsində və ürək zəifliyi zamanı əvəzsiz təbii müalicə vasitəsidir. Yarpaqlarından hazırlanmış dəmləmə ürək ağrılarını götürür. Budaqların qabığı qurudulduqdan sonra həvəngdəstədə döyülərək toz halına salınır və ondan hazırlanan dəmləmə qarın ağrıları zamanı istifadə edilir. Azərbaycan florasında 2 növü məlumdur. MNB-da kolleksiyada becərilir.

Tuya (Səlb)- Sərvkimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Thuja*», rus dilində «Tuə», «Biota» adlanır. Qiymətli dekorativ bitkidir. Toxumlarla və vegetativ çoxaldılır. Həmişəyaşıl bitki kimi yaşıllaşdırmada canlı çəpər kimi, müxtəlif formalı (şar, kvadrat, burğu və s.) yaşıllıq düzəltmək üçün istifadə olunur. MNB-da kolleksiyada becərilir.

Tüklüca- Cilçiçəklilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Eriophorum*» adlanır. Lüğəti mənası erioforos-narın tük daşıyan deməkdir. Rus dilində «Puşüa» adlanır. Azərbaycan florasında 2 növü məlumdur.

Tüklüquyruğu- Qırtıckimilər (Taxıllar) fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Alopecurus*» adlanır. Lüğəti mənası alopeks-tüklü, ura-quyruq deməkdir. Rus dilində «Lisoxvost», «Batlaçık» adlanır. Yem bitkisidir. Azərbaycan florasında 11 növü məlumdur.

Tütəkotu- Kərəvüzkimilər (Çətirçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Angelica*» adlanır. Lüğəti mənası angelus-mələk deməkdir. Rus dilində isə «Dudnik» adlanır. Azərbaycan florasında **Tat-yana tütəkotu (Angelica tatarica)** növü məlumdur.

Tütün (bax: Tənbəki)

Ulaxqanqalı (Sarıçiçək, yalançı zəfəran)- Kəpənəkçiçəklilər (Mürək-kəbçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Cart-hamus*» adlanır. Lüğəti mənası katairo-təmizləmə deməkdir. Rus dilində «Səflor» adlanır. Ərzaq (yalançı zəfəran kimi istifadə edilir), boya (sarı və qırmızı boya kimi xalçaçılıqda və ərzaq məhsulları istehsalında), yem (yaşıl yem, saman, silos), bəzək bitkisidir, ondan yağ (əlif) alınır. Azərbaycan florasında 5 növü məlumdur.

Ulduzmeyvə- Süsənbərçiçəklilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Damasonium*», rus dilində «Zvezdoplodnik» adlanır. Azərbaycan florasında **Baqəvərkimilər ulduzmeyvəsi (Damasonium alisma)** növü vardır.

Unutmaməni (Unutma)- Sümürgənkimilər fəsiləsinə aid olan birillik, ikiillik və ya çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Myosotis*» adlanır. Lüğəti mə-nası myos otis-siçan quyruğu deməkdir. Rus dilində «*Nezabudka*» adlanır. Dekorativ bitkilərdir. Azərbaycan florasında 10 növü məlumdur.

Urospermum-Kəpənəkçiçəklilər(Mürəkkəbçiçəklilər)fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Urospermum*» adlanır. Lüğəti mənası ura-quyruq, sperma-toxum deməkdir. Rus dilində «*Urospermum*», «*Xvosto-semənnik*» adlanır. Azərbaycan florasında **Kəkrəvari urospermum (Urospermum picroides)** növü məlumdur.

Üçdiş- Cıgkimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Triglochin*», rus dilində «*Triostrennik*» adlanır. Qida, yem və texniki bitkilərdir. Bitkinin yandırılmasından alınan külü sabun istehsalında istifadə olunur. Azər-baycan florasında 2 növü məlumdur.

Üçküncmeyvə- Sümürgənkimilər fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Trigonocaryum*» adlanır. Lüğəti mənası trigonos-üçkünc, caryon-qoz, fındıq deməkdir. Rus dilində «*Trexqrannoplodnik*» adlanır. Azərbaycan florasında 1 növü məlumdur.

Üçqull- Qırtıckimilər (Taxıllar) fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Trisetum*» adlanır. Lüğəti mənası tria-üç, seta-qıl deməkdir. Rus dilində «*Trihetnik*» adlanır. Yaz vaxtı bütün mal-qara tərəfindən yaxşı yeyilir. Azərbaycan florasında 6 növü məlumdur.

Üfürçəkotu- Badımcənçiçəklilər fəsiləsinə aid olan çoxillik ot bitkisidir. Bitki latın dilində «*Physochlaina*» adlanır. Lüğəti mənası physa- qabarıq, qovuş, chlaina- xarici örtük deməkdir. Rus dilində «*Puzirniüa*» adlanır. Zəhərli bitkidir. Qabıq və yarpaqlarında 0,25% -ə qədər, meyvələrində isə 0,22% alkaloid vardır. Atropinin (ağrı kəsən dərman) alınmasında xammal kimi istifadə olunur. Azərbaycan florasında **Şərq üfürçəkotu** növü məlum-dur.

Ürəkotu- Kələmçiçəklilər (Xaççiçəklilər) fəsiləsinə aid olan birillik, ikiillik və ya çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Cardamine*» adlanır. Lüğəti mənası kardamon-kress (çoxillik ot bitkisi) deməkdir. Rus dilində «*Serdeçnik*» adlanır. Dərman bitkisidir (çiçəkləri sidikqovucudur) və yem bitkisi kimi də faydalıdır. Yarpaqlarında 315,8 mq% C vitamini vardır. Azərbaycan florasında 6 növü vardır.

Üskükotu- Qurdağzıçıçəklilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Digitalis*» adlanır. Lüğəti mənası digitus-üskük deməkdir. Rus dilində «*Naperstənkə*» adlanır. Paslı üskükotu növündən ürək xəstəliklərinin müalicəsində istifadə olunan qiymətli dərman preparatı alınır. Azərbaycan florasında 2 növü məlumdur.

Üzən salviniya- Salviniyalar fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Salviniya natans*», rus dilində «*Salğvinie plavaöhaə*» adlanır. Azərbaycan florasında **Üzən salviniya** növü məlumdur.

Üzərrik- Üzərrikkimilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Peganum*», rus dilində «*Qarmala*», «*Moqilğnik*» adlanır. Kəskin xoşagəlməz iyi var. Tibbi və xalq təbabətində istifadə olunur, boya və texniki bitki kimi də faydalıdır. Ehtiyatı çoxdur. Üzərrik dəmlənməsindən xalq təbabətində yel xəstəliyi, qoturluq və dəri xəstəliklərinə qarşı istifadə olunur. Toxumlarında 14-25%-ə qədər qatı yağ vardır. Üzərriyin kimyəvi tərkibi: 5,69% su, 17,75% kül, 18,05% sellüloz, 3,66% yağ, 24,13% protein, 30,72% azotsuz ekstrakt maddələrdən ibarətdir. Toxumları pambığa büküb mis qabda yandırdıqda baş ağrısını aparmaqla, xalq arasında bədnəzər və göz dəyməyə qarşı istifadə olunur. Azərbaycan florasında 1 növü məlumdur.

Üzgəcotu- Sgülüçiçəklilər fəsiləsinə aid olan çoxillik ot bitkisidir. Bitki latın dilində «*Spirodela*», rus dilində «*Mnoqokorennik*» adlanır. Üzgəcotunun zoğu (yarpaqcığı) heyvanlar, quşlar üçün yem bitkisi hesab olunur. Cavan yarpaqları xalq təbabətində yel xəstəliyinə (revmatizmə) qarşı istifadə olu-nur. Azərbaycan florasında **Adi üzgəcotu (Spirodela polyrrhiza)** növü mə-lumdur.

Üzükotu- Kərəvüzkimilər (Çətirçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Oenanthe*» adlanır. Lüğəti mənası oinos-şərab, çaxır, anthos-çiçək deməkdir. Rus dilində «*Omejnük*» adlanır. Zəhərli bitkilərdir. Azərbaycan florasında 4 növü məlumdur.

Üzüm (bax: Tənək, Meynə)

Vaxtsizçiçək (Vaxtsizotu, itboğan)- Melantiumlar fəsiləsinə aid olan çoxillik soğanaqlı bitkidir. Bitki latın dilində «*Colchicum*», rus dilində «Bezvremennik», «Osennik» adlanır. Zəhərli bitkidir. Tərkibində 40–a qədər alkaloid vardır. Ən çox istifadə olunanı «kolxisin» alkaloididir. Ondan yeni çeşid taxıl və tərəvəz bitkiləri alınmasında geniş istifadə edilir. Toxum-larından xalq arasında sidikqovucu, yel xəstəliklərinə qarşı istifadə edilir. Dekorativ bitki kimi müxtəlif çiçək kompozisiyaları yaratmaq üçün, tək-tək, qruplarla və çəmən bitkiləri fonunda əkildikdə daha yaraşlıq görünür. Azərbaycan florasında 4 növü bitir. Bunların əksəriyyəti nadir və nəslə kəsilməkdə olan bitki kimi Azərbaycanın «Qırmızı kitab»ına daxil edilmişdir. MNB-da kolleksiyası vardır.

Valerianotu–Pişikotukimilər fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Valerianella*», rus dilində «*Valerianniüa*» adlanır. Növlərin təyininə meyvənin əlamətləri geniş istifadə olunur. Azərbaycan florasında 21 növü məlumdur.

Vavilovi- Fabakimilər (Paxlalılar) fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Vavilovia*», rus dilində «*Vaviloviä*» adlanır. Görkəmli nəbatatçı alim N.İ. Vavilovun şərəfinə bitki Vaviloviya adlanıb. Azərbaycan florasında 2 növü məlumdur.

Vel – Vel qıjıları fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Pteridium*», rus dilində «Orlak» adlanır. Lügəti mənası pteris-qanad deməkdir. Cavan zoğları yeməlidir. Çürümüş yarpaqların üstünə şəh düşəndə xırda buynuzlu mal-qara tərəfindən yeyilir. Tərkibində nişasta və digər bioloji fəal maddələr vardır. Azərbaycan florasında **Tavr veli** növü məlumdur.

Vələmir – Qırtıckimilər (Taxıllar) fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Avena*», rus dilində «*Oves*», «*Ovsöq*» adlanır. Bir neçə vələmir növləri qida və yem bitkisi kimi becərilir. Unundan pəhriz şirniyyatı, xüsusilə peçeniya hazırlanır. Cins və cıdır yarışında iştirak edən atları xüsusi olaraq vələmir samanı və toxumu ilə qidalandırır. Azərbaycan florasında 11 növü məlumdur.

Vələs (Ulas)- Fındıqçiçəklilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Carpi-nus*», rus dilində «Qrab» adlanır. Azərbaycanda meşə əmələ gətirən əsas cinslərindən biridir. Oduncağı bərkdir, müxtəlif alətlər hazırlamaq üçün və inşaat materialı kimi istifadə olunur. Vələsin qabığı gön aşılamaq və içəri hissəsi yunu sarı rəngə boyamaq üçün işlədilir. Vələsin oduncağının kömürü yüksək keyfiyyətli olur. Azərbaycan florasında 3 növü məlumdur. MNB-da kolleksiyası vardır.

Vəzərək- Kələmçiçəklilər (Xaççiçəklilər) fəsiləsinə aid olan ikiillik və ya çoxillik bitkilərdir. Bitki latın dilində «*Barbarea*», rus dilində «*Surepka*» adlanır. Bəzi növlərin cavan zoğları yeyilir. Cavan (tər) yarpaqları acı dada malikdir, qidada vəzəri kimi istifadə olunur. Yarpaqlarında 260,7 mq% C vitamini vardır. Toxumlarında 30% qatı yağ vardır. Rənglərlə ipək parçanı sarı rəngə boyayırlar. Yaxşı balverən bitkidir. Azərbaycan florasında 4 növü məlumdur.

Vəzəri (Acıtırə)- Kələmçiçəklilər (Xaççiçəklilər) fəsiləsinə aid olan birillik ot bitkisidir. Bitki latın dilində «*Lepidium sativum*» adlanır. Vəzərinin 100 qramında 550 mq kalium, 214 mq kalsium, 33 mq fosfor, 5 mq natrium, 2,9 mq dəmir və kifayət qədər yod, 59-130 mq% C vitamini, 2,19 mq% karotin, 1,75 mq% PP vitamini, 0,3 mq% B₆ vitamini, 0,19 mq% B₂ vitamini, 0,15 mq% B₁ vitamini, 12-30 mq%-ə qədər tiamin olur. Qiymətli tərəvəz bitkisi olmaqla əsasən təzə halda salat kimi istifadə olunur. O iştah əmələ gətirir, maddələr mübadiləsinə asanlaşdırır.

Volfiya – Sugülüçiçəklilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Wolffia*», rus dilində «*Volğfiä*» adlanır. Quşlar üçün çox əla yem bitkisidir. Azərbaycan florasında **Köksüz volfiya** növü məlumdur.

Vulpiya – Qırtıckimilər (Taxıllar) fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Vulpia*», rus dilində «*Vulğpiä*» adlanır. Azərbaycan florasında 5 növü məlumdur.

Vudsiya – Vudsiya fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Woodsia*», rus dilində «*Vudsiä*» adlanır. Azərbaycan florasında 2 növü bitir.

Yaddaş çiçəyi (bax: Unutmaməni)

Yağtikan (Dəvətikanı) – Fabakimilər (Paxlaları) fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Alhagi*», rus dilində «*Verblöjgə kolöçka*», «*Verblödka*» adlanır. Heyvanlar xüsusən dəvələr üçün yaxşı yem bitkisi hesab olunur. Həm də qiymətli dərman bitkisi olub babasil xəstəliyinin müalicəsində istifadə olunur. Onun gövdəsini yandıranda qatı, şabalıd rəngli yağı çıxır. Fitol düzəldib azacıq həmin yağa yaxıb ağrıyan yerə qoyduqda babasili sakitləşdirir və müalicə edir. Azərbaycan florasında 2 növü məlumdur.

Yalançıörtük – Pterislər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Notholaena*» adlanır. Lüğəti mənası notos- süni, xlena- üst geyim deməkdir. Rus dilində «*Lojnopokrovniua*» adlanır. Azərbaycan florasında **Marant yalançıörtük (*Notholaena marantae*)** növü məlumdur.

Yalanqoz – Qozçiçəklilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Pterocarya*», rus dilində «*Lapina*» adlanır. Vitaminli, boya, aşılayıcı, dekorativ bitkidir. Meyvələrində çoxlu vitaminlər vardır. Yarpaq və qabıqları ipək parçanın boz rəngə boyanmasında istifadə olunur. Yarpaq, meyvə və qabıqları tərlədici xüsusiyyətlərinə malikdirlər. Yarpaqlarında balıqları və həşəratları zəhərləyən maddələr vardır. Qabıq və yarpaqlarında aşı maddəsi vardır. Azərbaycan florasında Qanadmeyvə yalanqoz növü məlumdur. Arealı azaltmaqda olan relik növ kimi Azərbaycanın «*Qırmızı Kitab*»na daxil edilib.

Yançıçək (*Xeilantes*)- Pterislər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Cheilanthes*» adlanır. Adından məlum olduğu kimi lüğəti mənası da xeylos- yan, antos- çiçək deməkdir. Rus dilində «*Kraekuçnik*» adlanır. Azərbaycan florasında **İran yançıçəyi (*Cheilanthes persica*)** növü məlumdur.

Yapşaq – Sümürgənkimilər fəsiləsinə aid olan birillik və ikiillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Lappula*», rus dilində «*Lipuçka*» adlanır. Azərbaycan florasında 8 növü məlumdur.

Yapışqanotu – Quduzotukimilər fəsiləsinə aid olan çoxillik ot bitkisidir. Bitki latın dilində «*Antitoxicum*» adlanır. Lüğəti mənası anti- qarşı tərəfə yönəldilmiş, toxicon- zəhər deməkdir. Rus dilində «*Lastoveng*» adlanır. Bəzi növləri balverəndir, çoxlu nektar verir. Azərbaycan florasında 5 növü məlumdur.

Yapongülü (*Hortenziya*) – Hortenziyakimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Hydrangea*» adlanır. Otaq şəraitində və açıq şəraitdə bağ hortenziyasından istifadə olunur. Toxumları, qələmləri, kök pöhrələri ilə çoxalır. Çiçəkləri müxtəlif rəngdə olub şar şəkilindədir. MNB-nin isti şüəbəndlərində kolleksiyası vardır.

Yapon əzgili (*Yapon eriobotriyası*) – Gülçiçəklilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Eriobotrya*», rus dilində «*Griobotriə*» adlanır. Meyvələrinin tərkibində 87,5-90,2% su, 0,23-1,36% alma turşusu, 10,6 mq/100q C vitamini, 8,6%-ə qədər şəkərlər (2,6-3,7% qlükoza, 2,5-4,8% fruktoza və 0,6-0,9% saxaroza) vardır. Meyvələrindən təzə halda çərəz kimi və həmçinin mürəbbə, kompot, povidlo, cem və s. hazırlamaqda istifadə edilir. Toxumlarından acı badam tamlı likyor hazırlanır. Meyvələri aşılayıcı maddələri kompleksi ilə zəngin olduğundan damar möhkəmləndirici və büzüşdürücü xüsusiyyətə malikdir. Ona görə də Yapon əzgili ateroskleroz, hipertoniya, qəbizlik kimi xəstəliklərin profilaktikası və müalicəsində faydalı sayılır. Yapon əzgili meyvələri sidikdaşı xəstəliyi zamanı da əlverişlidir. Yarpaqlardan hazırlanmış həlim ishalla müşayiət olunan kolit zamanı yaxşı təsir göstərir. Bu məhlul həmçinin qanqəsici vasitə kimi də istifadə oluna bilər. İri yarpaqlarına görə çox dekorativdir. MNB-da kolleksiyası vardır.

Yapon heyvası (*Xenomeles*)- Gülçiçəklilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Chaenomeles*» adlanır. Çiçəkləmələri fevralın ortalarında başlayır və 40-50 gün çiçəkləyir. İri olub rəngi açıq və tünd qırmızımtıl olur. Meyvələri payızda yetişməyə başlayır və çox xoş ətirli iyi olur. İlk yazda yarpaq açmadan bol çiçəkləməsi ilə çox bəzəkli dir. Ona görə də park və bağlarda tək-tək, qrupla əkmək, canlı çəpər salmaq üçün çox qiymətli hesab olunur. Əsasən toxumları və qələmləri ilə çoxalır. Azərbaycanda 4 növü əkilib becərilir. MNB-da kolleksiyada becərilir.

Yarğanotu- Kələmçiçəklilər (Xaççiçəklilər) fəsiləsinə aid olan birillik və çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Thlaspi*» adlanır. Lüğəti mənası tlaoyastılatmaq, aspis-lövhə deməkdir. Rus

dilində «Ərutka» adlanır. Toxumlarında 33%-ə qədər qurudulmamış yağ vardır ki, bu da işıqlandırma üçün yararlıdır. Yanma zamanı ətri olmur. Yarpaqlarında 154,0 mq% C vitamini vardır. Azərbaycanın yerli əhalisi cavan (tər) yarpaqlarından vəzəri kimi istifadə edirlər. Azərbaycan florasında 8 növü məlumdur.

Yarpız- Dodaqçiçəklilər (Dalamazkimilər) fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Mentha*», rus dilində «Məta» adlanır. Yarpağında və çiçəklərində xoşagələn xüsusi ətir vardır. Yarpağından efir yağı alınır. Respublikamızda müxtəlif yeməklərin hazırlanmasında, ətriyyatda, qənnadı məmulatı istehsalında istifadə edilir. Yarpızdan bişirilmiş dovğanın xüsusi ətri və tamı vardır. Kök pöhrələri və toxumla asan çoxalır. Vitaminli və nektarlı bitkidir. Yarpızın bir hektarından arılar 160 kq-dan çox bal toplayır. Faydalı qida və dərman bitkisidir. Yarpaqlarında 81,2-147,4 mq% C vitamini vardır. Yarpızın yarpaqları cövhər və həlim şəklində mədə-bağırsaq xəstəliklərində ağrıkəsici dərman kimi istifadə olunur. Azərbaycan florasında 5 növü vardır ki, bunlardan biri də mədəni şəraitdə becərilir. MNB-da kolleksiyada becərilir.

Yasəmən- Zeytunkimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Syringa*», rus dilində «Sireng» adlanır. Syringa yunan sözü olub, syrinx- «boru» sözündəndir. Bu yasəmənin çiçəklərinin boruya oxşaması ilə əlaqədardır. Yasəmən toxumları və vegetativ üsulla (qələmlər, calaq, kök pöhrələri, budaqları basdırmaqla) çoxaldılır. Yasəmən gözəl və ətirli çiçəkləri ilə yaşıllaşdırmada tək-tək, qrupla, qazonlarda, eləcə də park və bağlarda əkilmək üçün qiymətlidir. Çiçəklərindən alınan efir yağı ətriyyatda istifadə olunur. Xalq təbabətində böyrək xəstəliyinə qarşı istifadə olunur, vitaminli, dekorativ bitkidir. Azərbaycan florasında iki növü məlumdur. MNB-da kolleksiyada 15 növ və çeşidi becərilir.

Yastıbaş – Kəpənəkçiçəklilər (Mürəkkəbçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan çoxillik ot bitkisidir. Bitki latın dilində «*Jurinea*», rus dilində «Naqolovatka» adlanır. Dekorativ əhəmiyyətli növləri vardır. Azərbaycan florasında 5-6 növü məlumdur.

Yastıqqanqal (bax: Lopatikan)

Yastıqotu – Kələmçiçəklilər (Xaççiçəklilər) fəsiləsinə aid olan birillik, ikiillik və çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Draba*», rus dilində «Krupka» adlanır. Yastıq formalı növləri olduqca dekorativdirlər və onlardan daşlı-qayalı yerlərin yaşıllaşdırılmasında istifadə oluna bilər. Azərbaycan florasında 13 növü məlumdur.

Yastımeyvə – Kələmçiçəklilər (Xaççiçəklilər) fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Meniocus*» adlanır. Lüğəti mənası men-ay deməkdir. Rus dilində «Ploskoplodnik» adlanır. Azərbaycan florasında **Kətanı yastımeyvə** növü vardır.

Yastıtum – Kərəvüzkimilər (Çətirçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Orlaya*», rus dilində «Orlayə» adlanır. Azərbaycan florasında 1 növü məlumdur.

Yelkənçiçək (bax: Qanadçiçək)

Yelqovan (bax: Tis-tis)

Yemiş (Qovun)- Boranıççiçəklilər fəsiləsinə aid olan birillik və ya ikiillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Melo*», rus dilində «Dinə» adlanır. Meyvələrinin tərkibində 6-18% şəkər, 0,6% zülal, 0,8% sellüloza, 0,7-35 mq% C vitamini, 1 mq%-dək A provitamini, 0,4% RR vitamini, mineral duzlar, peptonlaşdırıcı fermentlər vardır. Yemiş meyvələri təzə halda yeyilir, lət hissəsindən bal və povidlo, habelə cem hazırlanır. Bostan məhsullarının müalicəvi əhəmiyyəti böyükdür. Onlar sidikqovucu xassəyə malik olub, orqanizmi, xüsusən böyrəkləri və qaraciyəri zərərli maddələrdən təmizləyir. Böyrəklərdə duz və daş yığılmasının qarşısını alır. Tərkiblərinin peptonlaşdırıcı fermentlərlə zəngin olması isə qidanın orqanizm tərəfindən həzmini asanlaşdırır. Azərbaycanda qovunun mədəni sortları ilə bərabər yabani növü də (*M.agrestis*) yayılmışdır. Mədəni sortları əksər rayonlarda becərilir.

Yemişan- Gülçiçəklilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Crataegus*» adlanır. Lüğəti mənası kratos-güc, qüvvət, aqeyn-aparmaq deməkdir. Rus dilində «Boərişnik» adlanır. Çox da iri olmayan meyvələri turşa-şirin tamlı, şirəlidir. Meyvələrində 4-11% şəkərlər, 0,48-0,66% alma turşusu, 33,07-39,82 mq/100q C vitamini, 0,5 mq% karotin vardır. Toxumlarında 30-38% yağ

vardır. Meyvələrdən həm təzə və həm də emal olunmuş şəkildə istifadə edilir. Meyvələrindən dəmlənmiş çay ürək astması, dizenteriya xəstəlikləri zamanı, həmçinin həzm aparatının işinin gücləndirilməsi və susuzluğu aradan qaldıran vasitə kimi istifadə edilir. Yemişan meyvəsindən və çiçəyindən hazırlanmış çay ürək xəstəliklərinə müalicəvi təsir göstərir. O ürək əzələlərinin tonusunu nizamlayır, ürəkdə və beyində qan dövranını gücləndirir, ürəyin fəaliyyətini artırır, pozulmuş ritmi nizamlayır, tac damarlarını genişləndirir, ürək nahiyəsində ağrıları götürür, mərkəzi sinir sistemini sakitləşdirir, yuxunu yaxşılaşdırır, arterial təzyiqi aşağı salır. Tətbiqi təbabətdə yemişandan sənaye üsulu ilə hazırlanmış preparatlar (duru ekstrakt və meyvə cövhəri) ürək fəaliyyətinin funksional pozuntuları, stenokardiya, hipertoniya, ürək nevrozu, qripdən, anginadan baş vermiş ürək ağrıları zamanı tətbiq edilir. Azərbaycan florasında 9 növü məlumdur. MNB-da 20-dən çox növün kolleksiyası vardır.

Yemlik – Kəpənəkçiçəklilər (Mürəkkəbçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan ikiillik və ya çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Tragopogon*» adlanır. Lüğəti mənası tragos- keçi, pogon- saqqal deməkdir. Rus dilində «Kozloborodnik» adlanır. Yemliklərin kök və yarpaqları yapışqanlı, südlü və şirəlidir. Bir çox rayonlarda yemlikdən geniş miqyasda çiy və bişmiş istifadə olunur. Yemlik buğlamada, kətədə daha ləzzətli olur. Onun köklərindən qəhvəni əvəz edən kofe surroqatı hazırlanır. Toxumlarının tərkibində 6,17% yağ vardır ki, bu da yodla çox zəngindir. Xalq təbabətində ağciyər xəstəliklərinin müalicəsində istifadə olunur, balverən və dekorativ əhəmiyyətə malik növləri vardır. Azərbaycan florasında 20 növü məlumdur.

Yerfındığı – Fabakimilər (Paxlalılar) fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Arachis*», rus dilində «*Araxis*» adlanır. Azərbaycanda da bir çox rayonlarda (Zaqatala və b.) becərilir və ondan alınan yüksək keyfiyyətli yağdan (araxis yağı), konserv, marqarin, sabunbişirmə və b. sənaye sahələrində istifadə edilir. Toxumu qovrulmuş halda yeyilir, qənnadı sənayesində tətbiq edilir. Azərbaycan florasında 1 növü məlumdur.

Yerarmudu (bax: *Topinambur*).

Yerkökü (bax: *Kök*)

Yergiləsi (*Quş pomidoru*) - Badımcançiçəklilər fəsiləsinə aid olan birillik və ya çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Physalis*» adlanır. *Physalis* yunan dilindən tərcümədə qovuş, qabar deməkdir. Rus dilində «*Fizalis*» adlanır. Meyvələri qidada turşuya qoyulmuş halda istifadə olunur. Meyvələrində alkaloidlər, 0,1% karotin, 0,06% C vitamini və orqanik turşular (limon, alma, kəhrəba turşusu) olur. Meyvələri ipək parçanın sarı və narıncı rəngə boyanmasında istifadə olunur. Təzə və qurudulmuş meyvələrin həlim və şirəsi sidikqovucu kimi istifadə olunur. Toxumlarında 24-35%-ə qədər qatı yağ vardır. Meyvələri təzə və bişirilmiş halda qidaya ədviyyat kimi qatılır. Onlardan həmçinin qənnadı sənayesində də istifadə olunur. Azərbaycan florasında 2 növü vardır, bunlardan 1-i mədəni şəraitdə becərilir.

Yerköpüyü- Qərənfilçiçəklilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Paronychia*» adlanır. Lüğəti mənası para-yanında, qarşı, oniks-dırnaq deməkdir. Rus dilində «*Prinoqotovnik*» adlanır. Ağ-gümüşü rəngli tükcüklərlə sıx örtüldüyündən dekorativ görünür və bəzək bitkisi kimi istifadə olunur. Azərbaycan florasında **Kürd yerköpüyü** növü məlumdur.

Yersarmaşığı- Dalamazkimilər (Dodaqçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Glechoma*», rus dilində «*Budra*» adlanır. Bakterial infeksiya, klimaks, toksiki zob, qurd, xoş xassəli şiş xəstəliklərinin müalicəsində faydalıdır. Azərbaycan florasında 1 növü məlumdur.

Yonca- Fabakimilər (Paxlalılar) fəsiləsinə aid olan birillik və ya çoxillik bitkilərdir. Bitki latın dilində «*Trifolium*», rus dilində «*Klever*» adlanır. Mal-qara tərəfindən yaxşı yeyilir. Şübhəli yoncanın otunun kimyəvi tərkibi 22,54% quru protein, 2,39% quru yağ, 46,05% azotsuz ekstrakt maddələr, 9,42% kül, 19,60% sellülozdan ibarətdir. Bir çox növləri vardır, onlardan biri də üçyarpaq yoncadır. Qiymətli yem bitkiləridir, bəzi növləri vitaminli, balverəndir və xalq təbabətində tənəffüs yolları xəstəliklərinin müalicəsində istifadə olunur. Azərbaycan florasında 43 növü məlumdur.

Yovşan- Kəpənəkçiçəklilər (Mürəkkəbçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan birillik və çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Artemisia*», rus dilində «Polıng» adlanır. Qış aylarında qışlaqlarda yem ehtiyatı kimi yovşanların əhəmiyyəti böyükdür. Bəzi yovşan növlərindən yastı, qıl, soxulcan qurdlarının törətdikləri xəstəliklərə qarşı dərman kimi istifadə olunan santolin alınır. Xalq təbabətində yel (revmatizm), mədə xəstəliklərinə qarşı, iştah artırıcı, sakitləşdirici vasitə kimi işlədilir. Həmçinin şərəbçilikdə, ədviyyatda istifadəyə yararlı, efir yağlı, vitaminli növləri vardır. Səciyyəvi ətirli iyi, çox acı dadı vardır. Otaq şəraitində ən çox yun xalçalara zərər verən güvəyə qarşı mübarizə məqsədi ilə istifadə olunur. Azərbaycan florasında 16 növü vardır. MNB-da kolleksiya sahəsində 2 növü becərilir.

Yulafsof (Yulafca)- Qırtıckimilər (Taxıllar) fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Helictotrichon*», rus dilində «Ovseü» adlanır. Otlaq bitkisidir. Bütün heyvanlar tərəfindən yaxşı yeyilir. Azərbaycan florasında 4 növü məlumdur.

Yulğun- Yulğunçiçəklilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Tamarix*», rus dilində «Tamariks», «Qrebenhik» adlanır. Boya, aşılایıcı, balverən, dekorativ növləri vardır. Quraqlığadavamlı bitki olduğundan, gümüşü yarpaq və çiçəyi gözoşxayan xüsusiyyətlərinə görə yaşıllaşdırmada geniş tətbiq etmək olar. Azərbaycan florasında 5 növü məlumdur.

Yumaqotu- Kəpənəkçiçəklilər (Mürəkkəbçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan ikiillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Carlina*», rus dilində «Kolöçnik» adlanır. Dekorativ bitkilərdir. Azərbaycan florasında **Adi yumaqotu** növü məlumdur.

Yumşaqşüpürgə- Qırtıckimilər (Taxıllar) fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Calamagrostis*», rus dilində «Veynik» adlanır. Azərbaycan florasında 7 növü məlumdur.

Yunluca- Qırtıckimilər (Taxıllar) fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Eriochloa*», rus dilində «Şerstək» adlanır. Azərbaycan florasında **Nazikbel yunluca** növü yayılmışdır.

Yüvaciq otu- Səhləbçiçəklilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Neottia*», rus dilində «Qnezdovka» adlanır. Çiçəkləri yaraların sağalmasında, kökümsovu isə qurdqovucu dərman kimi istifadə olunur. Azərbaycan florasında **Həqiqi yuvaciq** otu növü vardır.

Yuvaotu- Qurdağziçəklilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Pedicularis*», rus dilində «Mıtnik» adlanır. Azərbaycan florasında 6 növü məlumdur.

Zanbaq- Zanbaqçiçəklilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Lilium*» adlanır. Bu söz Qərbi Avropada yaşamış qədim Kelt dilindən götürülmüşdür. Lüğəti mənası «li»-ağ deməkdir. Rus dilində «Liliə» adlanır. Fransada bitki daha çox sevilmiş və onu «Kral zanbağı» adlandırmışlar. Eramızdan 1000 il qabaq zanbağın qiymətli növləri ilə kilsə, məbəd və sarayların bəzədilməsində istifadə olunurdu. Qədim Misirdə bu bitki azadlıq rəmzi sayılmaqla ən çox rəsmlərdə, mərmər və divar naxışlarında əks edilirdi. Qafqazda, xüsusən Azərbaycanda soğanaqları qızardılaraq yeyilir, ondan alınan efir yağlarından üzde əmələ gələn ləkəyə və qulaq ağrılarına qarşı istifadə olunur. Azərbaycan florasında 4 növü vardır ki, bunlardan 1-i də mədəni şəraitdə becərilir. Əksər növləri nadir və nəsli kəsilməkdə olan bitki kimi keçmiş ittifaqın və Azərbaycanın «Qırmızı Kitab»larına daxil edilmişdir. MNB-da kolleksiyada becərilir.

Zefirantes- Nərgizkimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Zephyranthes*» adlanır. Lüğəti mənası «gözlənilmədən», «tezliklə çiçək açan» deməkdir. Bəzək-bağçılıqda əvəz olunmaz bəzək bitkisidir. Yayın istisində kütləvi surətdə açan ağ çiçəkləri adama böyük zövq verir. MNB-da ağ və çəhrayı növləri kolleksiyada becərilir. Ağ zefirantes növü 12-illik aqrotexniki qulluqdan sonra Abşeronda özünü həmişəyaşıl bitki kimi aparır.

Zeytun- Zeytunkimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Olea*», rus dilində «Maslina» adlanır. Zeytun meyvələrinin tərkibində 44,8-72,4% yağ, müxtəlif şəkərlər, zülaldar, mineral duzlar, vitaminlər və s. vardır. Zeytun meyvələri emal edilmiş halda (şorabaya qoyulur) yaxşı ləzizdir (desertdir). Müalicə vasitəsi kimi zeytun meyvələri və yarpaqları istifadə olunur. Zeytun meyvələrindən alınmış yağ böyrəklərin fəailiyətinə, həzm orqanlarının işinə yaxşı təsir göstərir. Zeytun yağı ödqovucu, sidikqovucu, yumşaldıcı, antisklerotik xüsusiyyətlidir. Zeytun yağı mədə və onikibarmaq bağırsağın xorası, qəbizlik, qanaxma verən babasil, mədə və bağırsağın selikli

qişanın soyuqlaması, mayelərlə zəhərlənmələr zamanı ağız boşluğunda, udlaqda və mədədə selikli qişanın yanığı, həmçinin arı sancması, müxtəlif həşəratların dərinə zədələməsi zamanı sürtkü yağı kimi istifadə olunur. Öd kisəsi daşlarının tökülməsini təmin etmək üçün gündə 60 qr zeytun yağı içmək məsləhət görülür. Yarpaqlarından hazırlanmış cövhər və həlim arterial təzyiği aşağı salır, şişmələr zamanı sidikqovucu kimi təsir edir, həmçinin ateroskleroz və piylənmə zamanı profilaktik və müalicə vasitəsi hesab edilir. Azərbaycan florasında Avropa zeytunu növü məlumdur. MNB-da zeytunun 15-20 metrlik xiyabanları (alleyası) vardır.

Zəfəran- Süsənçiçəklilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Crocus*» adlanır. Bu sözün mənası «sap» deməkdir. Bitkinin adı ərəb dilində «Səfəran» adlanır, bu zəfəran sözündən götürülmüşdür ki, mənası sarı deməkdir. Rus dilində «Şafran» adlanır. Xoş rənginə, dadına, ətrinə görə Azərbaycan mətbəxində ətirli ədviyyat kimi işlədilir. Yağ, pendir istehsalında, müxtəlif şirniyyat növlərinin və spirtsiz içkilərin hazırlanmasında zəfərandan istifadə olunur. Zəfəranın qurudulmuş dişicik tellərinin dəmlənməsi, balla qarışığı, təzə çiçək açarkən dişicik tellərinin qoparılib dilin altına qoyulması, almanın içinin ovulub onun içərisinə qoyulması və s. davacatları beyin hüceyrələrinə və damarlarına yaxşı təsir etməklə, onların kirəcləşməsinin qarşısını alır, gözün torlu qişası xəstəliklərinin, mirvari suyunun, sarılıq, qaraciyər, öd kisəsi, mədə-bağırsaq xəstəliklərinin müalicəsinə kömək edir. Orqanizmə güc, gümrahlıq və cəsarət verir. Zəfəranın erkəkciq telləri sonsuzluğa qarşı əvəzsiz müalicəvi əhəmiyyətə malik dərman kimi, qurudulmuş çiçək ləçəkləri isə sinəyumşaldıcı vasitə kimi istifadə olunur. Azərbaycan florasında 6 növü məlumdur. Bu növlərin hamısı MNB-da becərilir. Onların əksəriyyətinin kökü kəsilmək üzrədir. Ona görə də onların 2 növü Azərbaycanın «Qırmızı Kitab»ına daxil edilib. Qalan növlərin də «Qırmızı Kitab»a daxil edilməsi məqsəduyğundur.

Zəngçiçəyi- Zəngçiçəyikimilər fəsiləsinə aid olan birillik, ikiillik və ya çoxillik bitkilərdir. Bitki latın dilində «*Campanula*» adlanır. Lüğəti mənası campana-zəng deməkdir. Rus dilində «Kolokolçik» adlanır. Xalq arasında bir çox növləri qida bitkisi kimi ürəkkeçməyə və şəkər xəstəliklərinə qarşı istifadə olunur. Bir çox növləri dekorativ bitki kimi əkilib becərilir. Yaşıllaşdırmada müxtəlif bəzək ləklərinə yaraşlıq vermək və gül dəstəsi düzəltmək üçün istifadə etmək olar. Azərbaycan florasında 46 növü bitir.

Zəravənd- Zəravəndkimilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Aristolochia*», rus dilində «Kirkazon» adlanır. Dekorativ bitkilərdir. Bəzi növləri xalq təbabətində istifadə olunur. Azərbaycan florasında 3 növü məlumdur.

Zimbirtikan (Göytikan)- Kərəvüzkimilər (Çətirçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Eryngium*», rus dilində «Sineqolovnik» adlanır. Zimbirtikanın yarpaqlarında 163 mq% C vitamini vardır. Zimbirtikanın yağı ənbər və müşkə oxşar xoş ətirə malikdir. Təzə şirəli kökləri qidada istifadə olunur. Dekorativ bitkidir. Azərbaycan florasında 4 növü məlumdur.

Zinniya- Kəpənəkçiçəklilər (Mürəkkəbçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan birillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Zinnia*», rus dilində «Ünniə» adlanır. Zinniya bəzək-bağçılıqda müxtəlif formalı çiçəklilər salmaq üçün geniş istifadə olunur. Çiçəkləri iri, rəngli olduğundan gül dəstəsi düzəltmək üçün də istifadə olunur. Azərbaycan florasında **Zərif zinniya** növü vardır.

Zirə- Kərəvüzkimilər (Çətirçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan ikiillik və çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Carum*» adlanır. Lüğəti mənası car-baş deməkdir. Rus dilində «Tmin» adlanır. Hal-hazırda tərkibindəki efir yağına görə çörək-bulka, yeyinti, konserv sənayesində, ətriyyat, kosmetika istehsalında, əczaçılıqda geniş istifadə edilir. Zirə qusmanın qarşısını alır, həzm sistemini qaydaya salır. Xalq təbabətində zirənin meyvə və toxumlarından hazırlanan ekstrakt, cövhər və dəmləmələrdən sidikqovucu, qadın xəstəliklərində ağrıkəsici kimi istifadə edilir və bağırsaq xəstəliyində çay kimi dəmlənib qəbul edilir. Adi zirə toxumundan alınmış ekstraktın müxtəlif dərəcəli şişlərin, göz xəstəliklərinin, nevrozun müalicəsində, maddələr mübadiləsinin nizama salınmasında istifadə edilir. Adi zirədən hazırlanan preparatlar xroniki mədə-bağırsaq xəstəliklərində geniş tətbiq edilir. Ondan həzmetmə qabiliyyətinin yaxşılaşdırılmasında,

iştahgətirici, köpmənin qarşısını alan və yelqovucu vasitə kimi də istifadə edilir. Azərbaycan florasında 3 növü məlumdur.

Zirəvər- Kərəvüzkimilər (Çətirçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Chamaesciadium*» adlanır. Lüğəti mənası chamai- torpaqda yerləşmiş, scias- çətir deməkdir. Rus dilində «Nizkozontiçnik», «Xamesüiadium» adlanır. Yaxşı yem bitkisi sayılır. Azərbaycan florasında **Gövdəsiz zirəvər** növü məlumdur.

Zəyrək (Kətan)- Zəyrəkkimilər fəsiləsinə aid olan birillik, ikiillik və ya çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Linum*», rus dilində «Len» adlanır. Əzilmiş toxumlar suda bişirilmiş sıyıq halında yarasagaldıcı kimi istifadə olunur. Toxumlarından yağ alınır. Toxumlarında 42-45%-ə qədər yağ vardır. İşlətmə zəyrək növü əvvələr işlətmə dərmanı kimi istifadə olunurdu. Azərbaycan florasında 13 növü məlumdur ki, bunlardan ikisi də mədəni şəraitdə becərilir.

Zirinc- Zirincimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Berberes*», rus dilində «*Barbaris*» adlanır. Turşməzə tamı vardır. Zirinc meyvəsində 68,12%-ə qədər su, 7,01% şəkər, 0,11% saxaroza, 0,83% aşı və boya maddələri, 0,57%-ə qədər pektin, yarpağında C və E vitaminləri vardır, ümumi turşuluğu 4,5%-dir (alma turşusuna görə). O güclü tərqovucu və büzüşdürücü xassəyə malikdir. Zirinc yarpağından hazırlanmış cövhər böyrək, qaraciyər, sidik kisəsi xəstəliklərinə, qanaxmaya qarşı işlədilir. Zirinc meyvəsindən alınan şirə yaxşı iştaha açandır. Yun və dəri məmulatını sarı rəngə boyamaq üçün onun meyvə, kök və gövdəsindən istifadə edilir. Kök və qabığından «berberin» alkaloidi alınır. Bundan isə mədə-bağırsaq xəstəliklərində, doğuşdan sonrakı qanaxmalarda istifadə edilir. Zirincin bir çox növlərindən Orta Asiyada, Hindistanda, İranda, Əfqanıstanda, Qafqazda xalq təbabətində ağız boşluğunun iltihabına, qarın ağrısına və susuzluğa qarşı geniş istifadə olunur. Respublikamızın daşlı-çınqıllı dağ yamaqlarının meşələşdirilməsində və qoruyucu meşə zolaqlarının salınmasında zirincdən geniş istifadə olunur. Azərbaycan florasında 3 növü məlumdur. MNB-nin kolleksiyaya sahəsində 5 növün kolleksiyası vardır.

Ziyilotu (bax: Dəmrovotu).

Ziyilsəbət- Kərəpənkəçiçəklilər (Mürəkkəbçiçəklilər) fəsiləsinə aid olan birillik və çoxillik bitkilərdir. Bitki latın dilində «*Lapsana*», rus dilində «*Borodavnik*» adlanır. Azərbaycan florasında 4 növü məlumdur.

Zoğal- Zoğalkimilər fəsiləsinə aiddir. Bitki latın dilində «*Cornus*» adlanır. Lüğəti mənası cornus- buynuz deməkdir. Rus dilində «Kizil» adlanır. Meyvələri zəngin tərkibə malikdir. Meyvələrdə şəkərlər (5,9-15,13%), 1,02-2,87% üzvi turşular, 0,58-0,73% pektin, 0,55-0,66% aşı maddələri, 33,5-105,6 mq% C vitamini vardır. Zoğal meyvəsindən mürəbbə, kompot, şirə, spirtli içkilər hazırlanır. Zoğal çəyirdəyindən üyüdüldükdən sonra kofe üçün surroqat, yarpaqlarından gön aşılama və həmçinin çay kimi istifadə edilir. Çiçəkləri bal arıları üçün yaxşı nektar mənbəyidir. Oduncağı möhkəm olduğundan ondan düymə, əsa, müxtəlif kənd təsərrüfatı alətləri üçün saplıq hazırlanır. Xalq təbabətində zoğal meyvələrindən hazırlanmış mürəbbə soyuqdəymə və zökəm xəstəlikləri, zoğal həlimindən isə qızdırma, qanlı ishal xəstəliklərinin müalicəsində istifadə edilir. Qovrulmuş çəyirdəyinin unundan yaraların dezinfeksiyasında istifadə olunur. Azərbaycan florasında **Adi zoğal** növü məlumdur. MNB-da kolleksiyada vardır.

Zöhrəçiçəyi- Səhləbçiçəklilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Cypripedium*», rus dilində «*Venerin başmaçok*», «*Kukuşkin başmaçok*» adlanır. Azərbaycan florasında 1 növü məlumdur.

Zöhrəotu- Südləyənkimilər fəsiləsinə aid olan çoxillik bitkidir. Bitki latın dilində «*Mercurialis*», rus dilində «*Prolesnik*» adlanır. Gövdə və yarpaqları boya əhəmiyyətlidir (göy rəng), zəhərli bitkidir. Azərbaycan florasında **Çoxillik zöhrəotu** növü vardır.

ƏDƏBİYYAT

1. Axundov A. «Azərbaycan dilinin orfoqrafiya lüğəti». Bakı, «Lider» nəşriyyatı, 2004, 728 s.
2. Əsədov K., O. İbadlı. Yabanı qida bitkiləri. Bakı, 1989, 95 s.
3. Əsədov K., Məmmədov F., Sadıxova S. Böyük Qafqazın Şimal-Şərq hissəsinin dendroflorası və meşələri. Bakı, «Bakı Universiteti» nəşriyyatı, 2008, 276 s.
4. Əsgərov A. «Azərbaycanın ali bitkiləri». I cild. Bakı. «Elm», 2005, 248 s.
5. Əsgərov A. «Azərbaycanın ali bitkiləri» II cild. Bakı, «Elm», 2006, 284 s.
6. Əsgərov A. «Azərbaycanın ali bitkiləri» (Lamiaceae, Asteraceae). III cild. Bakı, «Elm», 2008, 244 s.
7. Həsənov Z., Əliyev C. Meyvəçilik, Bakı, MBM nəşriyyatı, 2007, 496 s.
8. Həsənov Z., Əliyev C., Qasımov V., Əlizadə S., Məmmədova M., İdrisov H., Süleymanova Y. «Meyvə və tərəvəz bitkiləri», Bakı, «AGAHİ» nəşriyyatı, 2000, 224 s.
9. Həsənov Z. M., Abbasov Q.C., Süleymanova Y.V.. «Subtropik bitkilər», Bakı, Aqrar-ekologiya nəşriyyatı, 2001, 199 s.
10. Həsənov Z., Meyvəçilik (laborator-praktikum) B., Azərbaycan. «Bilik», 1997, 237 s.
11. Həsənov Z. M. Pomoterapiya (Meyvələrlə müalicə). «Gəncə poliqrafiya» ASC. Gəncə, 2007, 89 s.
12. İbadlı O., Ağamirov Ü., Bayramov A. Gülçülük. Bakı, «Ozan», 2003, 224 s.
13. İbadlı O., A.Mehralıyev. Abşeron şəraitində sarmaşan bitkilərin becərilməsi: Bakı, «Ozan», 2006, 88 s.
14. İbadlı O. «Müalicə bitkiləri. Soğan». Bakı, «Çıraq», 2002, 16 s.
15. İbadlı O. Müalicə bitkiləri. Zəfəran. Bakı, «Çıraq», 1999, 16 s.
16. İbadlı O. Zəfəran (Azərbaycan, rus və ingilis dillərində), Bakı, «Tural» NPM, 2005, 28 s.
17. İbadullayeva S. C., Cəfərli İ. Ə. «Efir yağları və aromaterapiya». Bakı, «Elm», 2007, 116 s.

18. Qurbanov E. M. Ali bitkilərin sistematikas. Dərslik. Bakı, «Bakı Universiteti» nəşriyyatı, 2009, 420s.
19. «Nəbatat terminləri (azərbaycanca- rusca) və bitki adları (azərbaycanca-latinca-rusca-ingiliscə), (latinca- azərbaycanca-rusca-ingiliscə) lüğəti», Bakı, «Elm», 2008, I cild 328 s.
20. «Nəbatat terminləri (rusca-azərbaycanca) və bitki adları (rusca-azərbaycanca-latinca-ingiliscə), (ingiliscə-azərbaycanca-latinca-rusca) lüğəti», II cild, Bakı, «Elm», 2008, 352 s.
21. Səfərov İ. S., Əsədov K. S. Azərbaycan meşələrinin nadir ağac və kolları. Bakı, «Maarif», 1984, 136 s.
22. Talıbov T. İbrahimov Ə. «Naxçıvan Muxtar Respublikası florasının taksonomik spektri (Ali sporlu, çılpaqtoxumlu və örtülüttoxumlu bitkilər)», «Əcəmi» NPB, 2008, 364 s.
23. Алекперли Ф.У. «Тысяча и один секрет Востока», Баку, Изд-во Нурлан, 2008, 490 с.
24. Дворецкий И. Х. Латинско-русский словарь. Изд. 2-е, переработ. и доп. М., «Русский язык», 1976.
25. Декоративные травянистые растения для открытого грунта. Том 1, Изд-во «Наука», 1977, 330 с.
26. Декоративные травянистые растения для открытого грунта. Том 2. Изд-во «Наука», 1977, 458 с.
27. Ибадлы О.В. «Конспект геофитов Кавказа» Баку, «Турал» ИПЦ, 2005, с. 64.
28. Касумов Ф. Ю. «Эфиромасличные виды рода Thymus флоры Кавказа и пути их рационального использования». Автореф. дис.... док. биол. наук. Баку, 2006, 49 с.
29. Сааков С.Г. Оранжерейные и комнатные растения. Издательство «Наука», 1983, 616 ст.
30. Флора Азербайджана . Изд-во АН Азерб. СССР. Т. Ы-ВЫЫЫ, Баку, 1950-1961.
31. Флора СССР, В 1-30 тт., М., Л., 30т., 1934-1960.
32. Черепанов С. К. Сосудистые растения России и сопредельных государств (в пределах бывшего СССР). Русское издание. СПб, Мир и семья, 1995, 992 стр.